

РАСКОВНИК

Из садржаја

Народне умотворине

ПОГИБИЈА
ЈАНКОВИЋ СТОЈАНА
КЛЕТВЕ ИЗ
ДРОБЊАКА

Наш народни живот

БАЈАЊА
СРБА У РУМУНИЈИ
ВЕРОВАЊА
У МЕТОХИЈИ

Расправе

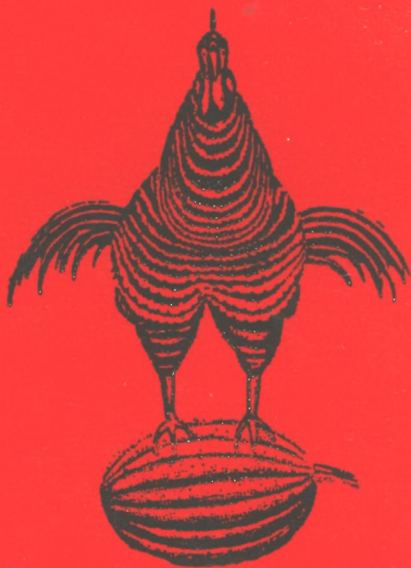
ГУБИТНИЦИ
СТАРЦА МИЛИЈЕ (II)
ДОБРА И ЛОША
МЕСТА

Одзиви

НОВЕ КЊИГЕ
О УСМЕНОМ
СТВАРАЛАШТВУ

Растанак

НАШ ДРАГИША
ВИТОШЕВИЋ

Јесен
1987.

Расковник је некаква
(може бити измишљена)
трава,
за коју се мисли
да се од ње
(кад се њоме дохвати)
свака брава
и сваки други закљоп
отвори сам од себе.

Из Вуковог „Рјечника“

РАСКОВНИК

часопис за књижевност и културу

Први број изашао 1968.

Београд, септембар-новембар 1987.

Година XIII, број 49

УРЕДНИШТВО

Ненад Љубинковић

Добривоје Младеновић

Миле Недељковић

Миодраг Павловић

Љубинко Раденковић

(Главни и одговорни уредник)

ИЗДАВАЧ

Народна библиотека

„Вук Караџић“ — Београд

Булевар револуције 323

РАСКОВНИК

*Појављује се у пролеће, лето,
јесен и зиму.*

Рукописе, откуцане машином у пуном прореду, слати на адресу: Народна библиотека „Вук Караџић“ (за „Расковник“), Ул. Бирила и Методија 2, 11000 Београд.

Рукописи се не враћају

Годишња претплата за Југославију 3.000 динара. Претплату упућивати на жиро-рачун Народне библиотеке „Вук Караџић“ — Београд 60803-603-4660 код Београдске банке са назнаком: претплата за „Расковник“. Годишња претплата за иностранство: Сједињене Америчке Државе 20\$, СР Немачка DM 40; Француска Фр. 90.

Телефон уредништва и претплате: (011) 422-003

Секретар уредништва:
Вера Б. Константиновић

Уредништво прима уторком од 13 до 15 часова

Тираж 1000 примерака

Примерак 1000 динара

Штампа РО графичке делатности

„Нови дани“, Београд,
Војводе Бране 13

На основу мишљења Републичког комитета за информације број 651-760/87-02 од 02. 09. 1987. часопис „Расковник“ је ослобођен пореза на промет

ВУК КАРАЦИЋ О НАРОДНОЈ ПОЕЗИЈИ

ОД ПРВЕ ПЈЕСНАРИЦЕ 1814. ДО ПРИПРЕМЕ
ТРЕБЕГ, ТЗВ. БЕЧКОГ ИЗДАЊА 1840.

(Одломци)

О Вуковоме раду на сакупљању народних песама, о Вуковоме интересовању за народну поезију, о грађењу и обликовању Вуковога односа према народној поезији писано је и у нас и на страни. Проблем Вуковога односа према народној поезији може се поставити, на основу текстова самога Караџића, на два начина — постоје Вукови ауторизовани, потпуно званични ставови и размишљања изнети у предговорима одређених збирки (Пјеснарица из 1814, Пјеснарица из 1815, тзв. лајпцишко издање, тзв. бечко издање), као и домишљања, размишљања, колебања изречена у писмима блиским сарадницима, сабеседницима, пријатељима. Дакако, ако би се Вуков однос према народној поезији тежио да представи у свој сложености, свеобухватно — морали би се и те како имати у виду и ставови које је Вук

износио и заступао у писмима, подаци које је том приликом давао и који су, кадкада у извесној мањој или већој опречности са оним што је писао у некоме предговору или, пак, у тексту о правом узроку сакупљања народних песама.

За ову прилику одлучили смо се да помоћу пробраних одломака из Вукових „званичних“ текстова насталих у раздобљу између 1814. и 1840. покажемо изграђивање и сазревање Вуковога поимања народне поезије, поступност којом је Вук дошао до спознаје природе народнога певања, могућности систематизовања, класификације...

Вук о првим подстицајима да сакупља народне песме:

Прије осам година ја сам чуо у Карловцима Сремским (у мјесту гди сам се ја онда, са јошт неколико Србијанаца, у благодјејанију Оца и Покровитеља муза сербских находио и гди сам, на моју велику и незаборављену жалост, познао да има на свијету јошт више наука осим нашега Псалтира и Часослова) гди захтеваше господин, садашњи архимандрит, Лукијан Мушицки да му напишемо ако који зна простих пјесана сербских. Ја сам, истина, онда имао у памети различнога рода пјесана пет пута више, а десет јасније, него сад, али му нијесам смио ниједне написати и дати јербо сам цијело мислио да се он чрез то подсмјева нама као момчадма која су по шуми код свиња, код коза и код оваца одрасла.

(Почетак предговора *Малој простонародној-славено-сербској пјеснарици*, Беч, 1814)

Корени позније поделе народних песама: мушке песме, женске песме, „сљепачке пјесне“; несигурност у лепоту народних песама:

Овде осам љубовних и њежних пјесана, које се женским гласом пјевају, имају неке, особито на крају, које се мужевеним, познатим србским гласом уз гусле пјевају и које у себи као неке повјести содржавају. Овакових пјесана ја бих могао и више овде додати, али се бојим да и ово не буде много и да ми какав од нове моде Србљин не рекне: „Гле шта је овоме на ум пало те сљепачке пјесне издаје.“ А мени се чини да су оваке пјесне содржале, и сад у народу содржавају, негдашње битије србско и име.

(Из предговора *Малој прстонародној славно-србској пјеснарици*, Беч, 1814)

Прве идеје о редиговању записа народних песама

Овде може бити да ће се коме особито смијешно видети што ја пишем: лијепо, бијело, свијет, ријеч и пр. Но ја молим свакога, коме се ово не допадне, нека ми опрости. Ја знам да у славенским књигама стоји: љепо, бело, сњег, реп, свет, а Србљи по Срему, по Бачкој, по Банату и по Србији, око Саве и око Дунава, говоре: лепо, бело, снег, свет. Али Србљи по Хорватској по Далмацији, по Босни, по Херцеговини, по Црној Гори и по Србији до Ваљева и до Карановца, сви говоре: лијепо, бијело, свијет, ријеч, лијек, ријека, и пр. Које је сад одо вога трога најљепше и најбоље, то би тешко било ријешити, јербо би то сваки доказивао да је оно које је он из дјетињства навикао, а само у себи може бити да је све троје једнако. А ја сам овде овако писао из два узрока: једно, што сам овако из уста моје мајке чуо и из дјетињства навикао, пак ми и сад

љепше него иједно друго у ушима звечи, а друго, што се овако говори онде гди сам ја ове пјесне слушао.

(Из предговора *Малој простонародној славно-сербској пјеснарици*, Беч, 1814)

О редиговању и записивању народних песама 1815. године:

Пјесме су ове све тако напечатане као што сам их ја преписивао из уста Срба и Српкиња и зато су правилније у смотренију говора народног него оне прве које сам у дјетињству слушао и лани овдје писао. А што су једне печатане по херцеговачком дијалекту, а друге по сремачком, то ће ми (надам се) сваки опростити из слеђујућег узрока: да сам их напечатао као што је у корену које би најправије било за обје стране. нпр. дѣвојка, дѣца, видѣти, летѣти и пр.), онда би сваки имао права рећи: ово су народне пјесне пак зашто их није напечатао као што их народ пјева, јер ми и сами знамо како би требало, него смо ради знати како народ говори. Да сам све напечатао херцеговачки (нпр. ђевојка, ђеца, виђети, летећи и пр.), онда би рекли Сремци (а особито варошани и варошке): та шта овај нама сад намеће хорватски језик, а да сам све напечатао сремачки (нпр. девојка, деца, видити, летити и пр.), онда би повикали Сарајевци, Мостарци, Пазарци, Зворничани, Ужичани, и сви остали Србљи херцеговачког дијалекта (од Адријатическога мора до Осјека, Лознице, Ваљева, и до Карановца): гле, како је нетко покварио и нагрдио наше пјесне.² Ова бих ја сва три укура без сумње добио и сваки би имао своје мјесто, зато сам судио (да би све трима странама угодно) да је најбоље овако као што сам напечатао, тј. све јуначке пјесне и женске, које су по прилици из Херцеговине и из Босне дошле, херцеговачки, а женске,

особито оне које се по Херцеговини и по Босни слабо пјевају, сремачки (као што сам их ја и преписивао).

Из предговора *Народној србској пјеснарици*, Беч, 1815)

Зачетак „рачуна о народним пјесмама“:

За краљичке пјесне ја благодарим мојему љубезном другу и пријатељу Максиму Ранковићу (из Остружнице), бившем секретару Магистрата београдскога; за нове јуначке слијепцу Филипу Вишњићу (из Међаша од Бијелине); а за све остале јуначке Тешану Подруговићу из Херцеговине.

Неодлучност: да ли само збирка прстонародних песама или својеврстан Цветник народних и тзв. уметничких песама:

По објештанију мојему додао сам на крају неколико нових пјесана које су учени људи састављали: после њих следује толкованије неких ријечи које се овдје у народним пјеснама налазе, а нијесу свуда познате.

(Из предговора *Народној србској пјеснарици*, Беч, 1815)

О разлозима прештампавања народних песама из првих двеју Пјесарница у другоме, тзв. лајпцишкоме издању, о новим својим сазнањима како народне песме треба, односно не треба редиговати:

Све оне пјесме што су у првој књижици штампане у Бечу 1814. године, ја сам у Бечу глави донио (осим оне о племенитој Хасанагиници, за коју сам казао још онда да је узета из

Фортисова „Путовања по Далмацији“), и онђе сам их писао колико сам се могао опоменути; зато су ћекоје, које из незнања, које желећи (по ондашњему општем мњенију наших књижевника) језик поправити, ћешто и неправо написане и наштампане, које сам овђе сад поправио, као што сам од различних пјевача и пјевачица чуо да се управо пјевају. Оних шест јуначких пјесама из оне књижице оставио сам засад сасвим, јер се досад нијесам могао намјерити на пјевача који би ми их управо и читаве¹ казати могао. Тако сам и ону пјесму о племенитој Хасанагиници оставио засад, док не би ли је ће како чуо од каква Крајишника или Далматинца. — А оне пјесме што су послѣје у другој књижици наштампане 1815. године, и све ове друге, преписивао сам из устап јевача и пјевачица (осим оно у другој књижици 8., која је сад овђе 132, као што сам је послѣје чуо).

Што је пак и у оној другој књижици наштампано прозор мјесто пенџер, оно је био остатак од поправљања језика.

Из предговора првој књизи Народних србских пјесама, Лајпциг, 1824).

„Раздијељивање“ или покушај класификације народних песама; о распрострањености народних песама; о песмама „на мећи“:

Све су наше народне пјесме раздијељене на пјесме јуначке, које људи пјевају уз гусле, и на женске, које пјевају не само жене и девојке, него и мушкарци, особито момчад, и то највише по двоје у један глас. Женске пјесме пјева и једно или двоје само ради свог разговора, а јуначке се пјесме највише пјевају да други слушају, и зато се у пјевању женских пјесама више гледа на пјевање него на пјесму, а у пјевању јуначкијех највише на пјесму. Јуначке се пјесме данас највише и најживље пјева-

ју по Босни и по Херцеговини и по Црној Гори и по јужним брдовитим крајевима Србије. По тим мјестима и данашњи дан готово у свакој кући имају по једне гусле, а по једне особито на стану код чобана. И тешко је наћи човека да не зна гућети, а многе и жене и ћевојке знаду. По доњим крајевима Србије (око Саве и око Дунава) већ су рјеђе гусле по кућама, но опет мислим да би се у сваком селу (особито с лијеве стране Мораве) по једне могле наћи. У Сријему, пак и у Бачкој и у Банату, гусле се данас могу вићети само у слијепца (па и они морају учити у њих ударати и многи не пјевају пјесама, него само бо го ра де у за њих), а други би се људи врло стидили сл е п а ч к е г у с л е у својој кући објесити. И тако по тим мјестима јуначке (или, као што се туда већ зову, сл е п а ч к е) пјесме нико други их не пјева осим слијепца и по Бачкој ћекојих жена (које без гусала пјевају). Из тога се ласно може дознати зашто се јуначке пјесме по Сријему и по Бачкој и по Банату горе пјевају него по Србији, а и по Србији око Саве и око Дунава горе него даље унутра, особито к Босни и к Херцеговини. Тако и к западу од Сријема, што се гоћ даље иде преко Славоније к Хрватској и к Далмацији, све су пјесме јуначке у народу више у обичају. Женских пак пјесама мислим да има данас највише амо доље (куд је мање јуначкијех), и у Босни по варошима; јер како гоћ што су амо доље и људи мекши, тако су горе и жене (осим варошких) оштрије и више мисле о јунаштву него о љубави, а можебити још и стога што амо доље, особито по Сријему и по Бачкој и по Банату, као и у Босни по варошима, жене и ћевојке живе више у друштву. У Сријему пак и у Бачкој и у Банату по варошима се већ ни женске народне пјесме не пјевају, него којекаке нове што праве учени људи и ћаци и калфе трговачке. — Бекоје су пјесме тако на мећи између женскијех и јуначкијех, да човек не зна међу које би их узео, нпр. у овој књизи 358, и друге готово све на крају од 393—404. Оваке су пјесме наличније на јуначке него на женске, али би се тешко чуло

да их људи пјевају уз гусле (већ ако женама), а због дужине не пјевају се ни као женске, него се само казују.

(Из предговора првој књизи *Народних србских пјесама*, Лајпциг, 1824)

О настајању јуначких и шаљивих песама, о жељи њихових састављача да остану непознати:

Ми видимо да пјесме јуначке и данас постају, зато мислим да неће бити сувише и о постању њиховом штогаћ рећи. Колико сам ја до данас могао дознати, јуначке пјесме понајвише спјевају људи средовјечни и старци. По реченим мјестима, куд се данас јуначке пјесме највише пјевају, нема човека који незна неколико пјесама (ако не читавих, а оно барем комада од њих), а има их који из знаду и преко педест, а можебити и на стотине. Који човек зна педест различних пјесама (ако је за тај посао), њему је ласно нову пјесму спјевати. А уз то ваља још и ово знати да сељаци по оним земљама још немају оваких брига ни потреба као по хришћанским државама, него живе доста налик на она времена што поете називају *златним вијеком*. У Тришићу је један човек под саму старост своју спјевао многе *смијешне* пјесме, од којих ја не знам читаве ниједне. — Ово сам само зато додао да се лакше може разумјети како су постале (и ако данас постају наше јеуначке пјесме. Како гаћ што шаљиви старци и момчад спјевавају овако овако шаљиве пјесме, тако и други спјевавају збиљске од бојева и од осталих знатних догађаја.

Да се ни најновијим (а камоли старијим) пјесмама (као *на родним*) не може управо дознати ко је коју први пут спјевао, то није зачудо, али је зачудо да у народу нико не држи за каку мајсторију или славу нову пјесму спјевати и не само што се нико тим не хвали, него још сваки (баш и онај који јест) одбија од себе и каже да је чуо од другог. То је *онајновијим* пјесмама за које се зна да нијесу ниоткуд дошле, него

ма за које се зна да нијесу ниоткуда дошле, него лико дана догодио, а како догађају и пјесми прође макар само година дана, или се пјесма ће чује макар и о јучерањем а даљнијем догађају, нико више и не мисли о њезину постању. Женске се пјесме данас слабо спјевавају, осим што ћевојке кашто припијевају момчадма и момчад ћевојкама. Између свију овђе наптампаних женских пјесама најновија ће бити 347.

Једних пјесама различно пјевање по народу показује, очевидно, да све пјесме нијесу одмах (у првом почетку своје) постале онаке какве су, него један почне и састави што како он зна, па послје идући од уста до уста расте и кити се, а кашто се и умаљује и квари. Јер, каквогћ што један човек лепше и јасније говори од другога, тако и пјесме пјева и казује.

(Из предговора првој књизи Народних србских пјесама, Лајпциг, 1824)

О томе ко пева народне песме и по народу из разноси; о томе како се народне песме „преводе“ када из једнога краја у други пређу; опет мало о записивању и редиговању:

Пјесме јеуначке по народу највише разносе слијепци и путници и хајдуци. Слијепци ради прошиње иду једнако по свему народу од куће до куће, и пред сваком кућом испјевају по једну пјесму, па онда ишту да им се удјели, а ће их ко понуди, онће пјевају и више, а о празницима иду к намастирима и к црквама на саборе и на панађуре, па пјевају по читав дан. Тако путник кад дође у каку кућу на конак, обично је да га увече понуде с гуслима да пјева а осим тога путем по хановима и по крчмама свуд имају гусле, па путници увече пјевају и слушају, а хајдуци зими на јатаку дању леже у потаји, а по сву ноћ пију и пјевају уз гусле, и то највише пјесме од хајдука. Кад каква пјесма дође из Херцеговине у дољу земљу ће се не говори по херцеговачком нарјечју, ондашњи је људи пјевају по

свом нарјечију, нпр. девојка, деца, лето итд. али и је остане у многим ријечима ће је нужно да се испуне слогови, нпр. лијепо, бијело, вријеме итд. Тако би без сумње и Херцеговци чинили да каква пјесма одоздо дође међу њих. Зато је тешко женске пјесме назначити и одредити која је из кога нарјечија, него сам их ја наштампао како сам коју ће слушао и преписивао.

(Из предговора првој књизи Народних србских пјесама, Лајпциг, 1824)

У предговору првој књизи народних песама лајпцишкога издања, Вук је значајно проговорио и о „правилима наших народних пјесама“, о структури стиха јуначке песме, о структури стиха женске песме. Ове значајне зачетке изучавања версификације стиха народних песама изостављамо у целини због дужине која није примерена овој прилици.

О рђавом и добром певачу, о историјској и уметничкој истини:

Ја мислим да је свака народна песма добра и лепа, само ваља наћи правога певача који је зна као што треба. Ја сам казао и у предговору к првој књизи на страни тридесет и другој: „Једних пјесама различно пјевање по народу показује, очевидно, да све пјесме нису одмах (у првом почетку своје) постале онаке какве су, него један почне и састави што како он зна, па последице идући од уста до уста расте и кити се, а кашто се и умаљује и квари, јер како гођ што један човек љепше и јасније говори од другога, тако се и пјесма пјева и казује“.

Рђав певач и добру песму рђаво упамти и покварено је другоме пева и казује, а добар певач и рђаву песму поправи према осталим песмама

које он зна. Тако, ја мислим да какав Подруговић данас чује најгору песму, он би је после неколика дана казао онако лепо по реду као што су и остале његове песме, или је не би никако ни упамтио, него би казао да је то будалаштина која није за памћење ни за казивање. Истина да у народним песмама (као готово ни у каквим) не треба тражити истините историје, али приповетка, која је у јуначким песмама најглавнија ствар, у песми од доброга певача никад није сасвим противна здравоме народном и у песмама обичном разуму.

(Из предговора четвртој књизи Народних србских песама, Лајпциг, 1833)

Уметничка свеукупна вредност песме као императивни критеријум одбира или Вуково убеђење да збирка народних песама мора да буде својеврсна антологија:

Као што сам казивао и у објављенију, ја имам и за пету књигу изабраних песама, из различних времена и од различних догађаја, као што су отприлике и ове у четвртој књизи, а кад бих сам штампао без обзира све песме које имам, јамачно би било још пет оволиких књига. Будући да су мене гдекоји наши књижевници јавно кривили што песме избирам а не штампам све с реда, зато ћу да кажем овде што год и о томе.

(Из предговора четвртој књизи Народних србских песама, Лајпциг, 1833)

Вуково сведочење: ко је утицао на њега да започне сакупљање народних песама — Мушицки или Копитар:

Да је покојни Лукијан Мушицки 1805. или 1806. године у Карловцима питао за народне пјесме нас момчад из Србије која смо се онда нала-

зила ондје, то је цијела истина; али да је оно његово питање мене у Бечу послје 7—8 година навратило, да наше народне пјесме почнем купити и штампати, то није истина, него је томе прави и једини узрок Г. Копитар...

... Што сам ја ондје у предговору к малој прстонародној пјеснарици, као и послје у посвети друге књижице нашијех пјесама Г. Копитару, казао у овоме смислу за Мушицкога, оно су били само ћачки комплименти. ... И ја који сам послје (1815—1816) с њиме живљео, могу казати, као њеко чудо, да он, премда је народне наше пјесме радо имао и хвалио, није имао праве воље ниги их читати, ни слушати! ...

(Прави узрок и почетак сакупљања нашијех народнијех пјесама, Граматички и полемички списи, књига трећа, државно издање, Београд, 1896, 65—66).

Н. Љ.

НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ

ПОГИБИЈА ЈАНКОВИЋ СТОЈАНА

- О гласи се на гласу Бевојка
да је таке у свијету нема,
отахмина шеснаест година,
а стотину има просиоца:
не остаде у Босни ајана —5
нит' остаде млада капетана
нит' остаде паше ни везира
што јој није просце оправдио
и што није цуру затражио,
ал' бевојка неће ниједнога, —10
но је ружну ријеч истурила
да у Босни ниједнога неће,
да у Босни нема барјактара
којему би лице поклонила.
Ваља казат' чија је Бевојка, —15
од кога је соја и племена,
како ли је зову од имена.
Бевојка је са Кајнице равне,
шћерка мила паше кајничкога,
по имену пашина Емина. —20
Но је свака ријеч ходилица
па се чула ријеч по свијету
ће бевојка ријеч истурила
да Босанца неће ниједнога,
те се двије змије нафатиле, —25
једно змија Бојичић Алија,

друго змија Мујовић Халиле,
 још се Халил љуто заклињаше
 у Кладуши међу газијама: —30
 „Ако глава буде на Халила,
 у Кладушу доћи ће Емина!“
 Он узима широка Ђогина
 без изуна брата старијега
 па уиђе у своју одају
 и обуче Ђузел одијело —35
 па се спусти доље до Ђогата,
 узе Ђога, коња Мујовога,
 и окрену право низ Кладушу,
 биневсиле за Кајницу пође.
 Но кад Халил у Кајницу дође, —40
 у најљепше доба долазио,
 бјеше јарко огријало сунце,
 па прићера дебела Ђогата
 до кафаза ће сједи Ђевојка
 и он свога наљутио Ђога —45
 те му Ђогат скаче на колаче.
 Мало било, дуго било није,
 отвори се пенцер од кафаза,
 на пенцер се помоли Ђевојка,
 на пенцер је главу протурила —50
 па овако цура говорила:
 „О, момчићу, што си на коњчићу,
 мичи Ђога, оца ли ти твога!
 А знаш, Ђидо, није било давно,
 да је паша ријеч истурио: —55
 Ко Ђевојци до кафаза приђе,
 'скинућу му са рамена главу!'

Сад ћу зовнут' пашу кајничкога
 па ће спремит' војску султанову,
 баћиће те ледену зиндану, —60
 окле не мож' да избавиш главу“.
 А Халиле устави Ђогина
 па овако цури проговара:
 „О, Ђевојко, худе среће била,
 грдно си се јутрос преварила! —65
 Ја нијесам из Кајнице овђек
 па да знадем адет у Кајници.
 Јеси л' чула за Малу Кладушу

и два брата — Муја и Халила?
 Ја сам главом Мујагин Халиле —70
 па сам ружну ријеч истурио
 у Кладуши међу газијама:
 „Ако глава буде на Халила,
 у Кладушу доћи ће Емина!“
 Па те питам, лијепа Ђевојко: —75
 или ћеш ми искочити сама
 ил' да т' тражим код твојега баба?“
 Ђевојка му остро одговара:
 „Иди отле, курвино копиле!
 Јеси л' чуо што светина прича: —80
 мене траже аге и ајани,
 па ме траже аге и везири,
 но ја тога не шћех ни једнога;
 зар да узмем курвино копиле,
 из Кладуше Мујова Халила?! —85
 Ид' отале, пси ти гребли мајку,
 немој више чекат' на сокаку!“
 На то Халил срцем помислио:
 „Вићи, вићи црна таксирата,
 што ме цура резил учињела, —90
 сад куд ћу се врнут' на Кладушу,
 а да чекам у Кајници овЂек,
 изгубићу са рамена главу!“
 Па исправи главу са Ђогата
 и трипут је поглед'о Ђевојку, —95
 а на своје срце помислио:
 „Баш истина што прича светина,
 љепше главе у свијету нема
 нити струка што је дуњалука!“
 Па окрену низ чаршију Ђога —100
 те се Халил врати у Кладушу.
 Далеко га Хајка угледала,
 у аврију пред њег' истрчала,
 сrete брата, прифати Ђогата:
 „Виће л', брале, пашину Емину?“ —105
 „Вићех, Хајко, мојега ми дина,
 л'јепа бјеше пашина Емина,
 од ње љепшу видио нијесам,
 но, Хајкуно, моја сестро Драга,
 Ђевојка ме резил учињела, —110
 једва сам ти дош'о на Кладушу

кол'ко ми је за јад остануло".
 Хајка води бога у ахаре,
 оде Халил у своју одају,
 крај пенцера главу наслонио, —115
 обадвије очи затворио,
 боже мио, што се разболио
 и одмах је душек населио,
 лежи Халил на меку душеку
 и болује три пуна мјесеца, —120
 све га тресе маџарска грозница.
 Једно јутро Хајка поранила
 па сједнула крај брата Халила.
 Халил спава, очи не отвара,
 а Хајкуна брата погледала, —125
 погледала па се заплакала:
 „О, Емина, лоше среће била,
 шта учиње од мога Халила?!
 Халил ми се јако разболио,
 бог зна један, ни претурит' неће! —130
 Хеј, тако ми лијепога дина,
 ја ћу виђет' кака је Емина:
 сад ће скоро тавна зима проћи,
 зима проћи, а прољеће доћи,
 а адет је у Кајницу равну —135
 цуре шећу о Бурђево дану,
 све изићу цуре јалијама,
 свака шеће и бере цвијеће,
 ја ћу наћи пет-шест бевојака
 па са њима у Кајницу сићи —140
 и Бурђево јутро дочекати,
 те кад јарко с неба сине сунце
 и огрије поље и врхунце,
 кад изиће пашина бевојка,
 ја ћу код ње у јалију поћи —145
 да оћевшим лице у бевојке,
 за шта се је Халил разболио,
 је л' Емина боља од Халила".
 Што је рекла, то и учињела,
 зима прође, а прољеће дође, —150
 а Хајкуна покупи бевојке
 и са њима у Кајницу пође
 те Бурђево јутро дочекаше.
 Кад од бога сунце огријало,

- ишеташе из града Ђевојке, —155
све на групе по јалији шећу,
цуре шећу, а беру цвијеће,
сваку групу цура погледала
па је једну групу угледала:
посједало тридес'т Ђевојака, —160
међу њима кафазлија млада,
тој се групи Хајка упутила,
са њом иду Кладушке Ђевојке,
па кад приђе Ђевојкама ближе,
она стаде, божји селам даде —165
и овако Хајка проговара:
„О, бога вам, тридес'т Ђевојака,
која ј' ово кафазлија млада
што је тридес'т двори Ђевојака?“
Све ћутаху, једна проговара: —170
„То је шћерка паше кајничкога,
та чувена пашина Емина“.
А Хајкуна погледа Емину,
маро стала па је разгледала
и повика грлом из аваза: —175
„О, Халиле, мој брате рођени,
а за шта си севдах учинио
кад у Босни има Ђевојака
много љепших но што је Емина?!
Хеј, дабогда сестри полудио —180
па с душека и не диг'о главу!“
А кад чула пашина Емина,
поскочила на ноге лагане
па Хајкуну дланом ударила,
ошину је неколико пута, —185
а Хајкуна као мушка страна
отурила од себе Ђевојке
па ујагми пашину Емину
и баци је у зелену траву
а притиште Хајка Хрњичина, —190
ногама је бије у лубину,
Стаде вриска тридес'т Ђевојака
па скочиле те их развадиле,
оне знале док их рашчупале!
Баш у томе у чему бијаше, —195
вјетра није, јекнуше јалије,
кад — ево ти Јанковић Стојана

на његова помамна гаврана
па упаде међу ђевојкама —200
и уграби пашину Емину
те је баци за се на гаврана,
притеже је пасом и кајасом
и побјеже са њом уз планину.
Писка стаде тридес'т ђевојака,
докле паши хабер учињеше, —205
Стојан оде гором уз планину
ка Котару, своме завичају,
но кад Стојан у Котаре дође,
у Котаре шенлук учинио
што пашину шћерцу заробио. —210
Кад пробоше три дана бијела,
код Емине Стојан долазио
па јој Стојан тихо проговара:
„О, Емина, хо' л' погазит' дина,
хо' ли узет дину душманина?“ —215
Она њему кроз плач одговара:
„Не, Стојане, за вијека мога
не дам никад дина за инцила!“
А Стојан јој опет бесједио:
„Вјеруј бога и мене једнога, —220
проћи неће ни петнаест дана,
повешћу те код Ружице цркве,
а добавит' попа, свештеника,
и на сабор народ искупити
па те за се нићих учинити“ . —225
То јој рече и натраг утече.
Оде Стојан у своју одају,
а Емина у плач останула,
примакла се до пенцера близу,
сузе лије, гледа низ јалије, —230
па се њојзи даде погледати
и угледа једну цуру фину
под пенцером ће лежи у трави,
лежи цура, грозне сузе рони,
а све гледа на пенцер Емину. —240
Емина јој кроз плач проговара:
„О, ђевојко, зла ти срећа била,
а што плачеш, је л' ти за невољу?
Бар ти ниси несрећна робиња,
видиш шта се са мнош учињело!“ —245

А Ђевојка кроз плач одговара:
 „И ја јесам несрећна робиња,
 ево доба три године дана
 како ме је Стојан заробио
 и довео овђе у Котаре, —250
 хизмет чиним дину душманину,
 а и ја сам од турске крајине,
 са Удбине, са турске крајине,
 мила сестра Блажевић Омера,
 по имену Фата Блажевића, —255
 имала сам на Омера нада
 да ће мене младу избавити,
 но сам скоро хабер добавила
 да је мени Омер погинуо
 без брата је сестра останула, —260
 више нада немам никакога,
 наша кућа на крајини сама,
 браће немам, братучеда немам,
 ни сестрића, па ни даицића,
 ни ближњега по крви рођака —265
 којег би срце забољело
 да би мене младу избавио,
 робоваћу док ми је вијека!
 Досад ми је и лијепо било,
 мала била, ишла сокацима —270
 и слушала дину душманина,
 а сад пуним петнаест година,
 сад ми прсти стигли за прстење
 и бијело лице за љубљење,
 то ће мене на зор покрстити —275
 и моју ће вјеру погазити,
 зато плачем, не сушим образе, —
 видим шта се с тобом учињело!“
 Но јој рече пашина Емина:
 „О, Фатима, сестро Блажевића, —280
 би л' ти мене нешто послушала:
 да ми нађеш лист књиге бијеле,
 лист хартије књиге без јазиге,
 калем дрво које књиге шара
 да направим књигу шаровиту —285
 мојој старој у Кајници мајци?“
 Хоће Фата, ријеч не чињаше,
 донесе јој лист књиге бијеле

- те Емина књигу направила
и овако мајци говорила: —290
„Мајко мила, ти ми жива била,
ево мене у ломне Котаре,
на дворове Јанковић Стојана.
Скоро ме је Стојан занудио
да би моју вјеру погазио, —295
а ја, мајко, за вијека мога
нећу дати дина за инцила,
па се на ме Стојан наљутио,
а тврду је ријеч заложно
да проћ' неће ни петнаест дана, —300
он ће довест' попа игумана
и код цркве мене превјерити,
моју ће ми вјеру погазити.
Не дај, мајко, слатки родитељу!
Пошто бабо није у Кајници, —305
отиш'о је паша код султана
да га двори три мјесеца дана,
а ти, мила, жива мени била,
кол'ко, мајко, има муштерија
који ми се среће нафатили, —310
све ћеш поћи од града до града
и моју ћеш књигу понијети,
а најприје поћи за Кладушу
те зануди Мвиова Халила,
још се Халил није оженио, —315
њему, мајко, наустице реци
нека би се књиге нафатио
па да дође у ломне Котаре
рад' хатара пашине Емине;
ако не би нико долазио, —320
мени хоће вјеру погазити,
узеће ме Јанковић Стојане,
покрстит' ме и вјенчат' ме за се
да му будем љуба довијека.
Ти Халилу ову ријеч кажи: —325
ако би ме Халко избавио,
ја ћу њему вјерна љуба бити,
дворићу га док ми је вијека.
Најприје ћеш занудит' Халила
па ако се не би нафатио, —330
ти отиди, мајко, на Бојиште

- код газије Бојичић Алије,
и он ми је био муштерија.
Кад се и он не би нафатио,
ти потражи Ибра Хамајлију, —335
некадашњег мога муштерију.
- Кад се не би и он нафатио,
а ти крени по Босни широкој
ће год знадеш мога муштерију,
свакога ћеш књигом занудити“. —340
- Тако цура књигом потурила
па је ситну књигу запучила
и дозива Блажевића Фату:
„Доћи, Фато, моје сухо злато,
да ти дадем лист књиге бијеле —345
и даћу ти три дуката жута
па отиди на чекме ћуприју,
ту је, Фато, главна раскрсница,
ту пролазе под тевдилом Турци,
закуми га богом јединијем —350
ко год, Фато, од Турака прође
да би ти се књиге нафатио,
подај њему три дуката жута
да не носи књигу бадихава“.
- Хоће Фата, ријеч не учиње, —355
књигу сави и у њедра стави,
право оде на чекме ћуприју,
чека Фата два пуна сахата,
ниће никог да наиће нема.
- Кад за брдо сунце заходило, —360
изби један момак на дорина,
турски баха, српско одијело,
па кад момак дође на ћуприју,
момак дође и шћаше да прође,
ал' му Фата ујагми дората: —365
- „О, момчићу, што си на дорчићу,
кол'ко могу оку вјеровати,
ти си родом од турске крајине,
пафати се мога аманета,
понеси ми књигу на крајину, —370
до Кајнице, града царевога,
и дадни је пашиној хануми,
неће, момче, бити бадихава“.

- А момак јој тихо проговара:
 „Пусти коња, отпале ти руке! —375
 Што ме ноћас турчиш без невоље?
 Ја нијесам од турске крајине
 него Маџар од Ђесаровине“.
 Бевојка му опет проговара:
 „Познајем ти лика и облика, —380
 познајем ти стаса и образа,
 са крајине јеси, акобогда,
 не криј ми се, живота ти твога!
 Понеси ми књигу шаровиту,
 ја сам једна несрећна робиња, —385
 кад се не би књиге нафатио,
 ти би своју огр'јешо душу“.
 Момак оком погледну Бевојку
 како се је у плач загушила
 па помисли на срцу својему: —390
 „Казаћу се, нек ме прође глава!“
 Те Бевојци 'вако одговара:
 „Чујеш, секо, што си на ћуприји,
 добро си ме, мала, препознала,
 баш сам Турчин, од турске
 крајине. —395
 Јеси л' чула Диздаревић Меха?
 Шетао сам низ Ђесаровину
 већ земана три мјесеца дана
 па сад сам се кући повратио,
 много сам се робље зажелио. —400
 Дај ти мени књигу шаровиту,
 ја ћу твоју књигу понијети
 кад бих знао да бих погинуо!“
 Даде Фата три жута дуката
 и даде му књигу шаровиту, —405
 момак књигу баци у њедарца,
 а дукате поврати Бевојци:
 „Нећу паре, живота ми мога,
 ја за паре не залажем главу!“ —410
 То јој рече и гарну дората,
 све му дорат оде на колаче,
 а Бевојка натраг у Котаре.
 Момак прође поље од Котара,
 поље прође и планини дође,
 на граници и не виђе стражу, —415

- право оде на турску крајину
 и не сврће својој танкој кули,
 но продужи право ка Кајници,
 књигу даде пашиној хануми
 и хануми наустице каза: —420
 „Ово ти је књига од Емине
 па ти види шта ти књига пише“.
 Ханума је књигу прифатила
 па се љуто у плач загушила,
 зануди га на бијелу кулу, —425
 али не шће Мехо дангубити,
 већ дебела поћера дората,
 са Кајнице оде до Удбине.
 Но што ћу ти дужит' лакрдију,
 кад ханума књигу проучила —430
 и виђела шта пише Емина,
 дозво она слугу Хусеина:
 „Хусеине, ка' од срца сине,
 хајд' опреми у подруму дора
 да идемо на Малу Кладушу —435
 да снесемо књигу до Халила“.
 Хоће Хусо, не почаси часа,
 он опреми у подруму дора
 док се Ханка у одаји спреми,
 прише печу, обуче ферецу, —440
 у авлију код дората сиће,
 а Хусо јој коња прифатио,
 пашиница појаха дората,
 пред њом Хусо изиће на врата,
 поља газе и свијет пролазе, —445
 ће год ишли, у Кладушу сишли,
 у најљепше доба доходили,
 бјеше јутром сунце огријало,
 на кули се аге покупиле.
 Но да видиш кладушкога Муја, —450
 он видио пашину хануму,
 угледао па је препознао
 и Халила брата дозивао:
 „О, Халиле, мој брате роћени,
 сво нама пашине хануме, —455
 бијелу је сучила кулу,
 некака је нужда наћерала“.

Оде Халил дође на авлију
 и отвори канат и капију,
 ту је стао па је причекао, —460
 у то стиже пашина ханума,
 дође, стаде, божји селам даде,
 с Халилом се пита у авлији:
 „Је ли Мујо на бијелој кули?“
 А Халил јој тихо проговара: —465
 „Ето Муја с тридест агалара“.
 Пашиница одсједе дората,
 право оде горе на одају,
 уђе, стаде међу агаларе
 па извади књигу из њедара, —470
 на крило је спусти пред сердара.
 Сердар Мујо књигу проучио
 па овако, љутит, говорио:
 „Хајд’ ти друге муштерије тражи,
 Халил неће ноге помјерити, —475
 ако пође, главу не донио!
 Кад је дош’о у Кајницу равну,
 бевојка га резил учињела,
 псовала му и оца и мајку,
 а сад књигу шаље на Халила, —480
 на мuku се трефила Емина! —
 пред ханумом књигу отурно.
 Пашиница цикну из аваза,
 сузе проли, а кроз плач говори:
 „Ту имадох нада најбољега, —485
 на газију Мујова Халила,
 да избави несрећну Емину!
 Куку мени, шта сам дочекала?!“
 Но кад Халил чуо пашиницу,
 ујагми јој књигу шаровиту, —490
 обрну се Мују кладушкоме,
 пред сердара остро проговара:
 „Знаш ли, Мујо, кукала ти мајка,
 која књига дође до Халила
 да не тражи више муштерија!“ —495
 Пашиници кротко проговара:
 „Хајд’ ти, Ханко, на Кајницу поћи,
 ја ћу данас за ломне Котаре.
 Не носио имана ни дина
 ако теби не дође Емина!“ —500

- Мујо скочи, а избечи очи:
 „Хајде, брате, главу не донно,
 мога Ђога помјерити нећеш!
 Ако би ми узео Ђогата,
 курва био па те не убио!“ —505
 Скочи Халко на ноге лагане
 па испрати пашину хануму
 и врну се у мушку одају,
 на тијело мијења од'јело,
 оно свуче, а друго обуче, —510
 па га ево у топле подруме
 и Мујова изведе Ђогата.
 Кад изведе Ђога на авлију,
 испрати га Хајка на капију:
 „Немој Ђога, живота ти мога,
 рад' хатара Муја кладушкога!“ —515
 А Халил јој на то проговара:
 „О, Хајкуно, моја секо драга,
 Ђога сам ја Мују добавио,
 без ништа га њему поклонно, —520
 али сам му та' пут говорио:
 коме буде од потребе Ђога,
 да га други забранит' не може“.
 То јој рече, отвори капију
 и шићера коња на јалију. —525
 Све га гледа са пенџера Мујо,
 а зна добро гојешна Халила,
 да би с братом заметнуо кавгу
 ако би му забранио Ђога.
 Оде Халил из Мале Кладуше, —530
 земљу газии, а свијет пролази,
 кад претури поље и равнину,
 право оде уз Кунар планину
 па кад стиже на тромеђу саму,
 ће је удут цара и ћесара, —535
 низ хомаре оде у Котаре.
 Када Халил у Котаре дође,
 сво њега крчми и механи,
 поћ поћно, сјутра поранио,
 па бедему пукоше топови, —540
 шта Халил младу крчмарицу:
 „Шта ли ново има у Котаре
 те пуцају на бедем топови?“

А она му млада одговара:
 „Шенлук чини Јанковић Стојане, —545
 јутрос води пашину Емину
 код Ружице, под планином цркве,
 да покристи пашину Емину
 и узме је себи за љубовцу.
 Сал погледај с џамали пенцера —550
 како народ иде сокацима,
 све то хита ка Ружици цркви,
 биће добар сабор под планином“.
 На то Халил на ноге скочио,
 крчмарици преноћиште плати, —555
 све платио што је дужан био
 па дебела Бога ујагмио,
 „Јала!“ — рече, сједе на богата,
 окрену га право низ чаршију,
 докле дође на градску капију, —560
 са капије низ росне јалије,
 срета момке, а срета Ђевојке,
 брзо стиже до Ружице цркве,
 ће се доста св’јета искупило,
 а играју кола свакојака. —565
 Халил свога привеза богата,
 греда момке и гледа Ђевојке,
 а све мисли на срцу својему:
 „Мили боже, да л’ се ишта може?
 Никог данас од помоћи немам —570
 осим бога и богата свога!“
 Па у томе окренуо главу,
 кад погледа на црквена врата,
 он угледа попа, духовника,
 обукао поповску мантију, —575
 а грло му крсти обиснули,
 сиједа му брада до појаса.
 Загледа се Мујагин Халиле,
 кад — то није стари духовниче
 него главом лички. Мустај-беже! —580
 Халил мало унапријед прође,
 кад — два момка један до другога
 добре коње држе за дизгине,
 а на њима мадарске хаљине,
 што их виђе, одмах их познаде, —585
 то не бјеху гранати Мадари

но с крајине турски барјактари,
 једно бјеше Бојичић Алија,
 друго бјеше Ибро Хамајлија,
 те је Халко срцем помислио: —590
 „Богу фала, нисам без игбала!
 Ево доста брата од индата!“
 Па се њему даде погледати,
 угледао варакли кочију,
 под кочијом двије бедевије, —595
 бијеле су као голубице,
 виткају се као ластавице,
 у кочији тридес’т Ђевојака,
 међу њима Јанковић Стојане
 и лијепа пашина Емина. —600
 Поред цркве стала је кочија,
 изиђоше лијепе Ђевојке,
 уфатише кола шаренога,
 уведоше пашину Емину
 да играју и пјесме пјевају, —605
 а Емина тихо проговара:
 „О, Стојане, нови господаре,
 је ли тестир мало запјевати?“
 „Ела, душо, колико ти драго!“
 Тад Емина у колу запјева: —610
 „Јарко сунце, на високо ти си,
 о, Халиле, на далеко ли си!
 Јарко сунце, приснижи се мало,
 о, Халиле, приближи се мало!
 Емина ће сада манастиру, —615
 ће ће своју вјеру погазити,
 свештенику руку пољубити!“
 Баш у томе у чему је било
 Халил зачу пјесму Еминину
 па кроз народ до Стојана дође, —620
 овако му ријеч проговара:
 „О, Стојане, харамбашо стара,
 ја ћу тебе данас оженити
 и добрим те даровати даром,
 из њедара острога ханџара, —625
 из пушака гњилијех крушака!“
 Па извади двије пушке мале,
 које, мале, без кремена пале,
 на Стојана пушке опалио,

погодио ће је нишанио. —630
 Стојан паде у траву на главу,
 а виђеше Котарани млади
 па су намах кавгу заћенули.
 Чим је пала од Котара глава,
 да ви'ш, брате, крви бадихава, —635
 хала банда, заметну се кавга!
 Из хомара стотину аваза:
 „О, Халиле, од сокола пиле,
 ха, не бој се, родила те мајка,
 ево доста од Босне јунака!“ —640
 Халил брже дође до Ђевојке
 па за руку уграби Ђевојку
 и својега посједе Ђогата,
 а за собом набаци Ђевојку,
 оста грдна под планином кавга. —645
 Нисам био ни оком видио,
 ал' вам причам што казују људи:
 сто мртвија, двјеста рањенија!
 Халил оде право уз хомаре
 и он ломне остави Котаре. —650
 Кад дочека јутро и зорицу,
 Халил с цуром дође на границу,
 Право здраво у Кајницу дође,
 даде цуру пашиној хануми.
 Ту се Халил мало одморио, —655
 одморио и кахву попио.
 Пашиница нуди му Емину,
 неће Халил да обрне главу:
 „Кад сам њојзи био муштерија,
 она ме је резил учињела, —660
 болов'о сам три пуна мјесеца.
 Нек Емина муштерију тражи,
 а ја ћу се другом оженити.
 Ја нијесам заложико главу
 да за себе избављам Емину, —665
 већ сам своју главу заложико
 ради нашег дина и имана,
 рад' једнога нашег сибијана“.
 То јој рече и на ноге клече,
 узе Ђога, коња Мујовога, —670
 право оде на границу саму
 да би вид'о шта је с Мујом било.

Када Халил на границу дође,
 он ту тридес'т Удбињана нађе,
 нађе Тала, а нађе сердара, —675
 личког бега и многе уз њега.
 Бјеху добар шићар шићарили,
 бевојака тридес'т заробили,
 на планин шићар дијелили:
 добром момку лијепу бевојку, —680
 а удовцу азгин удовицу,
 ацу Талу кривоногу Мару
 да му гредом пиша по самару.
 Отале се Турци раставили,
 свако оде своме завичају. —685
 Ко погибе, с рахметом му било,
 ко остаде, здраво и весело!

Напомена:

Записао Љубиша Рајковић од гуслара Ашира Боровића из села Лозне (између Бијелог Поља и Иванграда). Боровић је песму још као младић, чуо од старца Бејта Смакнића из Корита код Бијелог Поља.

**ЛИРСКЕ ПЕСМЕ ИЗ ПОДГОРИНЕ,
КОЛУБАРЕ И КАЧЕРА**

ЧУВАМ ОВЦЕ, МЕНЕ ЧУВА НАНА

Чувам овце, мене чува нана,
Све се боји побећи ћу сама.

Што се боји, то ће је и снаћи:
Једног дана неће ме ни наћи.

Једног дана, кад погледа нана
Овце иду, а нема чобана.

Па ће нана да затвара стадо
И моје ће да проклиње драго...

УЦВЕТАЛА ЈЕДНА РУЖА ПЛАВА

Уцветала једна ружа плава,
Најлепша су села око Става:

Шуме густе, ливаде зелене,
Рекô лола да дође код мене.

Рекô доћи мој гарави лола,
Киша пала, па не могу кола.

Да знаш, лоло, моје муче тешке,
Дошô би ми, па макар и пешке...

ДУНИ, ВЕТРЕ, НЕМОЈ НИЗ ДОЛОВЕ

Дуни, ветре, немој низ долове,
Отишô ми Миле уз волове,

Није одн'о гуња, ни шешира,
Само одн'о двојнице да свира.¹

ИДЕМ ПУТЕМ, ИДЕМ ПОЛАГАНО

Идем путем, идем полагано,
Не би ли се срела са драганом.

Срели смо се на реци, крај моста,
Ту је било разговора доста...

ЧУВАМ ОВЦЕ ОКО ДЕВЕТ СЕНА

Чувам овце око девет сена,
Окретох се — оваца ми нема!

Док је драги са мнош разговар'о,
Комшија ми овце позатвар'о!

Мој комшија, ти ми овце врати,
Кол'ко треба — драги ће да плати.²

Суводањ, Подгорина.

Певала Милена Бирчанин. 44 г.

Запис: Томислав и Андрија Бајић.

---

¹ Тема је позната у песмама из разних крајева Србије. У једној, добра супруга моли: „Ој, облаче, немој на копаче...“ Друга молн за свога орача.

² Тема је већ коришћена у песмама из Србије. Ово је само верзија. Откупи за овце су различити: негде новци, негде само пољупци, а негде се нуди и брак.

Реч „позатвар'о“ у четвртом стиху не значи обично затварање оваца у тор, ради одбране од вукова и паса луталица, већ значи да је комшија те овце заробио,

ЦВЕТА РУЖА, ЦВЕТА ПРИБОЈЕНА

Цвета ружа, цвета прибојена,
Наша љубав, Миле, раздвојена...

„Како, мила? ... Како, бело лице,
Када смо се волели до јуче!“

„Од јуче је почела да вене,
Тебе твоји решили да жене.

Тебе жене, мене да удају,
Нама двома на вољу не дају...“³

Бобова, Подгорина.

Певала **Вера Исаиловић** (45 година), родом из Суводања. Песму чула од старих.

Запис: **Томислав и Андрија Бајић**.

КАД САМ БИО ЧОБАН КОД ОВАЦА

Кад сам био чобан код оваца
Добио сам двеста пољубаца.

Од кад сам се с малом упознао
Двеста сам јој пољубаца дао.

јер су му направили штету, коју ваља платити. Та штета се у овим крајевима зове „потрица“, вероватно зато што су овце (или говеда) потрле нечије усеве. Обично се зове сеоски кмет који одређује висину потрице и када се она плати, „затворена“, односно заробљена стока се пушта и предаје власнику. Онај који је стоку заробио дужан је да је храни док се спор не реши, али се то слабо чини, тако да власник сам некада долази у тор заробљеној стоци и дотура храну.

³ „Прибојена“ (ружа) значи обојена, тј. ружа која цвета у боји али не у некој дречећој, јаркој, већ нежнијој, загаситијој нијанси.

Песма износи болну истину, која је дуго трајала у патријархалној Србији, по којој момци и девојке нису имали право да самостално одлучују о својој брачној судбини — одлуку су доносили родитељи. Тог обичаја у Подгорини више нема, али песма остаје.

Она мени стотину је дала, —
Још толико дужна ми остала.⁴

Бобова, Подгорина.

Певао Живорад (Гвоздена) Ристивојевић, 51 г.
Запис: Томислав и Андрија Бајић.

ЦВЕТАО МИ ЛАДОЛЕЖ У ТРАВИ

Цветао ми ладољез у трави,
Знаш ли, драги, како смо се звали:
Ти зумбулом, а ја белом лалом,
А сад ћемо копривом и травом.
Трава горчи, а коприва жари,
Боље, драги, да се нисмо звали!
Боље, драги, да се нисмо звали,
Не би тугу на срцу имали...
Волесмо се, ал се не узесмо,
Само ране на срцу однесмо...

О, МОЈ МИЛЕ, МОЈ ШЕЋЕРУ БЕО

О, мој Миле, мој шећеру бео,
Како си се на игри провео?

„Што ме питаш како се проводим, —
Тебе нема када коло водим!...
Три хиљаде за коло сам дао, —
Дошла она коју нисам звао!...“

Што је није васпитала нана,
Да не иде у коло незвана?!⁵

---

⁴ Ово је једна од многих верзија, од којих је свака на свој начин духовита. У нашем запису песме „Дај, запјевај, мио побратиме“ исту тему налазимо код Срба у Далмацији, у Книњској крајини.

⁵ Некада певали Ивана Пауновић и Драгољуб Живоиновић, обоје рођени око 1920. г.

Обичај је у колубарским селим да коло воде момци, врло ретко девојке, па и тада са роџацима, а ако позове момка, онда се то сматра храброшћу. Коло се

МАЈКО МИЛА, ПРЕМИЛА

Мајко мила, премила,
Нешто би' те молила:
Да ме спремиш до јесени,
'Оће драги да се жени.
Не тражим ти много шта:
Седам-осам ћилима,
Три-четири шаренице,
Кревет, астал и столице.

ИДЕМ ПУТЕМ, ПЛЕТЕМ ЦЕМПЕР БЕЛИ

Идем путем, плетем цемпер бели,
Прође драги, ништа ми не вели,
А кад прође опсова ми Бога:
„А што плетеш цемпер за другога?!“
Није, драги, живота ми мога, —
Ево мере од цемпера твога ...

плаћа музици. Музика најпре свира коло „шетњу“. Младић који је платио игра напред поцупкујући, до њега је обично његов најбољи другар, а даље се нижу остали његови другари и други момци. Сви играју поцупкујући, а коловођа осматра где је његова девојка, или било која девојка на коју је бацио око. Када наиђе поред ње, понуди је и када она уђе у коло, музика престаје да свира коло шетњу и почиње друго коло по договору са коловођом. Ако би девојка одбила да се ухвати до коловође, то би била увреда и дошло би до немиле распре. Ако момак није понудио ниједну девојку да игра до њега, већ настави да игра са момцима, онда може да се ухвати било која девојка и тада се мисли да му се она наметнула. Дешава се да једну наочиту девојку на једној игранци сваки коловођа позива да игра до њега. Таква цура се осећа поносно што само њу зову. А ако не игра само она, онда девојке, па и њихове мајке, пребројавају колико је која пута играла до коловође, јер им је част да неко хоће да плати да би одиграо коло са њом. То је и неко њихово мерило вредности.

КУНЕ НАНА МЕНЕ И ДРАГАНА

Куне нана мене и драгана,
Да поremo, да се не узмемо!
Умри, дико, и ја ћу умрети,
Па ћемо-се под земљом узети.
На твој гробу нек' посаде јелу,
А на моме једну лозу белу,
Лоза ће се око јеле вити, —
То ће, драги, моје руке бити...⁶

ИДЕМ ПУТЕМ, МОМЦИ КРОЗ ЛИВАДЕ

Идем путем, момци кроз ливаде.
Сад се момци жене за хиљаде...
Не жене се да пронађу друга,
Већ се жене да одуже дуга...
Продај, Миле, кола и волове,
Па одужи по селу дугове!⁷

---

⁶ Певачу Мићи Живојиновићу отац Драгољуб је напоменуо да постоји још један део песме, али је исувише тужан, па сељаци не воле јавно да га певају. То доказује колико обичан колубарац има меру, а избачени део гласи:

*Нек' нам споје руке кроз сандуке,
А у руке прстен и јабуке,
Нек' те носе с моје десне стране,
Нек' изгледа к'о да је венчање...*

⁷ Шаљива, али отровно шаљива песма. Такве се на Колубари традиционално негују, а ова се још и пева. Обично сеоски шерети праве овакве песме да би засмејали, или се насмејали, али их само говоре, — не певају!

ДЕВОЈЧИЦЕ, ЛЕПОТИЦЕ

Девојчице, лепотице,
Не гледај у мене,
Ја сам кућу раскућио
Гледајући тебе!

Па сам спао на те гране танке,
Испали ми прсти кроз опанке!
Испред куће стоји стари орах,
За дугове одсећи га морах.

Петка, Колубара (Лазаревац).
Певао: **Мића Живојиновић**.
Запис: **Томислав Бајић**.

ИДЕМ ЦАДОМ, МИРИШЕМ ПОМАДОМ

Идем цадом, миришем помадом,
Доћи, драги, полако ливадом.

Садим цвеће од куће до пруге,
Мог драгана преволеле друге...

Да су боље, — па нека га воле!
Ал' су горе, па ме срце боле!⁸

Љиг, Колубара.

Певао **Драган Радисављевић** из Бабајића код Љига.

Запис: **Томислав и Андрија Бајић**.

ОД ЧЕГА СУ ГАЈДЕ?

Од чега су гајде?
Од чега су гајде?

⁸ Уместо речи „горе“ често се употребљава реч „дрвоље“. Песник (жена, јер је песма женска) из љубо-море жели да употреби тешку и увредљиву реч, којом ће да оптерети своју супарницу, која јој је „преволела драгана“.

Од чега су гајде?
Од чега су гајде? (1)

Гајде су од дрвета,
А мешина од јарета!
Гајде су од дрвета,
А мешина од јарета!

Оп, Раде из Канаде,
Има л' штогод да се краде?
Или шило, ил' бургија,
Или стара чешагија,
Што се чеше попадаија?
Чешпи, попе, попадаију,
Ја ћу моју Томанију,
Што не кува боранију!

Једна цура бела
Напила шофера,
Напила га вина,
Па родила сина! ...

Љиг, Колубара.

Певао Драган Радисављевић из Бабајића код
Љига.

Запис: Томислав и Андрија Бајић.

---

⁹ Први стих се, ван свих обичаја у народној песме, заиста пева четири пута, као увод у шaljиву песму — бројаницу. Најпре се пева као обично питање једног радозналца, затим се повисп тон како би гајдаш „боље чуо“, да би се трећи пут одрецитовао као питање у обичном говору и, на крају, четврти пут молећиво отпевао. Онда би се певач, као бајаги „присетио“ и, два пута отпева: „Гајде су од дрвета, а мешина од јарета!“ Даље пева о сасвим другим стварима са циљем да забави и насмеје, не држећи се никако једне теме, јер му она није ни битна, већ шала! Бројаница у овим крајевима уме да обрађује на духовит начин једну тему, као што је нпр. неверство женино, или недоличан, мали и закржљао муж са којим жена располаже како хоће, или угојена несита жена која неће да ради, већ само једе и спава итд.

Овакве песме се радо слушају и представљају праву посланицу без обзира на понеку неодмерену шалу која прође кроз бројаницу.

ОЈ, ДЕВОЈКО, ИСПОД ОСТРВИЦЕ

Ој, девојко, испод Острвице,¹⁰
Пољубим ти твоје бело лице...

„Љуби, драги, ал' немој с вечера,
Ујутру сам слаба од шећера!

Загри ме са обадве стране,
Пољуби ме, немој наћи мане.

Пољуби ме, уста ти отпала,
Кад сам теби у руке допала!“

Заграбе, Качер.
Певала мешовита група сељака.
Записао: **Томислав Бајић.**

ПОГЛЕДАЈ-ДЕ, МАЛА МОЈА

Погледај-де, мала моја,
Мала моја,
На мени је нова чоја,
Мала моја!
Нова чоја и опанци,
Пиши мајци:
Кад ме видиш — бићеш моја,
Мала моја...¹¹

Рудник, Качер.
Саопштно **Тори Јанковић**, филмски режисер.
Записао: **Томислав Бајић.**

---

¹⁰ Острвица је средњевековни град на планини Рудник у Качеру. По народном предању, град је подигла Јерина, супруга деспота Бурба Бранковића.

¹¹ Ова рудничка верзија има потпуно различиту мелодију од познате песме са истим насловом. Песму је Јанковић користио у једном од својих филмова.

СКОЧИ ЈАРЕ СА ПЕКАРЕ

Скочи јаре са пекаре,
Држ', не дај! Држ', не дај!

Пуна кола шаровине,
Учестај, запетљај!

Попуцаше осовине,
Упетљај, па не дај!¹²

Лазаревац — Гуњаци.

Саопштио: Љубиша Илић, Гуњаци, код Осечине
(Ваљево).

Запис: Томислав Бајић.

---

¹² Прва строфа записана у Лазаревцу од непознатог човека. Остале две касније добијене од Љубише Илића из села Гуњаци код Осечине (Ваљево). Песма нема фбуле, нема целине, важно је извикати понеку духовиту строфу, коју играчи свако за себе извикују, па је то разлог што су неповезане.

СВАТОВСКА ПЕСМА СА ПАПУКА

Врат' се натраг, лепа Маро,
Мајка те зове!
„Ил' ме звали, ил' не звали,
Ја се не врати'!
У мог драгог љепша мајка,
Нег' што остаје“.

Врат' се натраг, лепа Маро,
Тајо те зове!
„Ил' ме звати, ил' не звати,
Више с' не врати'!
У мог драгог љепши тајо,
Нег' што остаје“.

Врат' се натраг, лепа Маро,
Бајо те зове!
„Ил' ме звали, ил' не звали,
Ја се не врати'!
У мог драгог љепши бајо,
Нег' што остаје“.

Врат' се натраг, лепа Маро,
Сеја те зове!
Ил' ме звати, ил' не звати,
Више с' не врати'!
У мог драгог љепша сеја,
Нег' што остаје“.

Пред сам излазак из штампе књиге „Народне песме Славонске границе“ (Народна књига, Библиотека „Расковник“, 1987, објављујући накнадно магнетофонско снимање већ забележених песама од свог најбољег казивача, Марије Ђурчије, изненада сам добила, кроз њена сећања на свадбене обичаје пре рата у селима подно Папука, и ову ретку и драгоцену сватовску песму, коју раније нисам имала забележену. Пошто је већ било немогуће убацити је у формирану збирку, остало је као могућност, да се у часопису „Расковник“ ова песма објави засебно.

По сећању казивача М. Ђурчије, песму је у мелодији, „уз нарочити, лијеп глас“, певао њен робак Буро Југовић, невести коју су око 1928. године сватови водили из њеног села Добрићи у Каменски Вучјак. („То све живо изашло на капије и плаче“). И у овој сватовској песми уочљива је једна посебна емоционална и метричка структура, запажена као развојна линија једног старијег слоја, наших бројних и широко распрострањених српскохрватских сватовских песама — налик на тужбалице — распрострањена од косовско-метохијског подручја па, ево, до најсевернијих предела Војне Границе, насељене Србима.

Магнетофонски запис ове песме, од казивача Марије Ђурчије, рођ. Бунчић, 1911. године у Каменском Вучјаку на Папуку, сачињен је новембра 1985. године у месту Воћину.

Славица Гароња

КЛЕТВЕ ИЗ ДРОБЊАКА

(СТРУГ, УСКОЦИ, ЦРНА ГОРА)

Бог му кућу ископао!
Бог му памет узео!
Бог му узео сваку срећу!
Бог ти дао злу жену!
Бог ти дао сврабаву гузицу и дугачке нокте да
је чешеш!
Бог ти дао оно што ти ја мислио!
Бог ти не помогао!
Бог ти кућу ископао!
Бог те у шуму окренуо!
Бог те убио!
Богу се молио, а он ти не помогао!
Боже те устријелило!
Бубрззи ти опали!

Вазда кукао, а никад не пјевао!
Видио те јад!
Видјело те чорнло!
Вране ти мозак попиле!

Главе се не наносио!
Гром му у кућно шљеме ударно!
Гроб му се пропá!
Губа му дроб појела!
Губатога мајчино млијеко!
Губато те све што сам ти дала!

Баво му се у кућу уселио!
Баво те однео!
Баволи ти вечеру вечерали!

Жив се на земљи распадао!
Жива га муња спалила!
Живо ти срце пукло!

Земља му кости истурала!
Змија га заклала!
Змија га у очи запунула!
Змије му се у кући легле!
Змија ти очи попила!

Јад га у очи наша!
Јади га задесили!
Језик му опао!
Језик прегризао!
Језик ти се скаменио!

Камен му у вилице!
Камен му у дом!
Каменом се клела!
Кап га стрефила!
Кап га убила!
Крв му очи залила!
Куку ти Бог дао!
Куга те уморила!
Колико ти одовуда стопа, толико ти отуда година!
Крвљу пишао, а месо срао!
Кућа му се ископала!

Мајка те немала!
Мајка те очима не видјела!
Мајка га у ледне очи љубила!
Манита га хватала!
Модри те ударац ударио!
Мозак му прскао!

Надут освануо!
Нагрдно те Свети Василије!
На јад ти смркло!
На јад ти дошао Бурбевдан!
Нагрдила те Света Тројица!
На јад ти дошао сваки угодник!
На јад ти смркло, а на горе свануло!
Не дала му земља у се!

Несрећно се!
Не ишчека зоре!
Не ишчекао Петров дан!
Не растао ни виши ни шири!
Наказио те Господ Бог!
Никад своје куће не видио!
Немогао ни живјети ни умријети!

Обестрвио се!
Обршио пасјом пртином!
Образ му се црнио!
Од њега губавци опадали!
Од грома не утекао!
Огњиште му се угасило!
Остао без вида очињега!
Очи му испале!

Пас ти се меса нано!
Паски погинуо!
Пасјом смрћу обршио!
Полудио дабогда!
Полудио, ко и што си!
Присјело ти!
Пукла ти срамотна погибница!
Пут му црнио!
Пушка те убила!

Рана допануо!
Рашикао те ударац!
Рука ти се осушила!

С душом се не раздвајао!
С ђаволом посла имао!
Све му вода однијела!
Све му се скаменило!
Све му на ватру сагорјело!
Све му ђаво понио!
Све му се црњело!
Све му поцрњело, а очи му побијелеле!
Све ти на нос искијало!
Сви га ђаволи носили!
Скаменио се!
Слијеп по свијету одио!

Сломио врат!
Срећа му се скаменила!
Среће не имао!
Стан ти за морем био!
Стрва му се не видјела!
Стрв му погинуо!
Сунце те не гријало!
Сунце те спржило! -

Траг му се утро!
Трештио му Свети Илија у кућно шљеме!
Трештило ти у главу!

У језик ти ударило!
У камен ти мајка године бројала!
У камен се скаменио!
У крљу се скрљао!
У мртве га очи мајка пољубила!
У мукама ти душа испадала!
У пасје те вериге везали!
У помамилу казивао све што си чинио!
У помамилу штектао!
У ресицу ти ударило!
Ударац те ударио!
Ударило му у срце!
Ударио му гром у кућно шљеме!
Узео му бог наваку!
Узео му бог памет!
Утрла му се кућна свијећа!
Уста му се за врат окренула!
Утро се ко шарени коњи!

Црна му кукавица на кући закукала!
Црни барјак му се на кући побио!

Записао
Жарко Требјешанин

КЛЕТВЕ ИЗ ДРОБЊАКА

(СТРУГ, УСКОЦИ, ЦРНА ГОРА)

Наше народне клетве су веома песнички изражајне, богате и разноврсне. Њих има веома много у безмало свим крајевима где живи наш народ. До данас, међутим, ни издалека нису сакупљене и записане бројне клетве у многим крајевима где се поуздано зна да их има. Разлози томе су разноврсни. С једне стране многи сакупљачи народног блага изгледа да се са извесним ниподаштавањем односе према овим кратким и често врло суровим говорним творевинама. С друге стране, код испитаника, неписмених људи који прилично радо казују причу и јуначку песму, постоји извештан отпор да изрекну клетву, посебно страницу који је дошао да их запише. Они се устежу да записивачу кажу клетву, која се иначе изриче повишеним тоном, у афекту, с уверењем да ће стићи онога коме је намењена. Има ту, свакако, и стида, нелагодности с обзиром на то да тиме откривају да и они куну, али, још дубљи разлог је што је клетва на неки начин светиња, опасно магијско оружје с којим се није шалити.

Посебно тешке сурове и архаичне клетве налазимо у Црној Гори. Због крајње тешких услова живота овде се куне црње и грђе него у осталим крајевима где наш народ живи. Али зато су оне веома занимљиве за онога ко сакупља и проучава ове древне говорне изразе. Клетве овде изнете сакупио сам лета 1987. године у селу Стругу у Црној Гори. Казивачи су били школовани људи Грујица Гиљен (53 године), Божидарка Николић (рођ. Требјешанин, 43 године) и Милка Гиљен (рођ. Требјешанин, 45 годнина); све троје су рођени и одрасли у Стругу.

Ж. Т.

НАШ НАРОДНИ ЖИВОТ

Борислав Крстић

НАРОДНА БАЈАЊА СРБА У ДУНАВСКОЈ КЛИСУРИ У РУМУНИЈИ

У местима Дунавске клисуре бајањем се баве углавном женске особе, понајчешће старије (бабе), али има и млађих. Ту и тамо, бајањем се баве и мушкарци (нпр. Ненад Бранисављевић из Радмине, који зна да баје далак).

Некада је свака старија особа умела да баје, или знала бар једну врсту бајања. Жене су бајањем чиниле први захват у оздрављењу својих укућана или суседа, а ако су биле познатије бајале су и у суседним селима. Позивали су их када је требало олечити оболелог. Народ је некада чврсто веровао у исцелитељку снагу и улогу бајања, па је зато присвојио и очувао бајање као нетакнуто благо. Но, ипак бајалица је све мање.

Клисурске народне басме, укључујући и само знање бајања, преносило се, а тако и сада бива, непосредно, наследним путем. Мајка је бајању учила своју кћерку. А ако је имала само мушку децу, том послу је привикивала неку женску особу (млађу) из ближе родбине, а често се дешавало и из суседства.

Приликом сакупљања басми наилазили смо и на извесне потешкоће, јер, према народном предању, казивање таквих текстова обичним људима

је било забрањено или избегавано, пошто се сматрало да ће тиме бајалица изгубити своју чаробну снагу и делотворност.

Исто, по народном веровању, бајалица не сме да погреша приликом бајања, јер ако се то догоди сносила би последице. Ево шта нам је о томе испричала бајалица Живка Гојковић (65 година) из села Радимне: „Кад сам погрешила, страдала сам и није било баш добро. Када сам бајала фалш, како се то каже, погрешила сам. И ондак ја снивам како сам отишла у Сушку (суседно село). Узмем један лончић земљани, па сам отишла код једног деде. Куј зна какви то деда? У неку рупу, у неки брег су га нашли. Да бајем мојем Ивану, а он бије мали Иван, а ја сам отишла да му бајем. Болесно дете! Кад ме он мене узо, па кад ме фрљио гор, а ја кад сам пала доле, имала сам доста. Нисам знала више за тај лонац, ни за ништа. Ме тресо. И ондак сам се сетила да због тога“.

Узимајући у обзир структуру, у клисурским народним бајањима се лако могу уочити два саставна дела.

Први део чини ритуални елеменат, који има сва својства тајанствене магијске радње, и где се употребљавају предмети као што су: штапови, углевље, вода, секира, дрвљаник, кучине, белега, конач и друго. Циљ такве радње је да отера болест. Овом делу припада, свакако, и време бајања (ујутру — пре изласка сунца; предвече — после заласка сунца), а исто и место где се обавља бајање (на дрвљанику, бубришту, поред реке, на гробљу и др.), па и положај који треба заузети болесник приликом бајања (лежећи положај, окренут према истоку итд.).

Други део чини текст који бајалица изговара, такозвана басма. Ако се окамењени облик басме одвоји од дела обреда, он тада носи обележје праве песме. Карактеристично је за такве текстове и то што се они изговарају са израженим призвуком нејасноће и неразговорности, шапутањем и убрзаним темпом, што још више испољава неразумевање код оног који бајалицу слуша или

коме је она намењена. Као особеност клисурских народних басама треба истаћи чињеницу да се у њима често употребљавају речи из страних језика поготово румунског, а све то с разлогом да текст буде за обичног човека неразумљив и недокучив. Познате су басме које се изговарају на румунском језику за лечење појединих болести иако текст басме изриче особа чији је матерњи језик српскохрватски.

У селима Дунавске клисуре у употреби су следећи термини за означавање поступка бајања: бајање, врачање, вражбиња, вражити. Старије особе одвајкада строго одвајају вражбине од бајања. Оне осуђују и одбацују врачаре које су изједначаване са вештицама јер су одувек наносиле штету и зло људима. Према народном веровању, врачаре су у дослуху са злим дусима. Њихово „чинодејствије“ своди се на стварање код људи злих дела, тешкоћа, немира, свађа, туча и друго. Напротив, бајање и бајалице гледају благонаклоније, јер се бајањем „лече“ разне болести. Бајалице су стога прихваћене, јер желе људима само добро, притичу им у помоћ и раде на одгањању злих духова.

Посебно место заузимају погађања, јер се њихова делотворност своди на прорицање будућности људима, „откривању“ несталих и друго. Њих пови друштвени односи успостављени после 1944. осуђују и одбацују, јер од обичних људи превагом измамљују материјалну корист.

У зависности од болести коју бајалица лечи, постоји више врста бајања:

БАЈАЊЕ ОД УРОКА

Ако неко оболи од урока, а то се најчешће догађа малој деци, одмах се доведе нека бака-бајалица која ће голом руком извадити три жишке из ватре и спустиће их у чашу пуну воде у којој се стави и нека болесникова стварчица. Ако угљевље падне на дно чаше, то је доказ да је оболели урекнут. У чаши бајалица стави покоје дуг-

ме, прамен косе, каменчић белутак, сламку од метље, босиљак и друго. Затим бајалица шапатом изговара једну од познатих басама. Кадгод се басма искаже, бајалица дуне преко главе и пључне над оболелим, а онда даје оболелом да окуси мало гашене воде. Истом водом му се покваси чело, а понекад и лице. За ову врсту бајања нашли смо и највише варијанти басама. Ево неких од њих:

Прва варијанта

Трчи миш под полицу,
носи тикву на губицу.
Миш кине, тиква пуче,
сви се уроци разиђоше!
Мој (*каже се име*) нек остане
здрав и чист
кô злато, кô сребро,
кô звезда на небо!
Куј мојег (*каже се име*) урекô
У воду утекô!

(Забележено од осамдесетогодишње Лео-
полдине Радојковић из Белобрешке)

Друга варијанта

Трчи миш под полицу,
носи тикву на гузицу.
Миш прдне, тиква пуче
Раздрљише у оче.
Урок седи на прагу
Урочица под прагу.
Урок уриче,
Урочице диче:
У очи материне,
сестрине, братине
сеоске, сељанске.
Куј то рекô
У д... ти утекô.
Дуф преко главе,
Урок преко мора!

(Забележено од седамдесетогодишње Жив-
ке Гојковић из Радимне)

Трећа варијанта

Седи урок на прагу
а урока под прагу.
Урок уриче,
Урочица разриче.
Уроци се разиђоше,
Ко чопор по шуми,
ко роса по трави.
Уроци се разиђоше,
У сиње море одоше,
песак бројаше,
(*каже се име*) пређоше.

(Басму казала Смиља Стојановић од 57 година из Радимне)

Четврта варијанта

Седи урок на прагу
Урочица под прагом.
Што урок уриче,
Урочица натраг одриче.
Ко нашег малог (*каже се име*) урекô
У моје д... утекô!

(Бајалица Злата Стефановић од 55 година из Белобрешке)

Пета варијанта

Ветар преко главе,
А уроци преко мора.
Растурте се уроци
Ко облаци.
(*каже се име*) да спава
А уроци не!

(Забележено од Јелке Томић од 66 година из Радимне)

У радмини је забележена и једна басма на румунском језику коју доносимо у преводу:

Păsarica, păsara
Pică aici, pică colea,
Pică-n piația adunată
Pică-n cel care e deocheat
D-o fi deocheat de un flacău
Să ramîna chel,
De o fi deocheat de o fată mare
Sa fi pice pîru.
D-e fi deocheata de soare
Sa îi pice o raza,
D-o fi deocheat de vîntul,
Să îi iese nările
Si copilul să rămînă curat
Cum maica precista l-a lăsat.

Птицо, птичице,
пада овде, пада онде,
пада у скупљено камење,
пада у оног што је урекнут.
Ако је урекнут од младића,
да остане ћелав.
Ако је урекнут од девице,
да јој коса опадне.
Ако је урекнут од сунца,
да му падне један зрак.
Ако је урекнут од ветра,
да му искоче ноздрве,
и дете да остане чисто,
како га је мајка дева оставила.

(Казивала Живка Гојковић, 70 год.)

БАЈАЊЕ ОД СУНЧИБА

Сунчићи у народном веровању означавају главобољу добијену од јарког сунца и жега.

Ова врста бајања се обавља на каквој реци. Тамо се нађе мали белутак, па се оболелом стави на главу. Баје се трипут. Ако се бајање почне пред вече, тада се завршава увече, с напоменом да се оболелом баје и ујутру док се сунце још не роди. Ако се бајање почне ујутру, тада се баје двапут ујутру и једном увече.

Сунце за гором,
а сунчићи за водом.
Сунце за гором,
а сунчићи за водом.
Сунце за гором,
а сунчићи за водом.

(Забележено од Миланке Томић, 63 године, из Радимне)

БАЈАЊЕ ОД СКЛОПАЦА

Болује од склопаца онај кога боли гуша, зато бајалица притегне оболелог са два прста у пределу врата и гуше, а онда изговара следећу басму:

Од девет осам,
од осам седам,
Од седам шес'
Од шес' пет,
Од пет четири
Од четири три,
Од три два,
Од два једнога.
А *(каже се име)* да нема
Ниједнога!

(Забележено од Живке Гојковић, 70 година из Радимне)

БАЈАЊЕ ОД ДАЛКА

Ово се најбоље обавља на више начина, али само када је млад месец. Неки то обављају на следећи начин: ставе мали прст на место које боли па исказују следећу басму:

Младићу, братићу,
Колики је далак
Под мој прст,
Толико да је мој
А оно да је твој!

(Забележено од Живке Гојковић, 70 година из Радимне)

Ево како описује далак Ненад Бранисављевић (64 године, из села Радимне):

„Појављују се као два бруса и почну да се пружају од кичме, од бубрега према трбуву. Неки пут се појави само један, ондак је болест лакша и брже се повуче. Ти брусеве су отприлике широки кô три прста. Они се јављају обично у пролеће, крајем фебруара до половине марта. Болест може да траје и по две године. Болест се пронађе кад се пипне, па кад под прстима осетиш те брусеве, ондак значи да је то само далак.

Бајање далка се изводи само средом и петком, али Ненад Бранисављевић далак баје само ноћу и то после првих петлова!

Током бајања басма се исказује по двапут и удара се секиром у дрвљеник, а добијено иверје ставља се оболелом у шаке, а онда се приђе ватри и над њом се жар премешта из шаке у шаку док се не претвори у пепео. Ненад Бранисављевић изговара следећу басму на румунском језику:

De-l tăiai, de-l tăiai
Nu-l cu mai, nu-l cu mai
Poate piere, poate piere.
Si de nu piere
Să vină la moică
Cu pricina.

(Ако га исечем, ако га исечем
Не довршим га, не довршим га
Може изгинути, може изгинути
А ако не угине
Нек дође код мајке
Узрочице).

БАЈАЊЕ ОД МИЦИНЕ

Мицина је болест која се јавља као какво отврало место у облику јајета. Обично израста под пазухом оболелог. У бајању мицине користе се следећа помоћна средства: бачена кост, нож, се-

кира или друго какво сечиво. Ако се баје помоћу бачене кости, тада се трипут изговара следећа басма:

Бежи бежи мицина,
Претера те мрцина!
Бежи, бежи мицина,
Претера те мрцина!
Бежи, бежи мицина,
Претера те мрцина!

Ако се бајање обавља каквим сечивом, тада се изговарају следећи стихови:

Секо, секо,
шта сечеш?
Мицину, пресекô је
И нестаде је.

(Обе басме су забележене од Живке Гојковић, 70 година, из Радимне).

БАЈАЊЕ ОД ПАДАЛИЦЕ

Болест се јавља тако што оболели у датом тренутку пада у несвест. Тада му прискаче бајалица и пошто га прекрије коритом, узме неки стари тањир са којим се није служила, па га, ударивши о корито, разбије над болесним и изриче следећу басму:

Ја разбјем тањир
Да се разбје зло
Код мојег унука
И да се више не деси.
Како се разбијо суд
Нек се разбје и зло.
Да више не дође то
Код мојег (*каже се име*)

(Забележено од Злате Стефановић, 55 година, из Белобрешке).

БАЈАЊЕ ОД ДОБРАЦА

Како прича бајалица Живка Гојковић из Радимне, код овог обољења ништа те не боли, али си ипак надувен. Да би то надимање бајалица излечила, она узима мало куће или проје, умочи у со, а онда изговара басму коју због краткоће често изговара трипут, а понекад и девет пута. Басма је казана на румунском језику:

Cu sare si mălsi
La pădure te mînai!

(Са сољу и пројом
У шуму те гоним!)

БАЈАЊЕ ОД ТРПИЈЕ

Према народном веровању, трпија је опака болест. Иако болесник једе веома много, он и даље бива слаб и све се више тањи. Да би се установило да ли неко болује од трпије, извуче се конац из парашених нити, дужине раширених руку. Ако је тако измерена дужина већа од висине оболелог, знак је, према народном веровању, да болује од трпије и треба га чим пре излечити. У ту сврху набаве се и три комада дрвета тршње, однесу се на дрвљеник, ту се секиром засецају и изговара се следећа басма:

Ја сечем!
— Шта сечеш?
Ја сечем алавију
И трпију!
Боала маре
Галбинаре!
Жутицу-икралицу
Натрулицу.
Да отине од овога
И да никада не дође!

(Забележено од Живке Стефановић, 70 година, из Мачевића)

У селу Луговет бајалица Стана Марковић, 75 година, казала нам је басму на румунском језику коју доносимо у преводу:

O fi trpie secetoasă,
O fi trpie hăloasă
O fi pătoasă,
O fi apoasă,
O fi umflată,
O fi de 99 de boli
Cu secura t-oi taia
Cu creanga t-oi mătura
Departa t-oi arunca
Să lasi curată, luminată
Pe (...) mea.

Ако је трпија сушна,
Ако је трпија халапљива,
Ако је пегава,
Ако је водена,
Ако је надувена,
Ако је од 99 болести,
Секиром ћу те посећи,
Граном ћу те почистити,
Далеко ћу те бацити
Да оставиш чисту и сјајну
Мога (*каже се име*).

ОТВАРАЊЕ

У класурским селима постоје више врста „отварања“. Узимамо само оно које нам је казала Стана Марковић због лепоте басме. Она то „отварање“ обавља на гробљу, користећи том приликом и један катанац који стално отвара и затвара кључем и за све време изговара следећу басму:

Ја отварам роба
Од мртвог гроба.
(*помиње се име*) тебе бије
Ладном водицом
И зеленом травчицом,

А ти њему дај
Живота и блага.
Дугога века
И белога света!

У селима Дунавске клисуре постоје и друге врсте веровања. Једно од тиквих јесте и скидање чини. По народном веровању, врачаре својом тајанственом снагом могу да на неку особу набаце болест или зло.

Против таквих чини људи су се супротстављали на најразличитије начине: најчешће су носили преврнут неки део одеће, забадали нож у врата, стављали секиру иза врата, носили са собом бели лук.

У прошлости амајлије су ношене против разних болести и невоља. Тако, на пример, ако је мушком новорођенчету претходно умро брат, њему се обавезно на десном уху стављала минђуша, да и он, тобоже, не би умро.

У новије време ношење разних ланчића око врата или минђуша служи само као украс, никако као какав предмет који су сујеверни носили да би се штитили од зла.

Милорад Радуновић

ВЕРОВАЊА И ПРАЗНОВЕРИЦЕ У МЕТОХИЈИ

ВАЉА СЕ

Кад се копа бунар, на предвиђено место, пре почетка радова, ваља заклати црног петла „без белег“.

Кад се зида димњак, обавезно ваља заклати певца.

Копање темеља за кућу и сваки важнији рад ваља почети понедељком.

Кад младо јагње, теле или младунче које друге домаће животиње, сем пса и мачке, дођу на свет, ваља је плунути и рећи: „Машала!“.

Кад се мало пиле разболи, ваља га ставити под сито.

Кад се ловина донесе кући, ваља се да се стави под сито.

Кад се први пут окуси шта од новог берићета (воће, поврће, хлеб, млеко...), ваља да се каже: „На здравље и на дуг живот“.

Чим се дете роди, ваља да се запоји вином (да буде румено као вино).

Уочи Божића и Нове године ваља вратити све дугове.

Кад први пут после мене месеца видиш млад месец, ваља да имаш нешто у рукама (новац или било шта друго што се жели).

Кад нађеш „луцано“ пушчано зрно, ваља га узети, јер се његовим оловом слива страва.

Кад чујеш гаврана, ваља се да му кажеш: „Ту ти глас, на мору ти вечера“.

На Бадњи дан ваља се да се сва стока истера из штале и поново утера између две запаљене свеће.

✓ За нежељеном особом ваља бацити камен.

Кад се очекује срећан или незгодан тренутак, ваља се придржавати за пришивено дугме.

Ноћу и уз Часне poste не ваља сам да се пењеш на таван, већ ваља да те неко прати.

Подизање темеља, крова и усељење у нову кућу ваља да се дарују.

✓ Кад младенци прве брачне ноћи пођу на спавање, врата ваља оставити незакључана (због деце), а светло да остане неугашено (због вида деце).

Кад се роди прво мушко дете, ваља ослушнути, јер тада цео кров шкрипи од радости.

✓ Прве брачне ноћи „чувари младенаца“, кад чују да младенци проговоре, ваља да сломе тестију (да деца не буду глува).

Кад младожења пође на спавање, сви момци ваља да га по мало ударе шаком или капом и да га тако „истерују из момаштва“.

Ако је млада била невина, ваља да се кува „врућа ракија“.

Када млада долази у нови дом, ваља да десном ногом прекорачи преко прага и с три прста пишне горњи довратник (праг) и то изнутра и споља.

✓ Када млада долази у нови дом, ваља јој дати сито са свим семењем и погачу. Погачу држе више младине главе, а на њу кидишу момци и девојке, грабе парчад и једу. То се чини да би се момци оженили, а девојке удале.

Ваља се да свекрва дочека младу седећи на столици. Млада јој седа у крило и даје јој мушко дете (накоњче). Ту се размене спремљени дарови.

Венчану кошуљу или вео ваља чувати, јер је то лек противу малих богиња и сугреба. Довољно је парчетом ове одеће протрљати оболело место.

Убијену змију или корњачу ваља окренути на леђа (да би падала киша).

Убијену змију ваља ставити на трн (да би падала киша).

Којој жени умиру деца, ваља да у одећу дедета ушије ножицу од кртице.

Ако мало дете за дуго не прохода, ваља га ставити у цак и три пута пронети око куће.

Ако мало дете за дуго не проговори, ваља га однети у воденицу и трипут му главом додирнути чекетало.

Кога боле крста, ко се „ушине“, треба да га погази жена која се близнила.

Ако некога заболи око (чмичак) ваља да га „замузе жена прворотка.

Главу и крило слепога миша ваља одсећи дукатом. Дукатом му ваља направити рупу на крилу и ако кроз ту рупу момак девојку или девојка момка погледа — жељена особа биће њена или његова.

Ако један брачни друг окреће леђа свом брачном другом, остављени треба кришом да га погледа кроз венчани прстен или кроз рукав од венчане кошуље.

— Кад ти неко драг први пут дође у кућу, ваља га посути житом.

Кад се бадњак бере, на „рану“ пања ваља ставити гранчице или лишће.

Не ваља се гледати у нешто лепо и напредно, можда имаш „зле очи“, то ваља гледати кроз сито.

Кад мајка са новорођенчетом први пут дође у нечију кућу, беби се даје јаје и посипа се шећером и брашном по глави.

Новорођенчету ваља дати новац у металу (да буде отпорно и јако као метал).

На бабине ваља понети црвено вино (да дете буде црвено као вино).

Од славског колача ваља сваки гост и свако чељаде из куће да окуси.

Из чаше вина којом је преливен славски ко-
лач ваља сваки гост и свако чељаде из куће да
сркне.

Казивачи: Младен Борђевић (52) из Ба-
ковице, Даринка Борђевић (49) из Клине и
Даринка Поповић (45) из Бураковца, Исток.
Записано 1984.

НЕ ВАЉА СЕ

✓ Не ваља се за Божић или Васкрс клати ништа
мушко.

Не ваља се на Крстовдан ништа јести што је
прошло кроз млин или воденицу (да крста не
боле).

Не ваља на Бадњи дан ломити орахе (да се
суђе не ломи).

Не ваља се да задњи залагај хлеба остане не-
поједен (у њему је срећа).

Не ваља у кући клецати на једној нози. (да
стока не болује од шапа).

✓ Не ваља се да се мери трудна жена.

Не ваља ластавици гнездо кварити, јака је
њена клетва.

Не ваља звиждати у кући (звиждук скупља
мишеве).

Не ваља се тући на Бадњи дан (да чиреви
не излазе).

Не ваља се на Усековање јести ништа црвено.

Не ваља се да дете спава између оца и мајке
док не напуни годину дана.

✓ Не ваља се да се две породиље, које су се по-
родиле истог дана, виде цео дан (да им се млеко
не прекине).

Не ваља после заласка сунца и ноћу пелене
остављати напољу (да се деца не би плашила и
имала немиран сан).

Не ваља се првим задајањем дете задојити ле-
вом сисом (да не буде левак).

Не ваља се да се пре времена рођено дете
(седам месеци) износи на сунце до 40 дана, чим
га види сунце — одмах умире).

Не ваља изјутра пре умивања никога поздравља нити отпоздрављати.

Не ваља једном одбијено дете од сисе опет враћати на дојење, јер ће имати кварне и урокљиве очи: све што зажели — то мора да утине).

Не ваља се да се човек који је пошао на пут враћа кући ако је нешто заборавио.

Не ваља ловца питати куда ће ако је пошао у лов.

Не ваља свадбе правити када је пост и радни дан.

Не ваља стајати на прагу.

Не ваља да се сватови сретну, јер ако се младе погледају — једна од њих неће имати деце!

Ако кроза сан чујеш да те неко зове, не ваља се одазивати док те не зовне три пута и утврдиш да те стварно неко зове.

Не ваља се на Божић чешљати и прати косу, посебно не изјутра (да глава не боли).

Не ваља било где бацити воду у којој је купано дете.

Не ваља ласицу прогонити, јер може да се освети (да „задуне“ или избљује отров у храну).

Не ваља помињати вука, змију, бавола, злог духа...

Не ваља кућу закључавати кад идеш на причест.

Не ваља сести на започети темељ куће и јести хлеб (да се стенице не запате).

Не ваља источено пиће или воду враћати у исти суд (да се већ ројене пчеле не би враћале у исту кошницу).

Не ваља да човек преврне одећу на себи.

На дан крштења детета кум не сме ништа да једе док се крштење не обави (ради тога да би дете имало јаке и здраве зубе).

Не ваља газити на сугреб (да се оспице не добију).

Не ваља се да деца машу и играју се зажареним угарцима (да не би мокрила у постељи).

Не ваља гристи нокте.

Ошишану или чешљем очупану косу не ваља бацати у воду (да од ње не постане змија).

Не ваља ићи у хлад пре Бурђевдана.
Не ваља се скидати одећу и сунчати пре Бурђевдана.

Не ваља уз Часне посте помињати сотопу.
Не ваља се гледати животињу кад се пораба.
Не ваља се ноћу огледати у огледалу.
Не ваља сећи нокте у недељу и петак.
Не ваља се да трудница једе од уловљене дивљачи.

Не ваља никога клети (клетва има повратно дејство).

Не ваља газити хлеб, макар то биле и мрвице.
Првога дана Божића не ваља ићи никуд од куће.

Свећу не ваља гасити дувањем, већ прстима оквашеним вином.

Не ваља ватру гасити водом.

Не ваља да женско чељаде мушкарцу пређе преко пута да му „пресече“ пут.

Не ваља стајати на прагу кад грми.

Не ваља плести иглама кад грми.

Не ваља носити косу (за траву) кад грми.

Не ваља стајати под дрветом кад грми.

Не ваља трчати кад грми.

✓ Кад после дуготрајне суше почне да пада жељена киша, не ваља гледати како пада (да одмах не престане).

✓ Не ваља прстом бројити звезде (односи се на децу, да не мокре у постељи).

✓ Трудна жена не ваља да једе зечје месо (да дете не буде разроко и да не спава отворених очију).

Кад трудна жена меси нешто од брашна, не ваља да било шта узме брашњавим рукама и поједе (да дете не би имало перут).

Кад трудна жена нешто украде и поједе, не ваља да своје тело пипне рукама, а ако то, ипак, мора, онда треба прво да додирне земљу рукама (да дете не би имало „белег“).

✓ Не ваља убити змију на Бурђевдану.

Не ваља коме позајмити или изгубити деверски или венчани прстен.

- ✓ Првог дана пролећа не ваља устајати рано.
- ✓ У среду, петак и празник не ваља почињати никакав важнији посао.

Кад која домаћа животиња ноћу јечи, не ваља је продати, заклати или отуђити, јер она доноси срећу, нафачна је.

Не ваља кудити девојку.

Кад се после много женске деце роди жељено мушко дете, не ваља рећи да се родило мушко, већ треба пустити глас да се опет родило женско дете (да би се одржало у животу).

Не ваља опране руке трести над ватром (да се не јаве заноктице).

- ✓ Не ваља хлеб наопако стављати на сто.
- ✓ Не ваља иглу коме пружити ушима, треба врхом.

Не ваља нокте бацати у ватру.

Не ваља дете шишати док не напуни годину дана.

- ✓ Не ваља никога метлом дирати (да не би имао несвестицу, или да му се не прекине раст).

Не ваља ноћу ићи у воденицу.

Не ваља се ноћу освртати за собом.

Не ваља детету нокте кидати док не напуни годину дана.

Не ваља детету давати јаја док не напуни годину дана (ради чистог говора).

Не ваља држати прву кучад.

Не ваља давати на зајам ствари из куће уочи Бурђевдана, Божића и Нове године.

Не ваља родиљу (жену или животињу) померити с места док не избаци постељицу).

Не ваља на Бурђевдан ујутро ни с ким говорити нити се коме одазивати.

Не ваља се да невеста прва види женика, треба да види прво он њу.

Не ваља сан никоме казивати док не прођу 24 часа.

Не ваља да женско чељаде прескочи јарам и процеп (руду, гредељ) да волови не би подбијали врат.

Записано 1984. године.

Казивачи: Младен Борђевић (52) из Баковице и Даринка Борђевић (49) из Клине код Пећи. (Овај брачни пар сада живи у Бурђевој Брду код Светозарева). Највећи део ових савета-забрана Младен је чуо од своје бабе Магде Борђевић из Баковице која је умрла 1949. године у 96. години.

Батрић-Бано Зековић

НАРОДНА ВЈЕРОВАЊА ИЗ ВАСОЈЕВИЦА

Кад неко наиђе на сплет змија и одважи се да их прескочи, а том приликом изрекне некакву жељу, та ће му се жеља испунити.

Кад у јесен добро роди жир, биће зла зима.

Кад се у јесен покаже по који цвијет на воћкама, биће сњегопадна и дуга зима.

Кад се прстима додирне јабучица на грлу, онда се хукне у прсте да не би нарасла гуша.

Кад преља, док преде, нехатом вретеном дотакне дијете, она три пута овлаш пљуне на вретено и три пут га дигне у вис да би дијете расло. Ако ово не би урадила, остало би дијете „затучено“ (не би више расло).

Кад се у присуству дјетета помене ђаво, по вуче се за уво и рече: „Анђели с њим!“

Кад се мртви упоређује са живијем, каже се: „Наздравље њему“.

Кад се помиње мртви, онда се каже: „Не било му тешко“.

Кад се помиње мртви, каже се: „Ја на лажу, а он на истину“.

Кад се обадају говеда, хоће киша.

Кад пас завија, хоће неко да умре у селу.

Кад свиња зими предвече носи сламу у шталу, пашће снијег.

Кад се усријеши (укили) пепео у упрету, хоће сјеверина.

Не може никога да укуне особа која има прстен на руци.

Не ваља док је млад мјесец сјећни грађу за кућу ради сипца (жишка).

Не ваља калемити воћке у преступној години, јер неће да рабају.

✓ Не ваља да двоје у исти мах престану са јелом.

Не ваља дјецу тући метлом, јер неће да расту.

Кад се у јесен закоље брав гледа се каква му је слезина, па ако је сва дебела биће зла зима (може да буде половична па може пола зиме да буде блага, а пола оштра и сњегопадна).

Више ћеш живјети, каже онај који изрече исту мисао коју је и други замислио у истом трепутку.

Ко се разболи на Велики петак, нема му лијека.

Не ваља мутити воду на Велики четвртак, да село не бије град.

Кад се разболи крава, овца или коза од вимена, промузе се кроз прстен изваћен из гроба и вјерује се да ће оздравити, или кад се стока разболи од вимена, виме се протрља аљетком (дио робе мртвога изваћене из гроба), и вјерује се да ће оздравити.

Кад падне коњска мува на некога, добит ће паре.

Кад се препадне дијете, а не зна се од чега, онда му се „слијева страва“. Растопи се олово и успе у суд са водом. У води се стварају фигуре као: пас, коњ, мачка итд. и према фигури се утврди која је животиња препала дијете, па се од животиње искубу длаке и дијете накади да би оздравило.

Кад коњу „стане вода“ онда се протура сламка, на тај начин што се саставе мали прст и кажипрст па се са њима дохвати сламка и три пута протури око коња, па се затим сламка преполови на двије и у облику крста стави на леђа коњу. Ако се ускоро иза тога коњ стресе, помокриће.

Кад се ован са звоном зими ноћу стресе у штали, хоће снијег и сјеверина.

Кад кокот (пијевац) кукуријече увече на „сједало“ биће сјутра сунчан и лијеп дан.

Кад говеда некоме неубичајено подуже ригу, хоће смрт у кући.

Кад треба да се сије сјеме, које је старије од годину дана, онда се онај који сије или сади сagne земљи и шапaтoм каже три пута: „и земљo, сјеме је прељетак“.

Кад се дјетету мијења зуб, онда се онај зуб који је извађен завије у нешто и баци преко куће да би нови зуб био здрав и јак.

Кад дјеца имају брадавицу на руци, а желе да им се макне, она пyсте из брадавице мало крви и том крвљу намажу палицу (штапић) са којега је скинута кора и штапић баце крај пута не би ли га неко нашао и пренео брадавице на себе.

Не ваља код огња помињати нађена птичја гнијезда, јер ће их змија уништити.

Какав је млађенац (први прољетњак) тако ће да буде и прољеће. Ако буде „сјеверов дан“ биће суво и хладно прољеће, а ако буде „јужан дан“ биће кишовито.

Не ваља онога дана када је мијена мјесеца прати рубље, јер ће се „омијенити“ (распасти).

Кад запјева „кокошка“, слуги да неко умре у кући, зато се кокошка закоље да се слугња на њу обистини.

Кад сватови иду за дјевојку не враћају се истим путем којим су отишли ради тога да се невјеста не би вратила.

Казивала: Рада Зековић, Слатина код Андријевице.

Благоје В. Марковић

ДИПЛЕ У ОКОЛИНИ СКАДАРСКОГ ЈЕЗЕРА

Дипле су стари прстонародни инструмент у области Скадарског језера. Сасвим подсећају на Келте — преко шкотских гајди, у нас на војвођанске и македонске гајде, степенасто усавршаване, док су овде остале на првобитном ступњу. Околни Малисори их називају *zimâret*, те и не потичу од њих.

Дипле су састављене из три дела: два међу-пршљенска раздеока трске из шевара плићака Скадарског језера (такође називана *дипља*), из два пипца који се у њих удевају и из обрабена крављег рога. Две трстике су у горњем крају код чланка свезане и у доњем преко врха рога и увучене у рог. Преко повеза, у жљебовима, с лица и одоздо и празнине на улазу у рог, завоштане су да не одише. Потом су отањене зарезима на пет паралелних места једнаке раздаљине, па се ужареним клинцем прогоре рупе, од којих је доња иза повеза на врху рога. Свирач у дипле са прстима две руке одједном покрива и открива две упоредне рупе и изводи своје варијације, *кајде*. Рог *удара* (басира). Пипци се праве од ражане стабљике. Ту се пресече чланак стабљике и она скрати на шест-седам центиметара, и направи одрезак према чланку. То је *клапац*. Буде да се клапац слепи за матицу, па неодигнут неће да *свири*. Зато му се подметне кончић, која длака. Трајнији је пипац од танке суве трстике, без чланка. У њега је клапац зарезан наниже. Да

он свира, треба га покрити језиком. У неких дипљача он изазива тугаљивост голицањем по језику, па га избегавају. Може да се свира на једној дипли са једним пипцем, но то није допадљиво, особито не на скуповима. Право дипљање се изводи само са два пипца, сасвим *штимована*. Тада одзвањају мелодични звуци, толико привлачни да и *змије примаме*, што је више пута опробано.

Свирање *ударање* у диплома је индивидуалних варијација и по вишеврсноци извођења *кајди* ценио се један дипљач. Но, дипле у Врачапа никада нису служиле за певање или играње уз њих. Тако је било и кад се два вешта свирача у дипле и у месингани жути кавал са шест рупа и узајамно *слажу* мелодије.

Дипле, кавал и гусле бежаху једини простонародни инструментариј у Врачана и околних Малисора, но у њих гусле мање. Уз гусле се певало, а не и играло. Малисор је гусле држао усправно, уз прса.

Сви мушкарци у старој Враки су знали да *ударају* у дипле. Остарелог znalца је ваљало молити да дипле прихвати и засвира. У дипле се свира из *предушувђе*. Ваздушна струја из плућа иде на пипце, а носом се увлачи ваздух да су уста увек пуна ваздуха. Усна дупља је *мех* док образи не заболу. Деци су старији правили дипљану свиралицу од ражане стабљике — изједна *дипља и питац*, и учили их да *предушују* (Ја сам то научно за свињама од шесте године, до данас, и свирао на приредбама — Б. М.).

У дипле се почиње да свира на Бурђевдан, и траје до јесени. Зими се *гунди* на гуслама. Свака кућа је имала гусле.

Маркљије од дипља су украшавали своје дипле и нису их с вољом давали у руке другоме. Обод рога би дивно назубали, предњим делом избушили, окачили ланчић, своју рукотворину од најтање жице, па доњим крајем утврдили за пршљен *калама* (питома трска, у Бару *триљака*), и све то допадљиво заоденули само из Скадра шароликим стакластим пуцадима. Кад такав *маракљија* у дипле *удри*, од појаса до главе љуља се,

калам му се *цеца*. Кад престане да свира, он дипле тисне у *калам*, па уз *пâс* и, дипле су много чуваније да се не сломе. Најбољи дипљачи су бивали стални овчари *чобани* от *оваца*.

Најбоље и на гласу су биле дипле од чапљиних ногу из улова на Скадарском језеру. Касније су други сливали дипле од танка бела лима и оне су биле најтврђе. И једне и друге су биле много звучније него оне од трске.

РАСПРАВЕ

Ненад Љубинковић

ГУБИТНИЦИ СТАРЦА МИЛИЈЕ (II)*

II. ЖЕНИДБА МАКСИМА ЦРНОЈЕВИЋА

Од таштине до сунуврата

Песма *Женидба Максима Црнојевића* јесте у своме почетку бајковита песма о срећноме оцу који има здравог и лепог сина, о успешном владару који спокојно живи и влада својом земљом у миру и слози са поданицима и суседима. Иван Црнојевић у часу када песма започиње поседује све што се може имати, а слути му се и будућност која не може, чини се, а да

---

* У првоме делу ове студије, оном делу који је штампан у бр. 47—48 *Расковника* поткрале су се извесне грешке. Начињене су делом приликом редиговања, а делом у самоме процесу слагања. Словне грешке углавном нису битне, јер је смисао реченице очигледан. Међутим, има и грешака које мењају смисао:

На страници 85, седамнаести ред одоздо почетак реда треба да гласи: „угледа треба да га *намах* убије“. На страници 87 бришу се речи које се налазе у угластим заградама (двадесет други, двадесети и шести ред одоздо). Такође се брише оно што стоји у угластим заградама на страни 89, ред трећи, односно четврти одоздо. На страни 90 бришу се угласте заграде у десетом реду одозго, као и реч која се налази у загради у дванаестом реду одоз-

не буде равна садашњости која траје. Но, срећа је варљива, лош сапутник, гори саветник. Понесен срећом која га свакојаким даровима штедро обасула, Иван Црнојевић се понесе и у таштини својој одлучује да за свога лепог, готово прелепог сина, да за себе коначно — не тражи сугру, односно снаху у своме народу, нити међу најближим суседима. Таштина га упућује да подигне поглед према ономе што му се у томе часу чини као висина којој и треба и мора да тежи. Са три товара блага, Иван Црнојевић креће на дуги пут. Четрдесет конака му је потребно да пристигне циљу свога пута — сјајним Млецима. Три пуне године, харчећи непрекидно понето благо — Иван ће просити лепу дуждеву кћер за свога сина, за Максима. Пуне три године Иван ће просити, а дужда ће се узносити и поносити. Међутим, упорност Ивана Црнојевића уродиће напокон плодом. У часу када му благо понестаје, дужда прихвата прошевину.

Ташти Иван Црнојевић обавио је посао због кога је дошао у Млетке. Но, управо тај успех подјарује Иванову таштину и он, препун себе, надмено, самоуверено и самозадовољно изјављује пред новим пријатељем, дуждем, пред дуждевим синовима, пред две стотине Латина који му чине почасну пратњу у испраћају — како ће за годину дана довести најмање хиљаду сватова, али да ће његов син, његов Максим, будући дуждев зет — бити и најлепши човек и међу Латинима и међ

до. На страници 93 у петнаестом реду одоздо испуштена је једна реч и померена интерпункција. Ред треба да гласи: „би то рекао Миодраг Павловић — узбуђује. Узбуђује разумева(ње)“. На истој страници у четвртном реду одоздо уместо тачке треба да стоји тачка и зарез, па затим, дакако следи мало слово (к), а не велико. На страни 95 у петнаестом реду одоздо уместо тај (двобој), треба да стоји: „То је (двобој)“. На страници 99 и деветом реду одозго испред речи *особне* испала је реч *спознаја* (спознаја особне). У десетом и једанаестом реду треба избрисати реченицу која почиње са „Када...“. Она је сложена два пута, а први пут потпуно деформисано. На самом крају текста последње три речи не гласе „бүкү и мүкү“, већ „бүкү у мүкү“.

својим сватовима. Брзоплето изговорене речи хвале и самохвале (јер Максим јесте Иванов син) остављају и снажан и жељени утисак међу присутнима. Измамљују у одговор и бројне речи успеха којима дужда пропраћа значајну новост.

Прошевина је обављена. Успешни Иван Црнојевић се враћа у своје седиште, у свој Жабљак. Изнова прелази четрдесет конака. Јаше, вели Милија, „здрavo и весело“. Чега би се могао прибојавати онај који је мезимче среће? Повратак супруга и господара прва ће угледати Иванова љуба. Наредиће слугама да похитају пред господара, и сина Максима довикује да изађе пред оца. Нема никаквих помена да се у току Ивановога одсуства у Жабљаку нешто лоше догодило. Међутим, Старац Милија упозорава слушаоце кроз уста Иванове супруге да су ипак на помолу мучни и смутни дани. Иван јаше двору „здрavo и весело“, али његова љуба, која зна све што се догодило у току три године, колико је Иван Црнојевић био изван дома — види да њен супруг јаше „сјетно и весело“ и управо тим речима и најављује његов долазак слугама и сину. Она види да Иван јаше весело, јер он уистину тако и јаше, али она види и оно што зна да он јаше и сјетно (јер морао би тако јакати, када би знао што га у Аворовима очекује).

Вук Караџић није разумео значење синтагме „сјетно и весело“. Увек сензибилни, интуитивни, генијални Вук чак је спустио напомену испод песме и коментаришући поменућу синтагму закључио да Старац Милија није умео да разликује значења синтагми „сјетно и весело“ и „сјетно невесело“. Вук Караџић је уопште слабо разумевао, а тешко прихватао и Старца Милију и Милијину особену поетику. У време дружења са Милијом Вук јесте био премлад за ту врсту поезије, а осим тога, он тада јесте био и превише самоуверен, уображен у своје схватање народне душе, у разумевање духа народнога усменог исказа. Уопште није схватио шта му говори песник Милија, није имао ни искуства, нити танкоћутности,

нити скромности — да би схватио да је Милија песник који у потпуности излази, искаче из уобичајених, занатских, рутинских епских клишеа.

Ујахаће Иван Црнојевић у камену авлију, свеже, у његову част, изнова почишћену. Прихватиће му слуге коња, љуба ће му, након пољубаца пуних поштовања у скут и у руку, отпасати оружје и однети на кулу. Ту је и Максим. Он приступа оцу носећи у рукама сребрни сто, приступа оцу очигледно заклоњен сребрним столом. Уморни и задовољни Иван Црнојевић седа уз сребрни сто, очекује да добије чашу придошлицу и да се освежи и напоји након дугог, заморног, али успешног пута. И тада, у томе часу поглед му прелази са сјаја сребрног стола на поцрнело, изкростављено лице сина и намах постаје свестан свега. Отмена светлост сјајнога сребра и грдно црnilо болести и несреће који су се уселили у Иванове дворе. Сјај прошлости, црnilо садашњости, тмина и ране у будућности. Иван Црнојевић у трену постаје свестан да му је срећа окренула леђа, да је коб обележила његов дом и, напokon, јасно му је да је читав његов пут дуг четрдесет конака, трогодишњи боравак у Млечима — био потпуно бесмислен. Није Ивану Црнојевићу невоља само у томе што добро зна да је лакомислено рекао дужду како ће његов син, његов Максим, бити најлепши момак и међ својим сватовима и међу Латинима, Иван је дубоко свестан да красте сина нису само чињеница тренутка, чиње, ница која постоји и која ће трајати — красте нису само красте, оне су најава смутних дана који долазе и породици Црнојевића и самој Црној Гори.

На сцену драме ступа Иванова љуба и Максимова мајка. Зна она шта мучи њенога супруга, шта мучи оца. Но, свесно покушава, на начин потпуно људски, једноставан, да избегне говор о најмучнијем. Питајући супруга за узрок његовом очитом нерасположењу, она му једновремено нуди и могућу тему разговора, тему која разговор усмерава у правцу супротном од говора о трагедији која их је снашла. Нуди три могућа уз-

рока незадовољства: неуспела прошевина, успела прошевина, али снаха није по вољи и на послетку, исхарчено благо. Мајка зна синовљеву несрећу, синовљеве „веће красте“ и поцрнело лице за њу нису новост и стога она може да покуша да буде мудра супруга и да начином свакојако наивним, али ипак и мудрим, омогући супругу да разговарају прво о небитним стварима, а да прави збор оставе за неки погоднији час, када се отац привикне на несрећу синовљеву, када догле успешни владар може изнова смирено да расправља, закључује, одлучује. На жалост, за злосрећног Ивана Црнојевића све се збило, све се сручило исувише неочекивано. Он је затечен, неприпремљен. Не зна шта би могао да учини, чиме да се заштити, где главу да саклони пред налетом коби. Он није у стању када се може размишљати, зборити и расуђивати мудро. Гневан је и што се љуба прави да не схвата оно што је очигледно, а бесан је на љубу и због тога што на некоме мора да искали сав револт махнито израсле немоћи. Казује љуби и што је у Млецима учинио и што је пред бројним сведоцима обрекао. Несрећа је увек носила собом и свађе и узјамна пребацивања, несрећа је опомињала људе да из сећања, да готово из заборавља, извучу и баце саговорнику у лице све оно што су му некада замерили, а нису рекли (све оно што му некада нису замерили, а у тренутку схватају да су то морали учинити). Разљућена, позлећена мајка пребацује мужу што је уопште ташто кренуо да девојку проси чак у Млецима, четрдесет конака одаљеним, и исто толико туђим, где владају други обичаји и говори се други језик. Пита, а зна одговор, због чега њеноме мужу није било довољно добра сопствена земља, због чега му нису довољно добри били ни најближи суседи. Бројне су породице и у земљи и у суседству најближем са којима се вредело ородити. И као што то најчешће у свађама бива, супруга управо тим пребацивањем пребацује мужу и нешто много више, суштинскије и горе — индиректно га

криви што је несрећа њенога сина постала много већа него ли је могла бити.

Иван Црнојевић погођен прекором који и сâм себи упућује, реагује разумљиво, али недомишљено:

*Ни сам био, ни сам је просио;
Ко ми дође, да ми је честита,
Живу ћу му очи извадити.*

Колебање Ивана Црнојевића, одлука да прошевину заборави и он и њему најближи, и сви његови поданици — јесте последњи, очајнички покушај да се забије глава у песак, да се не мисли на свакидашњицу и на округну стварност коју она садржи, да једноставно заборави на свеукупност Максимове трагедије. Иван не може да не прихвати суочавање са делом синовљеве трагедије, делом који је означен крастама и поцрнелим лицем, али одбија од себе оно шта односна трагедија суштински подразумева. Вешто је развио ову ситуацију Старац Митија. Одуговлачење одласка по девојку, из разних разлога, добро је познати клишетирани детаљ епске народне поезије. Међутим, у поступку песника Милије познати елементи добијају другачије, богатије, а свакојако узбудљивије значење и снагу.

У лажи, ма колико то човек понекад жудео, не може се вековати. Кад тад пристиже нешто што прекида и уништава чар варке. Пристиже књига дужда од Млетака. Дужд млетачки Ивана упозорава у истоме писму, у истој књизи два пута. Први пут му вели да ако ко год ограда ливаду — обавезан је или да је коси или да је врати те да је могу други користити; вели му такође да и ко испроси девојку треба да је или води или да јој дојави да се преудаје и да себи тражи срећу достојну. Могло се проћи и са једном поруком. Но, песник Милија јесте и врстан психолог. Једно опомињање, једно врећање, може се и поднети. Истрпети два — претешко је. Иван Црнојевић и не може да отрпи двоструко прозивање, поновљено врећање. У очајању и бесу (а

та два стања пречесто иду заједно на узајамну штету), Иван раздражено и махнито у трену поверује да је можда, ипак — сурпотно свему што је до тада мислио — могуће зауставити суноврат зле коби. За час узнет осећањем лажне сигурности, самосвести — одлучује намах да се сватови ипак крену, да се посао започет пре девет година приведе крају. Зачудно се може чинити, али у психолошком смислу, у складу са људском не-одлучношћу, колебљивошћу, превртљивости јесте да пресуђује и Ивана опредељује мишљење његове супруге. Мајку је позледило што неко на одређен начин вређа њенога сина упућујући га да тражи рђу према себи. С друге стране, животна искуство ју је научило да сила може много шта да учини. Стога саветује супруга и владара Ивана Црнојевића да покрене силу пред којом ће и због које ће Латини бити спремни да затворе очи чак и пред могућношћу (или извесношћу) да је младожења, односно зет — слеп.

Охрабрен, дохрањен лажним самопоуздањем, Иван Црнојевић ће обавестити будућег пријатеља и Максимовог будућег таста да сватове ишчекује. Уговорени знак за покрет сватова, знак који ће са звуком и буком чути надалеко — биће пуцање два топа са градских зидова — Крње и Зеленка. Иван Црнојевић упутиће књиге на пет страна. Позваће редом, Милоша Обренбеговића, сестрића Јован-капетана, Ликовић Илију, Милића Шереметовића. Последњи позив биће упућен на сокола Кујунџића Бура. Сваки од позваних треба да собом поведе већи број сватова, што више може. Једино се тачно упозорава Јован капетан, а он јесте и Иванов најближи рођак, сестрић — да поведе најмање пет стотина сватова. У сватовима треба да се нађу заједно Црногорци, Бјелопавлићи, Кучи, Барани, Улцињани, Васојеви, Подгоричани.

Иван Црнојевић се припрема за дочек сватова, али и за полазак по девојку. Обилази градске бедеме, прегледа топове, али му очи увек изнова крећу на прекривено пространство под градом,

под Жабљаком. Пристигла сила сватова прекрила је пространство од Жабљака до воде Цетиње:

*Ударен је чадор до чадора,
Коњ до коња, јунак до јунака,
Бојна копља како гора чарна,
А барјаци како и облаци.*

Томе призору, призору који дозвољава и пружа илузију снаге, моћи, свакојаке сигурности — среће готово — непрекидно се враћа Иванов поглед:

*Највише се очи отимаху:
На кићене у пољу сватове. . .*

Повраћа се самопоуздање Ивану Црнојевићу, још му се причињава све добро започето, лоше настављено, може да се оконча како ваља.

Наступа јутро, заправо уранак, време када у Милијиној поетској свести увек започиње, најављује се, неумитно израста — коб. На бедемима у освит зоре, док се сунце тек помаља сусрећу се два човека, два блиска сродника. На бедему је, шета, узнемирени Јован капетан. Лош сан помутио га је, црне мисли и лоше слутње опхрвале су га и савладале. Зло пробуђен, умирење тражи у свежем јутарњем ваздуху. Његов сапутник и саговорник јесте сâм Иван Црнојевић. Старац Милија не покушава да образложи присуство Иваново на бедемима. Мучи ли и њега неизвесност, мучно предосећање које силом покушава да одбаци од себе — или, пак, има једноставну „ путну грозницу“, немир човека који несумња у коначан исход, али жели, по сваку цену, да се ништа не заборави, ништа не пренебрегне, како би све испало понајбоље.

Јован капетан, најближи род Иванов, будући бевер уз девојку, исувише је под утиском тек досањаног сна да би могао да га не исприча. Уснио је како од небеса се одваја један облак и долази над Жабљак. Из облака пуцају громови и уништавају град до темеља. Један ћошак града паш-

ће и на самога Максима, али му неће наудити. Јован капетан види у томе сну предзнак не само своје смрти, већ и опште катастрофе. Упозорава Ивана да, ако се њему, Јовану, било шта догоди, пет стотина људи које води са собом — јаукнуће са њим заједно, на истоме месту, погинуће са њим заједно на истоме месту. Упозорава Јован ујака и да не крећу са таквом силином сватова по девојку. Одводећи силну војску собом, они остављају земљу готово без заштите, а постоји стална опасност, непрекидна претња. Земља наша, вели Јован јесте „страшна од Турака“. Ово опомињање не проиходи из узнемирујућих ноћних мора и мучних сновиђења, већ из природне опрезности и искуства (вишегодишњег и вишевековног. Ивана Црнојевића погодило је лоше сновиђење нећаково. Но, он чини све да тренутну зebњу не искаже. Речима (али само њима, срцем не) убеђује Јован капетана да је сан лаж и тражи од њега да нареди да опале топови са бедема, да загрме Крњо и Зеленко (које је тако савесно припремио за паљбу Старац Недијељко), да се сватови коначно крену на дуги пут.

Сватови су кренули! Све до тада, до тога тренутка, Милија је још допуштао могућности да се заустави трагични след догађаја, да се коб Црнојевића заустави само на Максимовој несрећи и на породичној несрећи. Од часа када су сватови, на грмљавину топова пошли — црни облак се надвио и над град Жабљак и над сву Црну Гору.

Злослутно сновиђење Јованово ипак је дубоко поколебало Ивана Црнојевића. Ишчезло је његово самопоуздање, можда нема лоша предосећања, али га зато свакојако муче црне мисли. Очигледно му пада на памет да ће болест Максимова и ружноћа као последица болести — непријатно изненадити тазбину и све Латине. До Јовановога сна веровао је у речи љубине да ће сила сватова коју собом води, да ће бројност по избору јунака, уплашити Латине и лишити их и најмање помисли да прекоре Ивана због обмане, или да чак због ње заметну и кавгу. Иван се боји,

његове мисли га упућују томе, да Максимова нагрбеност може да буде узрок невоље и остварења Јовановога сна. Чини му се, у тренутку, да је изнашао решење. Поред његовога сина, нагрбеног, поцрнелог у лицу Максима, јаше упоредо Милош Обренбеговић, сјајан јунак, а прелеп мушкарац. Ивану пада на ум да пред Латинима изабу са лажним младожењом, да тамо, у туђој земљи, не изазивају судбину, да се не домишљају каква ће реакција бити Латина, већ да све предупреде. Предлаже сватовима да се замена изврши. Сватови пристају, Максим пристаје. Предлог Иванов и саглашавање сватова прихвата и Милош Обренбеговић, али уз услов да добије дарове који су намењени младожењи (а наравно и уз претходно испуњени услов да се Максим томе, тој замени, не противи). Иван Црнојевић одушевљено прихвата Милошев захтев. Обећава и своје додатне поклоне по повратку. Чини му се да је напokon и до краја сватовскога похода све срећено. Мудрим потезом, мисли, уклоњен је онај црни, кобни облак који је кренуо небом пут Жабљака.

Сватови успешно стижу до мора, до морске обале. Укрцавају се на бeмије и срећно стижу до Млетака. Запоседају млетачко поље. На граду се отварају врата, излази мало и велико, сви хрле радознали да виде сватове и лепога младожењу. Млечани сватове размештају на коначиште, по тројицу и по четворицу, а младожењу одводе у двор, на танке чардаке, да тамо коначи. Сватови се у Млечима одмарају и свадбују три дана. Четвртог дана, у јутро, пуцњава топова и вика чауша опомиње сватове да је наступио час повратка. Међутим, сватове чека изненађење. Градска врата су затворена, а крај њих стоје четири целата, два Аарапа и два Латинина, сва четворица крвавих су руку до рамена и оштрице сабаља кржаве су до балчака. Немир и страх се увлаче међу сватове, тим више што виде да њима нема „два најбоља друга“ — нема младожење, војводе Милоша, а нема ни бевојке по коју су дошли.

Изнова песник Милија опомниће слушаоце. Четворица целата у песми немају никакву активну улогу. Нити ће се сећи са сватовима, нити су секли сватове. Нема за то ни потребе. Сватови ће се сами међу собом исећи. Кржаве руке и кржаве сабље целата само наговештавају да ће ускоро други, жртве саме, обавити иначе њихов посао.

Мало који наш народни певач јесте толико опседнут и опчињен магичношћу звука као што је то Старац Милија. Звук увек уноси покрет у радњу, но често и више од тога — пометњу и најаву преокрета. И тако у часу када узнемирени сватови гледају окрвављене целате пред затвореном градском капијом на схватајући апсолутно ништа и не досећајући се што то може бити — изјахује окружен богатством звукова.

*Стаде звука камена соака,
Стаде звука, стаде отуд јека,
Ал, ето ти војводе Милоша
На његову од мегдана дору...*

Придошлога зета најпре шураци даривају. Први му предаје на поклон вранца без биљега, покривеног златом и сребром, сестру која јаше на томе коњу и сокола кога држи у руци. Други шурак доноси сабљу од сувога злата „која много вреди била блага“. Приступају тада пунац и пуница. Пунац доноси калпак и челенку. У челенки је уграђен један драги камен чији сјај не дозвољава поглед у јунака. Приступа и пуница. Изнова следи опомена Милијина, опмињање слушалаца — пуница се назива „злосретна пуница“. Дакако, са великим разлогом, што постаје тек позније јасно. Она предаје Милошу предвину златну кошуљу која је „на прсте плетена“.

*„У колијер“ је „плетена гуја“:
А под грлом изведена глава,
Баи се чини као да је жива
Љута гуја гуја ће га уд'рит.*

*И глава јој алем камен драги,
Када иде момак са ћевојком
У ложницу, да не носи св'јеће,
Нека свијетли алем камен драги.*

И ту се могло прекинути даривање. Предат је кобни предмет, прелепа и предрагоцена кошуља која ће бити касније директни виновник Максимовог кидисања на Милоша и Милошеве погибије. Но, песник Милија мисли другачије. На сцену изводи брата дужда до Млетака. Долазак Старца Јездимира прати и сажета, готово штура прича о његовој злосрећној судбини. Седам пута се женио не би ли порода имао, али судбина га је лишила те обичне, можда најлепше и најједноставније људске среће. Синовица је све што он има на овоме свету који је, за њега, свакојако дошао умиру. У раскошну коласту аздију којом дарује и прекрива човека за кога верује да му је зет, за кога верује да ће са љубљеном му синовицом свијати породично гнездо — у ту коласту аздију, за чију саму поставу је потрошено тридесет ћеса блага (а о лицу не вреди ни говорити) — Старац Јездимир је уткао све своје последње снове и жудње, и преостале наде.

У истину, епизода са Старцем Јездимиром стоји у узлазном градацијском односу према свему што претходи. Први ступањ чине дарови штурака и пунца, други — даровање пунце, а ово је кулминација. Шураци су млади људи — живот је пред њима. Пунац има кћер, доиста, али има и два сина — има утеху за дане који наилазе. Пуницин дар изазива покретање зла у сватовима, узрокује провалу беса и мржње, узрокује истребљење сватова, али пунца сама има, као и њен супруг још два сина. Утешће се. Старац Јездимир је све наде положио у срећну будућност синовице. Изгуби ли она срећу (а губи је, губљем младожење) — Старац Јездимир је изгубио апсолутно све што се може изгубити, и оно задње — наду. Свеукупна дотадашња судбина Старца Јездимира најављује трагичан крај.

Сватови полазе. Путују с миром. За њима се не диже потера. Мирују целати са исуканим сабљама. Не узјахује на коња никакав Црни Арапин како би повео силну војску на сватове. Мирно је на путу. Заседе нису ни у крај пута, нити повише њега у планини. Сватови газе мирно.

Причињава се да ће се ипак, и поред свих наговештаја, поред свих најава — повратак са девојком завршити у миру и весељу. Међутим, није потребно да се умеша ико са стране. Нису потребне потере, нису нужне заседе. Зло је у самим сватовима, међу њима и са њима.

Расплет започиње у тренутку који се чини најбезазленији. Максим Црнојевић одлучује да са неколицином другова одјаше у напредак мајци као муштулугџија. Видећи Максима који одлази, Милош Обренбеговић чини последњу кобну грешку и дојахује до девојке коју прати бевер, Јован капетан. Пружа руке према њој. Природа чини своје. Поглед на прелепог, гиздавог јунака, на човека за кога мисли да је њен суђени — девојка напушта обичајно понашање, подиже вео са лица и пружа и сама руке. Руче се неће сусрести. Већина сватова је приметила сцену, али праве се да не виде. Међутим, Иван Црнојевић реагује. Погођен је и као отац и као свекар. Тешким речима прекора обраћа се снахи и казује јој праву истину.

Старац Милија не воли жене, тако се бар чини. Но, извесно је да он има врло истанчан сензибилитет у прихватању и личном тумачењу женске психе. За речи девојке, за речи које следе и које ће коначно имати трагичне последице, Милија показује много разумевања. Девојка се обраћа свекру. Свекар ју је први прекорео, свекар први треба да саслуша и да се сучи са одговором. Девојка пре свега кори свекра (обраћајући му се још увек са „мио свекре“), Ивана Црнојевића као директног виновника свега што ће следити. Не може да схвати чему и коме је била потребна маскарада, подметање лажнога младожење. Оштре, добро одабране речи падају

као ударци на Ивана Црнојевића, у низу којим га погађају оне руше постепено, али извесно читаву пешчану кулу коју је у немирним и несрећеним мислима домислио:

*Максиму си срећу изгубио,
како с' другог зетом учинио.
Рашта, свекре? да од Бога наћеш!
Ако су га красте иштетиле
Ко је mudar и ко је паметан,
Томе, свекре, ваља разумјети;
И свако може муке допанути;
Ако су га красте нашарале,
Здраве су му очи обдадвије,
Срце му је баш које је било;
Ако л' си се свекре препањуо,
Бе је Максим још танко дијете,
Њега чеках за девет година,
Њега чеках у бабову двору,
И још бих га на девет чекала
У Жабљаку у вашем граду...*

И коначно девојка захтева да се скину сва обележја (дакле и дарови) са лажног младожење и да се ставе на онога коме и припадају — на Максима. У противном устврђује девојка, неће крочити ни корака, макар јој и очи извадили. Ужаснут и овим захтевом затечен Иван Црнојевић покушава да изнађе решење. Следи мучни разговор са војводом Милошем Обренбеговићем. Иван је потпуно свестан да мора да отрпи Милошева пребацивања како не држи ред, како потражује оно што је унапред обећао. Милош се лицемерно прави чак великодушним. Тврди, наиме, Ивану да је девојка заправо његова, јер је њему и дата. Но, како је он племенитији од Ивана Црнојевића спреман је да се одрекне и онога што је добио; Иван, пак, тражи у поврате оно што је већ даривао. Све то Иван мора да одслуша. Напослетку, Милош пристаје да врати дарове све осим три:! Себи задржава калпак и челенку, златну кошуљу и коласту аздију. Ивану се наман учини да је количина повраћених да-

рова довољна да умири девојку. Захваљује се, уистину од срца, Милошу (овоме се и други сватови захваљују на показаном разумевању) и срећан обавештава снаху о исходу својих преговарања. Новонастала ситуација девојку потпуно доводи изван себе од беса. Напокон је схватила да је Милош не само изигравао младожењу, обучен као Ђувегија; не само што је као лажни младожења примио дарове које је њена породица наменила зету, а она сама будућем супругу, већ је тај исти војвода Милош био и плаћен за свој труд, не благом Црнојевића, већ даровима њене породице. То, ваистину, јесте превише. Девојка се више не обраћа свекру. Сваки даљи разговор са њим, јасно јој је, нема сврхе. Она дозива правог младожењу, човека кога је чекала девет година — Максима. Злосрећном Ивану Црнојевићу тек се тада до краја смрачује слика. Потпуно му је јасно шта је на помолу, шта ће искрснути ако девојка довиче Максима и умеша га у читав дијалог. Покушава да снаху смири. Девојка, снаха несубјена, међутим, више се не може умирити. Још до пре неколико тренутака она је била спремна да пређе готово преко свега. Била је решена да настави започети невестински пут са правим младожењом, са Максимом, али под једним, крајње природним условом — да се на Максима врате сва обележја младожење, да се дарови њене породице и ње саме предају у праве руке. Након што је чула исход преговарања Ивановог са Милошем, девојка је одлучена да по сваку цену сачува сопствено достојанство. Два пута ће дозивати безуспешно. Трећи пут ће њен глас, позив за помоћ дочути Максим. Дочуће и страшне речи прекора и клетве којима га његова несубјена субјеница призива:

*О Максиме, немала те мајка!
Мајка нема до тебе једнога,
А по данас ни тебе не било!
Од копља ти градили носила!
А од штита гробу поклоннице!
Црн ти образ на Божем дивану!*

Како ти је данас на мегдану
 Са вашијем војводом Милошем;
 Зашто благо дадoste другоме?
 А није ми ни тог жао блага,
 Нека носи, вода г' однијела!
 Но ми жао од злата кошуље,
 Којуно сам плела три године
 А са моје до три другарице,
 Док су моје очи искапале
 Све плетући од злата кошуљу,
 Мислила сам, да љубим јунака
 У кошуљи од самога злата,
 А ви данас дадoste другоме;
 Но чули ме, Ђувегија Максо!
 Брже враћај са јабане благо,
 Ако л' благо повратити нећеш,
 Кунем ти се Богом истинијем!
 Напријед ти ни крочити нећу,
 Но ћу добра коња окренути,
 Догнаћу га мору до обале,
 Па ћу вратит' листак шемишликов,
 А моје ћу лице нагрдити,
 Док покапље крвца од образа,
 По листу ћу писати јазију,
 Додаћу је сивоме соколу,
 Нека носи стару бабу моме,
 Нека купи сву Латинску силу,
 Нек ти хара бијела Жабљака,
 Нек ти враћа жалост за срамоту. . .

У другом монологу у коме се смењују клетва; исповест и претња — девојка себе, по први пут из младожењине породице, одваја себе од народа коме младожења припада. Војвода Милош није само лажни Ђувегија, није само Војвода Милош — он јесте *ваш*. Позната, толико употребљавана и злоупотребљавана додела: ми и они, наши и ваши. Девојка себе изопћује из сватова, из Жабљака, из Максимове породице. Разлог ове чину јесте потпуно схватљив. Свако може да прежали, да прегори оно у шта сам, лично није ништа уложио. Међутим, тешко је олако препустити оно што је резултат особнога труда. Те-

шко је одређи се нечега за што знаш на број колико си зноја, непроспаваних ноћи и, на по-слетку, и најважније, осећања уградио. Невеста се може одређи и поклоне које су дала њена браћа, и дарова које су учинили њени родитељи, и дара који је начинио њен вољени стриц. Но, девојка не може прегорети кошуљу у коју је три године, свакодневно, мукотрпно уткивала и своје девојачке снове, маштања, жудње и наде.

Претњу, садржану у завршним речима невестиног монолога, Максим Црнојевић извесно није чуо. Клетва коју девојка изриче првим речима њему упућеним — морала га је погодити уистину у срце. И до тога часа Максиму је било мучно да гледа како његово место други заузима, како се пажња другоме указује, а притом се њему заправо упућује. До тога часа је веровао да будући крастама и црнилом обележен — мора да отрпи досуђено. Клетва девојчина му је очи отворила. Схватио је да се понижавао и да је понижења трпео — без разлога. Невеста је у клетви помињала копље од кога се праве мртвачка носила. Максим копље и користи да би другог, узурпатора и супарника одаслао у царство мртвих. На девојчине речи Максим бесно окреће коња и јуриша преко поља. Самоувереном Милошу Обренбеговићу ништа није јасно. Можда верује и у драги камен који краси његову челенку (поклон од Максимовог пунца), камен који не дозвољава да се у јунака упери поглед. Међутим, Максим не упире поглед, већ копље. Тачан и стравичан ударац међу очи избацује Милошеве очи на потиљак. Започети чин Максим довршава одсецајући Милошу главу. Коначно и потпуно уништене су сање девојачке. Крв се обилато пролива преко прелепе златне кошуље и затире све што је током дуге три године у њу уткивано. (Сјајни песник Милија то изриком не говори. Није ни потребно. Све је учинио тако вешто, толико сугестивно — да је свакоме, иоле пажљивијем слушаоцу — или читаоцу — потпуно јасно).

И опет као да се најављује могућа промена очигледног, слутљивог краја. Максим баца одсечену главу супарника, лажног младожење коњу у зобницу, од девера граби девојку и са њом одјихује мајци на муштулук. Крвави муштулук!

Старац Милија не вели како је Максим дошао до девојке. Није ли је можда задобио пошто је својом руком задао прву рану девојчином деверу, а своме брату од ујака? Могуће је, али све што даље следи, обрачун и међусобно истребљење сватова — Старац Милија, једноставно прескаче. То чини са пуно поетскога набоја, са врским осећајем за праву драматику. Мање тачних података, а више маштања, слутњи, нагађања.

Братоубилачко истребљење — завршено је. На ногама, жив, и, рекло би се нерањен — једино стоји Иван Црнојевић. На попришту, усамљен, издвојен и обележен у окружју лежећих телесина — сумануто хода Иван Црнојевић. Изван себе од бола, суочен са потпуном пропашћу свега до чега је држао, свега на чему је заснивао своју дотадашњу снагу и веру — отац Иван Црнојевић трага за, нада се, погинулим сином. Као да би га бар у нечем умирило сазнање да му је син мртав. Као да верује да би и он, као и безбројне црногорске породице, након ових крвавих сватова могао све да сведе на једну породичну и личну драму. Међутим, судбина нема милости према скршеном оцу, сможденом владару.

Најближи рођак Иванов, сестрић Јован капетан, упозорио је пре поласка по невесту — да на тај пут не треба ићи. Управо Јован капетан јесте онај који своме ујаку, Максимовом оцу и зетском владару саопштава најстрашнију истину. Ту истину наслутно је Јован капетан још своје време, у своме пророчком сну — Максим је остао жив. Све што се догодило до тада, погубија сватова, смрт понајбољих црногорских јунака није ништа према ономе што ће тек уследити. Завршена је људска драма. Започиње национална трагедија.

Максим Црнојевић из рода извргнут, из земље истргнут, од људи остављен, судбином обележен — одлази на последњи, одређени, омеђени пут — цару у Стамбол. Човек кога је живот приморао да изда жеље, намере и наде очеве, човек кога је живот опечатио и приморао, усмерио да у једноме тренутку, у гневу, безобзирно посегне за туђим животом — одједанпут, од личних сукоба, обрачуна — полази на пут који га опредељује у полазишту против свега из чега он заправо потиче.

Страшан крај. Но, песник Милија уме да придода напетости, драматичности. Иван Црнојевић је остао у животу. Нема збора да ли је он употребио или није оружје у последњој борби крвавих сватова. Иван Црнојевић, међутим јесте жив. Остављен је да траје, да немоћно сведочи пропасти свега онога што му се у једноме тренутку, пада све таштом, тако лепо, толико безбрижно и изгледно чинило.

Следи одељак, који као да је придодат смиреном, ванвременском, објективном руком хроничара. Схватајући шта може да значи Максимов одлазак у Стамбол — породица Обренбеговића послаће на исти пут и свога човека, једнога између себе да буде противтежа, равнотежа Максимовој могућој освети. Коњаник из породице Обренбеговића гониће свога коња жешће. Максим, из само себи знаних разлога, јахаће спорије. Јован Обренбеговић ће пристићи одмаклог јахача пред капијама града Стамбола. Симболично, непријатељи ће дојахати напоредо у Стамбол. Симболично биће и изведени, корачајући упоредо, пред султана. Цар прихвата обојицу. Прихвата и убицу и припадника породице убијенога. Потурчењаци добијају и одговарајућа, турска имена. Максим постаје Скендер-бег Иванбеговић и добија (по заслуги) Скадар на Бојани, баруштине и лошу земљу. Јован постаје Мамут-бег Обренбеговић и са новом вером добија и плодну покрајину Дукаћин.

Судбина несрећне или злосрећне невесте није више занимала Старца Милију. Посљедњи пут ће нас сучити са њом у часу када она двори несубеног субеника (први и последњи пут) пред Максимов пут у Стамбол. Максим за то време пише у Млетке, прво и последње писмо несубеноме пунцу, упознајући га са последњим трагичним догађајима и судбином кћери. Напомиње тасту да му ћерку враћа нељубљену, немилвану. Максим је свестан да су последњи догађаји покренули, као лавина, вишеструке низове кобних збивања и да ће се црни облаци несреће још дуго надвијати над земљом Црнојевића. Максим унапред одобрава тасту што ће подићи војску да плени црногорске земље, да враћа жао за срамоту. Објашњава ли то можда Милија на један народски начин, али и на свој фаталистички једновремено, због чега је у њему блиским временима Црна Гора живела *Страшна од Млетака*.

Можда је после свега потребно напоменути још нешто. Име војводе Милоша, тачније његово презиме, није увек једнако у песми. Чини се и да те разлике нису случајне. Војвода Милош се готово доследно назива војвода Милош Обренбеговић. Само једном, у стиху 604, када Иван Црнојевић посматра двојицу јахача: свога сина Максима и војводу Милоша како напоредо језде — Милош ће бити означен другим презименом. Уместо Обренбеговић — Обреновић. Није реч о погрешци слагача. Једнако стоји и у лајпцишком и у бечкоме издању *Српских народних пјесама*. Неко је, да ли Старац Милија, или, пак, сâм Вук, желео да зачас наружи кнеза Милоша Обреновића, женскара и силецију — поређењем са несимпатичним, у себе заљубљеним Милошем Обренбеговићем.

Александар Палавестра

ДОБРА И ЛОША МЕСТА

Место за насеље, или за кућу било је увек врло брижљиво одабирано. Место градње је било везано за сагледавање спољашњег простора који окружује човека и одликује се, не само топографским, него и семантичким тајнама. Различитом простору приписују се различита значења, било позитивна, било негативна. Избор места новог станишта био је и провера тачности информација о значењу тог места. Може се претпоставити да је семантички значај земљишта у праисторији био веома важан, пошто је један од основних проблема културе освајање простора, то јест стварање и моделирање организације у хаосу (А. Байбурин 1983:3—46).

Критеријуми за избор места били су различити. Један од најважнијих разлога за насељавање неког места сигурно је била његова економска погодност. У првом делу овог рада, на основу археолошких извора, приказани су неки од могућих практичних разлога којима су се људи руководили при избору места станишта. У другом делу, на основу етнографске грађе наведени су и неки други аспекти „доброг“ и „лошег“ места за станиште.

Када се човек данас нађе пред неким праисторијским насељем, питање које му се неизбежно намеће је: који су критеријуми били одлучујући при избору места за то насеље? Свакако је да је економска погодност изабраног терена, била један од одлучујућих фактора, поготово у цивилизацијама које су се највише ослањале на пољопривреду. Тако

је место за насеље било одабирано у зависности од степена пољопривредне технологије, начина обраде земље, погодности за испашу стоке, лов или риболов. Процењивале су се и узимале у обзир различите геоморфолошке карактеристике, као што су састав земљишта, надморска висина, токови река, вегетација, а вероватно и микроклиматске одлике да тог места, као што су осунчаност, ветрови, падавине и слично. Археолошка истраживања указују на то да су се критеријуми за избор насеља временом мењали у зависности од начина привређивања у праисторијским и историјским периодима. Тако су, рецимо, критеријуми за избор неолитских насеља били сасвим другачији од оних који су одлучивали о месту насеља бронзаног или гвозденог доба.

На примеру археолошког истраживања једне микрорегије у области Крушевца може се показати како су различите епохе праисторије и имале различите критеријуме за избор места насеља и како су се ти критеријуми базирали на стратегији привредног прагматизма. (A. Bankoff and A. Palavestra, 1986.). Оквир културног развитка који је дат у синтезама праисторије на тлу Србије имплицитно оцртава неколико различитих начина живота у прошлости (Д. Срејовић 1981). Од ових различитих социо-економских система најјасније се могу издвојити три, који су у међусобном дејству са животном средином, сваки на свој начин, користили природне оквире и геоморфолошке облике L. Williams, D. Thomas and R. Bettinger 1973).

То су:

а) велика збијена земљорадничка села, вероватно заснована на родовском принципу (Д. Срејовић 1981:23—24), финално неолитског периода (3800—3200 пне.);

б) мања разубенија (A. Bankoff and H. Greenfield, 1984) земљорадничка насеља (A. Sheratt, 1972), са сточарством и локалним номадским кретањима која су чинила значајну компоненту економије у енеолитском и раном бронзаном добу (3000—1700 пне.);

в) већа, често ограђена или утврђена (М. Стојић, и штампі) и бројнија стална насеља земљорадника, који су вероватно били у економској симбиози са номадским групама специјализованим за дуга сточарска кретања позног бронзаног и раног гвозденог доба (први миленијум пне). Таква насеља и некрополе које су биле у вези са насељима могле би да садрже, између осталог, податке који укажују на унутрашњу социјалну диференцијацију (P. Wells, 1985).

Синтетичком методом могу се грубо оцртати модели критеријума за избор места насеља у различитим праисторијским периодима.

Винча — финални неолит

Постоје хипотезе да је позни винчански период значао прекретницу социо-економске организације привреде југоисточне Европе и да се у овом периоду домаћинство јавља као основна јединица друштвене и привредне структуре (R. Tringham, 1983a, 1983b, 1984). Рут Трингхам (R. Tringham, 1984:9) претпоставља да винчански локалитети представљају збијена насеља седелачких земљорадника чија су домаћинства била организована као јединице друштвене и привредне кооперације. Родовске групације веће од домаћинства, уједињавале су село и обезбеђивале су радну снагу неопходну за заједничке пољопривредне послове.

Етнографски подаци укажују да би овакви мањи винчански локалитети могли да се налазе на ивицама алувијума средњег тока мањих река, подаље од саме долине Мораве (Ј. Цвијић 1922:333). Археолошки подаци, такође, иду у прилог оваквој хипотетичној локацији (Ј. Глишић 1968:24). Земљорадничка друштва заснована на мотичкој земљорадњи и без животиња за вучу најчешће су бирала лакше обрадива влажна алувијална земљишта (A. Sherratt, 1973: 421—424). Пошумљене језерске терасе уз алувијум пружале су могућност за лов и скупљање као и за напасање стада.

Енеолит/рано бронзано доба

Насеља у енеолиту и раном бронзаном добу могу се типолошки поделити на више врста (Н. Тасић, 1983б). У Поморављу и Шумадији познати су локалитети и у низији и у брдима (М. Гарашанин 1973 (1):293—396). Утисак који се добија из археолошких синтеза (резимирано код (М. Гагаџанина, 1983. и Д. Срејовића 1981) је да су насеља овог периода разубенијег типа него она у позном неолиту, са већим бројем ређе насељених села, у којима се живело краће време. Широко прихваћено објашњење за ове разлике у моделу насељавања, је да је дошло до експанзије сточарства, а самим тим и номадизма (иако ова два појма ни у ком случају нису синоними.

Интензивирање пољопривреде током позног неолитског периода, вероватно је било убрзано организовањем домаћинства као основне јединице производње и потрошње (R. Tringham, 1983a) и утицало је на развитак великих густо насељених позновинчанских насеља (J. Chapman, 1981). Промене у пољопривредној и транспортној технологији, које су се одиграле у енеолитском периоду, појачале су самодовољност појединачних домаћинстава, као производно потрошних јединица, на рачун већих (родовских?) група. Ово је био одлучујући фактор при стварању обрасца малих, ређе насељених и раштрканих газдинстава, типичних за бронзано доба централног Балкана (A. Bankoff and H. Greenfield, 1984) и може се тумачити као успешна европска адаптација мешовитој пољопривреди ((A. Sherrat, 1982).

Етнографски подаци указују на то да би требало очекивати неколико могућих критеријума за избор насеља који прате мешовиту пољопривреду. Било да су у питању индивидуална пољопривредна домаћинства или села, таква станишта су, највероватније, нестална и лако покретна. (С. Новаковић 1965:101—110). Могуће је да су била дифузног — старовлашког типа (J. Цвијић 1922:333). Очекивало би се да су бројнија на горњим токовима речица и на средњим висинама изнад језерских тераса (J. Цвијић 1922:332). Ранија рекогносцирања у овом

подручју (А. Палавестра, Балканолошки институт; А. Bankoff и F. Winter 1982) указују да ова станишта нису ограничена на алувијално земљиште, већ гравитирају ка гајњачи и скелетондном шумском земљишту.

Позно бронзано доба/рано гвоздено доба

Културе позног бронзаног доба и раног гвозденог доба у Поморављу, такође су биле зависне од сточарства и земљорадње, али на основу неких индиција може се претпоставити да су се у овом периоду развиле специјализоване групе сточара који су обезбеђивали животињске производе за већу седелачку, земљорадничку, популацију.

Развитак таквог симбиотског система, у коме су сточари практиковали и хоризонтална номадска кретања већих размера прелазећи дуге релације, али и вертикалне локалне номадске скобе, имао је следеће последице:

а) Најмање два (а вероватније три) типа станишта — станишта уз летње испаше на планинама и висоравнима, она уз зимске испаше у низијама и речним долинама, као и седелачка земљорадничка села. Ова последња можда су имала неке међусобне хијерархијске односе (М. Стојић у штампи; P. Wells 1985).

б) Стална села је археолошки лакше идентификовати него сточарска (M. Schiffer, A. Sullivan and T. Klinger, 1978), и требало би их очекивати на смоници на ивицама шума, на граници између две или више еколошких зона (J. Цвијих 1922:333; Д. Антонијевић 1982:88).

в) Села у овом периоду била су сталнија од оних у раном бронзаном добу и вероватно су имала трајнију архитектуру, а изгледа да су била и ограђена.

г) Може се претпоставити да су оваква насеља и даље била дифузног типа (старовлашки тип), али да су се протезала дуж главних комуника-

ција (шумадијски тп, Ј. Цвијић 1922:333; С. Новаковић 1965:107). Вероватно је било и градинских насеља која су у случају потребе служила као прибежиште и разубенијим сеоским заједницама (М. Стојић, у штампи):

Изнети подаци представљају етнографску и археолошку грађу о типовима социо-економских система за које се може претпоставити да су били доминантни у праисторији Поморавља (од позног неолита до гвозденог доба).

Етнографске и историјске аналогije показују да је привредни прагматизам био један од најважнијих чинилаца при избору места насеља, али ни у ком случају не и једини. Често се дешава да се насеља из сасвим различитих периода, било праисторије или историје, налазе на истом месту, ређајући се једно изнад другог. Ова места била су, очито, из неког разлога, нарочито погодна за насеља. У таквим случајевима јасно је да се не може радити искључиво о пољопривредним законитостима, пошто су се оне временом мењале за разлику од места неког насеља. Могло би се дакле, претпоставити да су, осим тих пољопривредних, постојали и други критеријуми који су утицали на избор места неког насеља. У првом реду то су биле законитости које су још увек биле у границама привредног прагматизма и тицале су се војне, стратешке, политичке важности места, или његове погодности за комуникације и трговину. Поједина насеља, као рецима Београд, управо су добила на важности када су стратешки и трговински захтеви однели превагу над чисто пољопривредним критеријумима.

Археолошки налази сведоче да се на платоу Горњег града у Београду налазило праисторијско насеље још у периоду винчанске културе. Два слоја винчанског насеља, први са јамама и земунницама укопанним у стерилан лесни слој и други са надземним објектима показују да је место било погодно за насељавање. После хоризонта привременог станишта са полужемунницама, подиже се трајније насеље што указује на стабилизацију и стицање осећања сигурности на овом простору, а временски одговара самом

крају винчанске културе, периоду средине четвртог миленијума пне. Следећи насеобински слој припада енеолитској костолачкој култури и на основу археолошких истраживања може се закључити да су стамбени објекти ретки, али да је ипак реч о стамбеном насељу на истом подручју Горњег града. Наредни праисторијски хоризонт припада гвозденом добу, босутској култури која се развијала између VIII и IV века у северним деловима Балканског полуострва на простору међуречја Саве и Дунава. Налази овог хоризонта не ограничавају се само на Горњи град већ се шире и према Дорћолу, има их на Карабурми и Роспи Њуприји, а са друге стране и у Земуну. Ово би указивало да се праисторијски Сингидунум није налазио на истој локацији на којој је утврђено постојање античког Сингидунума. (Н. Ташић, у штампи). Занимљиво је да праисторијско насеље гравитира ка дунавској северној страни београдске греде и да се развија дуж периферног приобалног појаса који је био релативно неповољан за становање. Северна страна, неповољна ружа ветра, померање речног тока Дунава, нестабилно земљиште и устајала вода, такође, нису били нарочито повољни за насеље. Ипак, изгледа да је комуникација Дунавом била од пресудне важности у праисторијском периоду, а нарочито у гвозденом добу. И током касније историје Београда, кад год је утицај речних токова и уских приобалних појаса био економски важнији од одбрамбеног и војног, Дорћол је као у гвоздено доба имао већи значај. (Ж. Шкаламера и М. Поповић 1978:212—215). У антици када је стратешки аспект преовладао горњоградски плато постаје језгро античког Сингидунума (М. Поповић 1982:27).

II

Слободно се може рећи да привредни прагматизам и стратешки разлози нису једини одлучивали о месту насеља. Однос човека према месту на коме ће становати зависно је и од његове магијско-религијске концепције света, која је често одређивала „добро“ и „лоше“ место за насеље. Многи митови пока-

зују колико је човек пажње придавао избору места на коме ће се населити. Обично је место насеља било одабирано на основу неког чуда или појаве која је означавала вољу богова о најпогоднијој локацији, као рецимо у миту о оснивању Рима, где су се Ромулу указали дванаест крагуја изнад Палатина (Д. Срејовић а А. Цермановић 1979:372). Оснивању насеља претходио је низ магијских радњи, очишћења и посвећења земљишта као и ограничавања места насеља узораном браздом, кругом, зидом или неком другом магијском границом.

Трагови овог магијског ограничавања станишта виде се у народном обичају оборавања села. Када би неко зло задесило село, као рецимо нека епидемија онда се село оборавало да би се поново успоставила магијска заштитна граница. Село су оборавали обично близанци, ралом које су вукли волови близанци. (М. Борђевић 1958:537—538; П. Петровић 1948:320; Ј. Ердељановић 1951:171).

Сигурно је да магијске радње везане за избор места насеља, садрже многе елементе који су магијска транспозиција привредног прагматизма, као на пример ритуално жвакање земље, на основу чијег укуса се бира место за насеље, или неке друге геомантијаске радње.

Геомантија је симболична наука која је омогућавала да човек изабере место становања у складу са утицајима природних сила, било да су то ветар, вода и друге особености пејзажа, било неке, још недефинисане, земаљске и небеске силе. Геомантијска пракса највероватније је била позната и у праисторији, а задржала се и до данашњег дана, па су неки модерни градови, као Ханој, пројектовани према геомантијским упутствима. (J. Chevalier и A. Gheerbrant 1983:162—163). Радиестезија је, у новије време, показала да се не сме сасвим одбацити идеја о томе да су на избор места насеља и културних средишта могле утицати и неке, научно још недовољно дефинисане силе и зрачења. (В. Фаркаш 1986; К. Вилсон 1983:49—167). Истраживања, која су још увек на граници науке, показују да се не могу лако заобићи претпоставке о утицају такозваних „гео-

детских сила“ и радиестезији. Ова истраживања још су на нивоу смелих претпоставки, али изгледа вероватно да су људи у праисторији поседовали многа знања о природи, земљи, „добрим“ и „лошим“ местима за живот, као и о оним аспектима природе који су нама данас непознати. Није више никаква тајна да су људи својом еволуцијом и напретком цивилизације, поред тога што су стекли многа знања и освојили бројне вештине, успут и погубили нека умећа, да су им поједина чула замрла да су се удаљили од природе. (С. Sagan 1977:81—105). Можда је једно од тих занемарених чула било и оно које је указивало на „добро“ и „лоше“ место за насеље. Остаци тих празнања о „добрим“ и „лошим“ местима могу се делимично наслутити у митологији и магијским ритуалима везаним за избор насеља, затим у односу према простору и пејзажу уопште, па чак и у извесној естетици природе и пејзажа, која се мењала кроз историју. Човек се приликом насељавања у неком простору сигурно пажљиво односно према странама света, токовима река, као и левој и десној страни.

На избор места настамбе одлучују три фактора:

- а) практични који спадају у домен привредног рационализма;
- б) одбацивање нечистих места;
- в) провера да ли је то место срећно или несрећно путем гатања (А. Байбурин 1983:34—46).

По веровањима нечиста места су станишта демона и болести, где се може десити или се догађала људима нека несрећа. Она не само да нису погодна за насељавање већ се избегавају ноћу, а некада и дању, јер се на њима привиђају разне авети и немани. Таква места су старе воденице, мостови, места где су се налазила гробља, села или кућа, бунјишта, раскрснице, старо дрвеће, врзина кола, баре градине, загађени извори, пећине, језера, вирови и вртлози у рекама. Занимљиво је да се свако незаузето и ненасељено место сматрало нечистим местом (Ш. Кулишић, П. Петровић и Н. Пантелић 1970:212).

Бунари и бездани нарочито су опасни као граница између нашег и туђег света и улаз у друго царство (Т. Цивјан 1982:68). Постоје места где се људима увек привиђају чудне ствари као што је рецимо један бунар у Пајсијићу у Грузи где се људима привиђа свадба. Некада се на таквим местима чују разни звуци, виде се виле, ноћу се виђа пламен, појављују авети. Људи се разболевају када преко неког нечистог места прођу. У Грузи се, такође, верује да су бездани нарочито опасни и нечисти, а да треба избегавати и сугребишта, то јест места где пси изгребу површину земље. Народ верује да ту пси оставе свраб који може да пређе на човека. Нечиста места су погодна и за нечисте радње па на њима врачаре бацају чини (обојено јаје, болесников измет, обојену воду итд), (П. Петровић 1948:346—349). Исто тако пази се да на месту на коме се гради некада није била касапница, или да неко није убијен. (С. Тановић 1927:295).

Код других словенских народа слични обичаји везују се за нечиста места. Станишта не треба градити тамо где је раније био пут, купалиште, где су нађене људске кости, где се неко ранио или се догодила нека несрећа, где је била кућа коју је спалио гром, или је била напуштена због болести и поплаве. Занимљиво је да се нечисте силе и нечиста места често везују за воду и водене токове што се докле поклапа са радестезијским теоријама о штетности подземних вода на људе (А. Байбурин 1983:34—46; В. Farkaš 1986; К. Vilson 1983:49—167).

Некадашња гробља (где су нађене људске кости), такође, су нечиста места пошто се нарушава табу света мртвих.

Најчешћи облик гатања и испитивања доброг и лошег места приликом одабирања станишта је остављање понуда у виду хране и пића силама места, па ако би понуда била начета то би значило да место није погодно јер на њему станује нека нечиста сила. То гатање се врши готово увек по заласку сунца, а резултат се гледа сутрадан чиме се остварује начело супротних елемената (А. Байбурин 1983:34—46).

У Јабланици закопавају чашу пуну црног вина и покрију је плочицом, па ујутру ако је пуна чаша место је здраво, а ако је вино „усануло“ онда је место „халовито“ и одатле се бежи. У Мрчајевцима у средини места где ће се кућа зидати укуцају штап и па њега обесе малу боцу вина и ракије и ако ујутру вино и ракија нису отпијени онда је место „батли“ и на њему се може зидати. У Осату напуне четири чаше пшеничним брашном, покрију белим убрусима и ставе на четири ћошка где би требало зидати темељ. Ујутру ако се брашно слегло или ако је начето пеће се зидати на том месту, а ако је не-такнуто одмах се приступа изградњи. (С. Тројановић, 1983:52—54). У Шумадији, такође, оставе на место где ће се градити чашу вина и неколико зрна пшенице коју преброје. Ако су сутрадан зрна на броју и чаша пуна место је срећно (М. Милићевић, 1984:16). У Грузи се, такође, проверава место чаша-ма с вином и водом пошто се оне поставе унакрст, па ако је течност ујутру недирнута место је добро (П. Петровић, 1948:349). И у Јарменовцима се остав-љала чаша вина да преноћи с тим што је добар знак осим да вино није отпијено и то да у њега није упало труње (С. Кнежевић и М. Јовановић 1958:68). Слично је и код других словенских народа. Руси по-стављају четири хрпе пшенице на четири кућна уг-ла. Такође, омеђују место камењем које се доноси са другог места јер се тиме савлађује простор (А. Байбурин 1983:34—46).

Други метод је везан за посматрање понашања животиња и људи и деце на местима предвиђеним за станишта. У Мачви узму четири камена и ставе их на места где ће бити кућни углови па ако се ујутру под тим камењем нађе ма и најмања живо-тињица то је срећно место (М. Милићевић 1984:46). Нешто слично раде и у врањском Поморављу с тим што ту на месту које се испитује пале и свећу, па ако она гори и не гаси се онда копају темељ. За-нимљив начин, такође у околини Врања је и котр-љање обредних погача, па где погача падне и зау-стави се ту се почне са копањем темеља. Нарочито карактеристично је предање о томе како се у време

своје и лутања место за насеље бирало на основу понашања деце: ако се деца допадне место и отпочну рано ујутру да скупљају гранчице и праве колибице онда се цела породица ту насељава. (В. Стојанчевић-Николић 1974:253). У Шумадији се пуштало стадо оваца у ограду где се мислило градити па где овце полежу и преноће држало се да је то место добро за градњу. (М. Милићевић 1984:17). Код Руса се за добрим местом сматра легло рогате стокe пошто је марва плодна, корисна а та места су статична и мирна што одговара станишту. (А. Байбурин 1983:34—46).

Вегетација је, такође, имала свој удео у формирању слике о добром и лошем месту. Шума дрвећа које се сматрало добрим сасвим извесно је била повољније суседство за станиште од подручја где је расло зло биље и дрвеће (В. Чајкановић 1985). У Шумадији се веровало да је добро место за грађење нове куће оно где шљиве најбоље напредују (М. Милићевић 1984:17). Близина сеновитог дрвећа као што су липа и орах сматрало се неповољном (П. Петровић 1948:346—349). И за саму градњу куће бирало се одређено „добро“ дрво (А. Байбурин 1983: 25—34).

Приликом копања темеља и саме изградње куће обично се изводе и многи обичајни жртвовања да би се умилостивиле силе места и да би се место осветило, али то више не спада у саме критеријуме аз избор доброг или лошег места.

III

На основу аналогије из историјског периода може се претпоставити да се и однос према пејзажу, као природном оквиру насеља, мењао. Ако се на основу ликовних представа и литературе упореди идеалан пејзаж у средњем веку, ренесанси, бароку, романтизму и модерном периоду, види се да у концепцији „лепог“ и „доброг“ пејзажа и места, постоје велике разлике. Неког барокног архитекту, рецимо, тешко би убедили да је Рајтова „Кућа на водопаду“

смештена баш на идеалном месту. У гледању на „добро“ и „лоше“ место, и „добар“ и „лош“ пејзаж сигурно је да су присутне и многе овакве естетске категорије. Свако поимање природе и пејзажа последица је извесног акта веровања. Када је у XVIII и XIX веку хришћанство почело да губи дах, вера у природу постала је нека врста религије (К. Clark 1961:188). Дивљење неком пејзажу и гледиште о његовој погодности за насељавање у модерном времену више је последица Русоових идеја Вордсвортове поезије и Раскинових ссеја него привредног прагматизма и наслеђене геомантијске праксе. Када се данас говори о лошим и добрим местима не би требало губити из вида и ову промену гледишта на природу и пејзаж.

Врло је тешко научно доказати да, нешто што би се могло назвати интуиција, игра важну улогу приликом откривања археолошких локалитета. Може се ипак, бранити становиште да велика праисторијска насеља, као што су Троја, Микена, Кносос, Јепенски Вир, дуго не би била откривена да истраживачима, осим њиховог научног искуства и резултата прелиминарних истраживања, није и неки унутрашњи глас говорио да баш на том месту треба копати. То, за сада, не спада у домен науке, али многи археолози и истраживачи, готово би се могли заклети, да у непосредном додиру с археолошким остацима неког насеља, често осећају и нешто више од пуког научног задовољства. Постоје теорије о томе да живот и животна енергија, као и осећања, било „добра“ или „лоша“, могу оставити свој траг на камену, кући или месту (К. Vilson 1983:49—167). Није искључено да људи умеју да прочитају тај емотивни запис у камену, а можда још увек могу да осећају и сама „добра“ и „лоша“ места. Можемо се надати да трагови пра-знања нису сасвим ишчезли и да ће човек та знања пронаћи, неговати и развијати, како би поново открио „добра“ места и на њима срећно живео.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Антошијевић, Д.
1982 *Обреди и обичаји балканских сточара*, Београд.
- Бајбуриш, А. К.
1983 *Жилище в обрядов и представлениях восточных Славян*, Ленинград.
- Bankoff, H. A. and H. Greenfield
1984 Decision-making and culture change in the Yugoslav Bronze Age, *Balkanica XV* (1984), 7—32.
- Bankoff, H. A. and A. Palavestra
1986 Prehistoric settlements in the Ribarska Reka Microregion near Kruševac, *Balkanica XLI—XVIII* (1985/1986).
- Цивјан, Т.
1982 Семантика просторних и временских показатеља, *Расковник 31/IX* (1982), 68—71.
- Chapman, J.
1981 *The Vinča Culture of Southeast Europe*, London.
- Chevalier, J. i A. Gheerbrant
1983 *Rječnik simbola*, Zagreb.
- Clark, K.
1961 *Priroda u umjetnosti*, Zagreb.
- Цвијичић, Ј.
1922 *Балканско полуострво*, Београд.
- Чајкановић, В.
1985 *Речник српских народних веровања о билькама*, Београд.
- Борбевић, М.
1958 *Живот и обичаји народни у лесковачкој Морави*, Београд.
- Ердџаповић, Ј.
1951 *Етнолошка грађа о Шумадинцима*, Београд.
- Farkaš, V.
1986 *Radiestezijske i primjene*, Zagreb.
- Гарашанин, М.
1973 *Праисторија на тлу СР Србије, I, II*, Београд.
1983 *Centralnobalkanska regija, Praistorija jugoslovenskih zemalja IV*, 703—799. Sarajevo.
- Глишић, Ј.
1968 Економика и социјално-економски односи у неолиту подунавско-поморавског басена, *Неолит централног Балкана*, 21—61. Београд.

- Кнежевић, С. и М. Јовановић
1958 *Јарменовци*, Београд.
- Кулишић, Ш., П. Петровић и Н. Пантелић
1970 *Српски митолошки речник*, Београд.
- Милићевић, М.
1984 *Живот Срба сељака*, Београд.
- Новаковић, С.
1965 *Село*, Београд.
- Петровић, П.
1948 *Живот и обичаји народни у Грузији*, Београд.
- Поповић, М.
1982 *Београдска тврђава*, Београд.
- Sagan, С.
1977 *The Dragons of Eden*, Dinton Green.
- Schiffer, М., А. Р. Sullivan and Т. С. Klinger
1978 *The design of archaeological surveys*, *World Archaeology* 10/1, 1—28.
- Sheratt, А.
1972 *Socio-economic and demographic models for the Neolithic and Bronze Ages of Europe*, *Models in Archaeology*, 477-542. London.
- 1973 *The interpretation of change in European prehistory*, *The Explanation of Culture Change*, 419—428. London.
- 1982 *Mobile resources: settlement and exchange in early agricultural Europe*, *Ranking, Resources and Exchange*, Cambridge.
- Срејовић, Д.
1981 *Културе неолита и бронзаног доба*, *Историја српског народа I*, 1—60. Београд.
- Срејовић, Д. и А. Цермановић
1979 *Речник грчке и римске митологије*, Београд.
- Стојанчевић-Николић, В.
1974 *Врањско Поморавље*, Београд.
- Stojić, М.
(u štampi)
Gradinen der alteren Eisenzeit in Pomoravlje, *Akta V Međunarodnog kongresa za proučavanje jugoistočne Evrope (AIESEE), I Arheologija*, Beograd.
- Шкаламера, Ж. и М. Поповић
1978 *Урбани развој Дорћола*, *Годишњак града Београда XXV (1978)*, 211—251.
- Тановић, С.
1927 *Српски народни обичаји у Бевђелијској казни*, Београд—Земун.
- Тасић, С.
1927 *Југословенско подунавље од индоевропске сеобе до продора Скита*, Нови Сад—Београд.
- (у штампани)
Праисторијске културе на платоу београдске тврђаве, (рукопис).

- Tringham, R. E.
 1983a The development of the household as the primary unit of production in neolithic and eneolithic southeast Europe, *The 48th Annual Meeting of the Society for American Archaeology*, Pittsburgh.
- 1983b Social transformation or diffusion? Childe's view of the Danube, *The 82nd Annual Meeting of the American Anthropological Association*, Chicago.
- 1984 Architectural investigation into household organization in neolithic Yugoslavia, *The 83rd Annual Meeting of the American Anthropological Association*, Denver.
- Тројановић, С.
 1983 Главни српски жртвени обичаји, стара српска јела и тига, Београд.
- Vilson, K.
 1983 *Misterija I*, Beograd.
- Wells, P. S.
 1985 *From Villages to Cities: Economic and Social Change in Late Prehistoric Europe*, New York.
- Williams, L., D. H. Thomas and R. Bettinger
 Noting to numbers: Great Basin settlements as polythetic sets, *Research and Theory in Current Archaeology*, 215—238. New York.

Жарко Требјешанин

РЕТОРИКА МРЖЊЕ

ПРИЛОГ АНАЛИЗИ НАРОДНИХ КЛЕТВИ

Када је заиста тешко сакупљати народне клетве и премда има мало записа клетви, ипак је чудно да код нас нема више озбиљних, систематских научних проучавања клетви. Већина радова о клетвама је на нивоу импресионистичке дескрипције, здраворазумског размишљања, углавном лишено строгог методолошког приступа. По својој сложеној структури, богатству израза и песничкој лепоти, клетве не заостају за пословицама и загонеткама, те свакако заслужују продубљено научно истраживање њиховог склопа и значења.

За почетак клетву можемо одредити као *древну говорну формулу која на згуснут, сугестиван и сликовит начин изражава снажну жељу да се неком деси зло, уз субјективно уверење да ће се тако изречена жеља неминовно остварити.*

Најчешће куне онај коме је нанесено какво зло, ко се осећа увређен, понижен, ко је разочаран, коме је повређен понос, а није у стању да узврати ударац. *Куне* пре свега *слаб и немоћан*. Народ каже: *сирак куне, рђа пријети, јунак трпи*. Али куну чак и цар и владика када немају друго, примереније и делотворније средство утицаја. Углавном куну жене: мајке, девојке, удовице, супруге итд. Куне свекрва снаху, снаха свекрву, мајка ћерку, ћерка мајку, девојка драгог, супруга

супарницу, сестра брата, жена мужа итд. Па ипак, мада ређе, куну и мушкарци: момак неверну драгу, отац сина, брат сестру, син мајку итд.

Циљ клетве је наношење неке велике штете (материјалне, телесне, моралне или душевне) или потпуно уништење (смрт физичка, социјална и морална) извесног лица којем се јако жели непоправљиво зло. Прави циљ клетве је остварење најгрозније освете која се може замислити. Уколико се, пак, клетва изриче са неким блажим циљем, утолико је то, по правилу, псеудоклетва, односно клетва-опомена, претња која треба само да заплаши, али не и да стварно казни.

Мотив клетве је дубока и страсна мржња, жарка жеља за страшном осветом онеме ко је преварио, издао или на неки други начин нанео зло или срамоту онеме који куне. Истина, клетве се изричу и због ситница, у стању раздражености, трепутне љутине, али те клетве немају озбиљност и снагу правих клетви. Праве клетве се изричу свечаним повишеним тоном, уз посебно ритуално понашање (расплитање косе, ударањем камена о камен итд.).

Предмет, односно непосредан циљ клетве по логици ствари јесу најосетљивије тачке, најболнија места човека као физичког, социјалног и духовног бића. Клетва има да оствари свој страшни циљ тиме што ће човеку загорчати или уништити живот, угрозити здравље, душу, разум, потомство, част итд. Клетва непогрешиво погађа највиталније органе и најважније човекове удове: главу, мозак, очи, срце, грло, језик, ноге, руке итд. (*Главе се не наносио! Мозак ти прскао! Очи ти испале!* итд.). Она, међутим, може превасходно да буде усмерена на наношење зла у моралној и социјалној сфери човековог постојања (*Црн ти образ био!, Не пасао оружје!, Кудјелу ти припсали!, Траг ти се утрос!*).

За ову анализу значајно је утврдити *изворе и оруђа зла* које клетва призива. То су често извесне натприродне силе и бића: Бог, вештица, бава, мора (*Бог те убио!, Вештице ти крв попиле!*,

Баво му аир позобао!, Мора те притисла!). Затим, извор зла могу бити извесне опасне природне појаве и стихије, као што су на пример поплава, огањ, ветар, гром, море итд. (*Вада те однела!, Огањ те спалиментлио!, Гром те убио!, Море те прождрло!, Дигао те вјетар у јајере!, Над тобом се небо проломило!* итд.). Такође непосредан узрочник агресије могу бити животиње и то, по правилу, животиње чија је природа хтонска, демонска: змија, вуц, пас итд. (*Змија те печила!, Вук те излио!, Пси ти главу глодали!, Живина те изјела!, Вране ти мозак попиле!*). Некада се као извор зла појављује жена (*Бог ти дао злу жену!, У зли час се оженио!* итд.). Од оружја у клетвама се јављају најчешће сабља и пушка (*Божја је сабља посјекла!, Пушка те убила!*). Посебно језиво делују оне клетве у којима се призива зло које неодређено, које није конкретизовано већ је дато само за наговештај, као нека несрећа чији су извор и непосредан циљ намерно дати уопштено тако да свако може у њима да види оно што је за њега најстрашније, чега се сам највише боји. Такве су, рецимо, клетве: *Бог ти дао оно што ти ја мислио!, Јади те задесили! Несрећлио се!, Мука те нашла од које нема лијека!, Умро кад ти најжалије било!, Црни ти петак освануо!, Залуду се мучио!*

Анализа ових говорних формула морала би да пружи одговор и на питање какав је механизам деловања клетви. Клетва има изузетно сугестивно дејство. Познати су примери (наводи их Леви-Брил, али и савремени извештачи) да су извесни појединци до те мере потресени клетвом (њима упућеној), да су се разболели и за кратко време — умрли! Речима је од искона придавана чудесна, натприродна магијска моћ. Реч помаже, спасава, ствара, али исто тако и разара. Реч убија. Она је моћно магијско оружје. Управо на тој вери у свемоћ речи и почива чудесно и кобно дејство клетве. У многим нашим народним песмама, предањима, у народима (и не само народним) причама имамо примере да се клетва неумитно испуњава.

Да бисмо разумели овај психолошки механизам клетве потребно је да познајемо не само специфичне одлике мишљења и осећања митотворног, архајског човека, већ и социјалну и психолошку функцију клетви. Основна социјална функција клетве јесте да се кажњавањем злочвора, насилника, исправи извесна неправда нанесена појединцу и да се на тај начин васпостави нарушена правда. Као што је речено, куне пре свега онај ко је социјално осујећен, ко је сâм, незаштићен, немоћан и слаб (жена, девојка, удовица, болесник, стар човек, инокосан човек итд.). Магијско оружје нејачи, од којег каткад и моћници зазиру и стрепе, јесте тешка реч — клетва! У томе је друштвена улога клетви; веровање у моћ речи на тај начин, макар и само привидно и повремено, изравнава очигледну друштвену неравнотежу и неправду. Наш народ сматра да је најтежа мајчина и уопште родитељска клетва. Од ње се боје и највећи јунаци (од мајчине клетве страхује и зато јој се покорава и такав својегтав и силан јунак као што је Марко Краљевић). Девојачка клетва је једна од најснажнијих и најделотворнијих. Колико су тешке „клетве девојачке“ можда најбоље говоре стихови:

*Кад уздишу, до Бога се чује;
Кад закуну, сва се земља тресе;
Кад заплачу и Богу је жао.*

Пошто је највећи грех девојку скудити или преварити, народ сматра да је у тим случајевима гнев скућене или осрамоћене, а немоћне девојке до те мере праведан да се њена клетва мора остварити, односно да ће освета неизоставно стићи скудиоца, или неверног момка. Из истог разлога, зато што се сматра морално оправданом тешка је и клетва сиромаша, болесног, удовице и др. Посебну тежину имају клетве кума и владике. С обзиром да су они у ближој вези са вишом силом, њихова реч је моћнија од речи обичног смртника.

Психолошка улога клетве јесте у томе да субјективно, психички, односно имагинарно растерети неподношљиве напетости особу која је преко мере увређена, љута, гневна. Немоћан бес уобличава се у опаку мисао, а мисао и афекат мржње се изливају у згуснуту говорну формулу која пластично дочарава несрећу или смрт виновника зла. После изрицања клетве, напетост попушта, те онај ко клетву изриче има утисак да ће праведна казна неминовно сүстићи оног коме је упућена, луцидно запажа Малиновски. И није само тзв. примитивни човек тај који верује у моћ клетве; у њу верују и многи припадници савременог друштва када се нађу у ситуацији очајања, када извесно нанесено зло не могу ничим да поправе, нити да се освете починиоцу агресије. Тада, у тој безизлазној ситуацији, долази до регресије на магијски начин мишљења, односно човек као да поново верује у свемоћ речи и жеље, и у том тренутку раба се клетва.

Полазећи од социјалне и психолошке функције клетве као средства за ублажавање извесних друштвених и индивидуалних напетости, можемо дубље сагледати њену структуру и боље објаснити особеност њеног језичког облика. С обзиром да је клетва оруђе имагинарне освете и средство растерећења напетости, она по свом облику мора бити управо онаква каква и јесте: сажета, непосредна, чврста, убојита и сликовита. Она је као стрелица, кратка, тврда и добро заштићена. Клетва се може изрицати у присуству лица којем је намењена (изриче се у другом лицу) или у одсуству (у трећем лицу). У сваком случају овде је комуникација једносмерна: од лица које нуде ка ономе које се куне, а збива се по следећој схеми:

Очи		ти		испале!
Срце				пукло!
Образ				поцрнео!

С обзиром, међутим, на то да се у клетви увек претпоставља, а само каткад директно изговара формула „Да бог да“ комуникација је у клетви испосредована вишом силом. Развијени, потпун исказ у клетви могао би се, дакле представити овако:

(Да Бог да)	пушка вода гром	те	убила! однела! спалио!
-------------	-----------------------	----	------------------------------

или

Мозак Руке	ти	прскао! отпале!	(Да Бог да)!
---------------	----	--------------------	--------------

Ако бисмо хтели да нагласимо да се клетва призивајући зло прећутно ослања на једну вишу силу, која је у другој равни у позадини манифестованог исказа, најбоље бисмо то учинили следећом тополошком схемом:

Овако представљену клетву можемо сагледа-ти као: а) својеврсну *молитву* да се неке не-изоставно деси каква голема несрећа, односно да му виша сила пошаље неко непоправљиво зло (А — X — Б) или б) врсту *црне магије*, која је заснована на непосредној магијској снази саме речи (А — Б).

Осим особе граматике, клетва има и своју *поетику*. Клетвени исказ није обичан свакоднев-

ни говор, већ је поетски. Бираним речима, богатим и изузетно сликовитим језиком, пуним песничке имагинације, упућује се клетва. Да би се остварила њена магијска и психолошка функција, да би била делотворна, клетва мора бити изречена на особен, несвакидашњи, свечани, дакле, поетски начин. Немоћни бес, снажна мржња, која тражи пут да се неизоставно оствари створила је у клетвама тропе и фигуре несвакидашње лепоте. Клетве су изузетно сочне, снажне, пластичне и сликовите (*Очи на шиљак набио!, Вилице ти се скамениле!*). Уобичајена стилска фигура у клетвама је хипербола: *Колико одовуд стопа, толико отуд година!, Прона се колико изједе!, Колико ти је на глави длака, толико ти Бог да јада!* Метафора, као „најпесничкије изражајно средство језика“ честа је стилска фигура у овим говорним творевинама. Примери су бројни и управо захваљујући метафори језик клетви је толико сугестиван, снажан, изванредно изражајан и раскошно леп: *Кућа ти се ископала!, Све ти црно а очи бијеле!, Море те прождрало!* итд. Свежину и несвакидашњост језичког израза, клетва у великој мери дугује метонимији. Уместо да се нешто каже директно, свакидашњим речима, у клетви се то исказује на заобилазан начин, преко неке друге појаве која је са првом у некој материјалној, каузалној или уопште логичкој вези. Уместо на пример „Немао деце“ или „Потомство ти помрло“ каже се *Траг ти се утро!, Нема те ко закопати!* или *Свећа ти се угасила!*, што делује теже и потески снажније. Уместо „Да Бог да се неудала“ девојци се каже *Бијеле власи плела!* Такође су у клетвама врло бројне и маштовите метонимије којима се означава смрт. Уместо „Умро да Бог да“ каже се: *Вране ти се на весеље купиле!, Пси ти главу глодали!, Кроз тебе трава проицала!* итд. У клетвама се користе и синегдохе, када извесни део замењује целину (*Pars pro toto*): *Образ му се црнио!, Црни барјак му се на кући побрио!* Језик клетве своју лепоту и необичност свакако дугује и пе-

рифрази, захваљујући којој клетва можда и није увек у првом тренутку разумљива, већ захтева од слушаоца извесну мисаону и имагинативну способност: *Од тебе вјетар меса носио!, У камен ти мајка године бројала!* Еуфемизам, као посебан вид перифразе такође доприноси онеобичавању језичког израза клетве: *Непоменица ти очи опржила!* Поетско дејство клетва често подстиче контрастом: *Мајка те у ладне очи пољубила!, Црка на Божић ујутро!, Грдна те мајка гледала!* Иронија се такође веома много и веома успешно користи у клетвама да би се њома још више истакла зла жеља и мржња која стреми остварењу: *Сачувао те Бог као јаје с тавана!, Кудјелу ти припасали!, Вране ти се на весеље купиле!*

С обзиром да су клетве поетске, лирске, ритмички обликоване творевине оне се веома лепо и складно уклапају, па чак чине и само поетско језгро многих лирских народних песама (Вук, *Српске народне пјесме*, књ. 1: „Клетве дјевојачке“, „Благослов и клетва“, „Растанак и клетва“, „Клетва“, „Момак куне дјевојку“ итд.). Тако на пример у једној песми девојка песми девојка куне оне који су је кудили, говорећи за њу да је „санљива“, „љута“ и „нељупка рода“:

*Који веле, санљива дјевојка,
не имали у болести санка!
Који веле, љута као гуја,
гује им се на срце савиле!
Који веле, нељупка је рода,
не љубили од срца евлда.*

(Вук, *Српске народне пјесме*, књ. 1, бр. 373).

У епској поезији клетва може бити дата на самом почетку као иницијална формула, али и у средини песме као полућа која покреће радњу, подстиче јунака на акцију и појачава његово осећање. Клетва у народној поезији до сада је код нас још најозбиљније изучавана (Јаша Продановић, Ксенија Атанасијевић, Хатица Крњевић, Нада Милошевић-Борђевић и др.). Још увек, међу-

тим, остаје задатак да се детаљно изуче клетве као специфичне говорне творевине, њихова поетска и психолошка основа, као и сама структура и семантика ових древних магијских формула.

ЛИТЕРАТУРА

Атанасијевић, К. *Клетва у нашим народним умотворинама*, „Југословенски расвит“, св. 3, 1936.

Аџић, С., *Клетве у горњој Херцеговини*, „Расковник“, зима 1984.

Богдановић, Ј., *Српско народно благо*, „Караџић“, бр. 8—9, 1900.

Гордић, Р. П., *Клетва девојке из народне поезије*, „Југословенски расвит“, св. 3, 1934.

Грбић, С. М., *Српски народни обичаји из среза Бољевачког*, СЕЗ књ. 14, Београд, 1909.

Драгићевић, Т., *Народне празноверице*, ГЗМ, књ. 19—20, 1907—1908.

Ђурић, В., *Лирика*, СКЗ, Београд, 1987.

Караџић, В. С., *Српске народне пјесме*, Просвета — Нолит, Београд, 1987.

Кнежевић, М., *Антологија народних умотворина*, Матица српска и СКЗ, Нови Сад — Београд, 1957.

Крљевић, Х., *Клетва (у Речнику књижевних термина)*, Нолит, Београд, 1986.

Малиновски, Б., *Наука, магија и религија*, Просвета, Београд, 1971.

Мариновић, Н. Ј., *Клетве и изреке које се у Грбљу чују*, „Расковник“, лето 1970.

Медаковић, В. М. Г., *Живот и обичаји Црногораца*, Нови Сад, 1980.

Милосављевић, С., *Српски народни обичаји из среза Хомољског*.

Милошевић—Борђевић, Н., *Клетва (у Пешић, р. и Н. М. — Борђевић, Народна књижевност)* Вук Караџић, Београд, 1984.

Левин-Брил, *Примитивни менталитет*, Напријед, Загреб, 1954.

Павићевић, М. М., *Народно благо из Црне Горе*, ВЕМ, књ. 3, 1937.

Пековић, С., *О клетви*, „Расковник“, лето 1970.

Продановић, Ј. *Клетва у нашој народној поезији*
„Књижевни север“, св. 4., 1928.

Продановић, Ј., *Антологија народних приповедака*,
СКЗ, Београд, 1951.

Тановић, С., *Српски народни обичаји у Бевђелијској*
кази, СЕЗ, књ. 16., 1927.

Требјешанин, Ж., *Рационално језгро веровања у ма-*
гијско дејство речи, „Градац“, бр. 63., 1985.

Фрејзер Ц., *Златна грана*, БИГЗ, Београд, 1977.

ОДЗИВИ

Ненад Љубишковић

УСМЕНО СТВАРАЛАШТВО У СВЕДОЧЕЊИМА, САГЛЕДАВАЊИМА, ТУМАЧЕЊИМА (II)

(ПОВОДОМ КЊИГА ЛУКЕ ГРБИЋА БЈЕЛОКОСИЋА, ЉУБОМИРА ЗУКОВИЋА, МАЈЕ БОШКОВИЋ-STULLI, БУЗЕПА КОКЈАРЕ)

Лука Грбић Бјелокосић: Из народа и о народу. Припремљивање и поговор др Хатица Крњевић, Београд (1985), стр. 373 + 1)

У добро замишљеној и одлично уређиваној библиотеци „Баштина“ издавачкога предузећа „Просвета“ (уредник Светлана Велмар-Јанковић) обелодањена је, као седамнаеста по реду, знаменита трилогија (део њен) Луке Грбића Бјелокосића (1857—1918) — *Из народа и о народу*. Ово драгоцено дело наше културе већ од краја Првога светског рата представља библиофилску реткост. Но, како менталитет наш јесте онакав какав јесте, како ми мало и, углавном само кампањски, у налетима, поштујемо традицију и одајемо признање коренима и исходиштима — било је потребно да прође готово девет деценија да би

ово дело поново ступило пред читаоце. Заслугу за то има, свакојако, пре свих др Хатица Крњевић која је дала подстицај да „смиље и босиље“ које је крајем деветнаестог века прибрао Лука Грбић Бјелокосић — угледа света. И, парафразирајмо крајње слободно Андрићеву идеју из Моста на Жепи, када су се удружили одушевљење и знање са разумевањем и поштовањем добили смо сви заједно једно изузетно вредно дело.

Корпус *Из народа и о народу* објављен је првобитно у три књиге у раздобљу 1896—1898. Прве две књиге штампане су у Мостару, у граду чијем тадашњем културном кругу јесте припадао Лука Грбић Бјелокосић (1896, 1897). Прва књига обухватила је опис народних свечаности: *Крсно име, Свадба* (у Горњој Херцеговини), *Свадба по варошима у Херцеговини, Народне светковине* календарски обрађене од Божића до Варица или Варицана. Преглед светковина закључују текстови о *погребу и седмичи*. Друга књига садржи опис Гацка и околине, а затим текстове о народној пошњи и бојењу пређе, о народноме сујеверју, народноме гатању, народним лековима. Књига завршава гурманским текстом о српским народним јелима у Херцеговини и у Босни. Овај последњи текст није био саставни део корпуса *Из народа и о народу*. Објављен је у *Српском Етнографском зборнику* 1908. године.

Уистину је велика штета што трећа књига корпуса *Из народа и о народу* није овом приликом штампана уједно са својим двема претходницама. Без обзира на примедбе које се тој трећој књизи која у поднаслову садржи и додатну одредницу — *Смиље и босиље* — могу ставити — она јесте значајна. Објављена 1898. у Новом Саду, она садржи лирске народне песме. Поштовалац и вредноватељ свеукупног рада и прегалаштва Грбића Бјелокосића — Владимир Ђоровић је, својевремено, о тој књизи писао:

„У трећој књизи свог дјела 'Из народа и о народу' под насловом 'Смиље и босиље' дао је Лука Грбић 1898. у Новом Саду збирку од 108 лирских пјесама, прикупљених највећим дијелом

у Мостару. Г. Грбић је прегледао и раније њему познате или приступачне збирке, наводио је своје експерте редовно и показује, уопште, свим да је свој посао желио да ради добро и савјесно. Пјесме из Крајине уступио му је Владо Кондић“ (В. Боровић: *Српске народне пјесме, Библиографски преглед збирки*, Српски књижевни гласник, XXVII, Београд, 1911, 755).

Лично бих заступао концепцију по којој, ако се већ не поштује до краја интегритет једнога корпуса (недостаје трећа књига, а у књигу *Из народа и о народу* — ушла су *Српска јела из Херцеговине и Босне*) треба покушати да се нечији стваралачки опус представи најдостојније. У томе случају, у ову књигу, која већ по природи и првотности својој садржи народне светковине (између осталог) мислим да је било потребно ставити и опис народних игара, тим више што је приређивач и аутор сјајнога поговора, др Хатица Крњевић, имала итекако слуха за њихову вредност. Но, нажалост извесно је да постоје захтеви и принуде који су старији од много чега, па и од нечијих жеља, уверења. Сигурно је да је сама едиција диктирала извесне императиве: обим књиге пре свега. Дубоко сам убеђен да је учињена сјајна ствар, обављен достојан посао. Ипак остаје присутна жалост што је скромни (до данас готово и заборављени) Лука Грбић Бјелокосић боље представљен и уобличен у поговору др Хатице Крњевић него ли што је представљен сопственим текстовима у самој књизи. Свакојако, део часнога дуга потомства према Луки Грбићу враћен је у значајној мерј.

И на крају, буди ми допуштено да ову белешку закључим краћим наводом из поговора Хатице Крњевић, из текста колико обавештавајућег и стручног, толико и људски топлот и надахнутог „Лука Грбић Бјелокосић данас је готово заборављен. Скроман и радан, он није доживео славу мада је радио исто тако прилежно и ваљано као и многи рођен под сретнијом звездом и учен за посао који је одабрао. Личне недаће и прогони нису га омели да, колико највише може и не

падајући се награди, прионе на посао и даде свој прилог познавању народног живота и културе. Зато се његово име више не може заобићи кад је говор о појединачним доприносима заједничком културном наслеђу“ (362).

Љубомир Зубовић: О нашем усменом пјесништву. Студије и огледи. Сарајево, 1985, стр. 397 + (2).

У издању сарајевске „Свијетлости“, у библиотеци „Савременици“ објављена је 1985. године књига студија и огледа др Љубомира Зубовића о нашем усменом песништву. Књига садржи десет студија и огледа. Ове студије и огледи баве се проблемима из различитих времена живота и трајања усмене песме: од проблематике симболично-семантичне семантике при суства *снова* у народним песмама, па све до једнога проблема, блискога нашем, данашњем времену — *партизанска народна пјесма*.

Књига садржи следеће студије и огледе: *Прилог тумачењу снова у нашим народним песмама, Историјски краљ Марко и епски Краљевић Марко, Историјски оквир усмене традиције о Црнојевцима, од Новаковога будака до устаничке кукле и мотике, Народна пјесма „Три сердара“, Историјски Подгоричанин и епски Подгорица Иво, Несхваћена Хасанагиница, Тужбалице, Свадебна лирика, Партизанска народна пјесма*. У напомени на крају књиге назначено је где су текстови првобитно објављени, односно одакле су преузети.

Видна су два основна тока Зубовићевих интересовања: проучавање народнога песништва као чињенице по себи и за себе, а затим испитивање односа између тзв. историјске и уметничке истине, односно проблем транспоновања чињеница у епску традицију. Крајње је занимљива, на пример, Зубовићева анализа познате баладе *Хасанагиница*. Минуциозним и особеним читањем и прочитавањем песме, не само „ред по ред“, већ и између њих — Зубовић је пружио занимљив до-

принос тумачењу ове песме, утврђивању њене вишезначности. Покушао је да своју и нашу пажњу усмери на све ликове у песми, а не само на Хасанагиницу и Хасанагу.

Са једнаким смислом за „улажење“ у ткиво песме, Зуковић ће вршити анализе песама *Старина Новак и кнез Богосав* (Вук, III, бр. 1), *Три сердара* (забележена од савременог гуслара Бошка Вујачића), или поетских група, као што су то *тужбалице*, свадбене песме или партизанске народне песме.

Свакако је веома занимљива и студија *Прилог тумачењу снова у нашим народним умотворинама*. Чини се да и сâм аутор до ње држи понајвише, јер ју је ставио и на почетак књиге. Разматрајући и тумачећи снова у нашим народним умотворинама, Зуковић је критички разматрао и многе идеје и ставове који су изречени поводом или около проблема утврђивања симболике снова. (од Јунга до Леви Строса). Међутим, лично мислим да је проблем исувише сложен и да захтева још дубље и шире улажење у невероватно обимну литературу која је о сновима написана. Само у немачкој литератури, на пример, првих деценија двадесетог века објављено је мноштво студија које су расправљале о сновима у народним умотворинама, а посебно у делима као што су *Песме о Нибелунзима*, *Песма о Ролану* или Чосерове *Кентерберијске приче*. Консултовање шире студија тога типа свакојачко би обогатило поменућу Зуковићеву студију. Тим више, што управо Зуковић у својим анализама у књизи *О нашем усменом пјесништву* штедро показује добро познавање усмене књижевне традиције других народа.

Мислим да најбољи део књиге представљају текстови који разматрају однос између историјских чињеница, историјске истине и епске традиције. Било да је реч о Подгоричанину, односно епском Иви Подгорици, о историјском краљу Марку и епском краљу Марку — Зуковићева разматрања су убедљива, прецизна, добро проверена и заснована. Како је свака белешка о књизи и

ствар веома лична, дозволићу себи да као најбољи текст у овој књизи издвојим студију *Историјски оквир усмене традиције о Црнојевићима*. То је текст који би пожелео да напише свако ко се бави проучавањем транспозиције историјских чињеница и „истина“ у епску усмену традицију.

Љубомир Зүковић: Народни еп о Марку Краљевићу. Библиотека „Портрет књижевног дела“, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, 1985, стр. 118 + (1).

Печат Зүковићевој књизи *Народни еп о Краљевићу Марку* дала је библиотека „Портрет књижевног дела“ у оквиру које је и обелодањена. Наиме, по основној замисли ова библиотека је сте на првом месту намењена настави. Радозналијим средњошколцима, као и студентима литературе ова библиотека помаже и омогућује да дубље проникну у дело, да уоче могућност различитих приступа, укратко да схвате да је књижевно дело вишезначно. Библиотека је такође намењена и односним наставницима којима припомаже да боље обликују излагање одређених методских јединица. Тек након свих њих, библиотека је намењена и ширем кругу читалаца који желе да сазнају шта више и потпуније о нашој књижевној баштини.

Све ово сам на почетку изрекао због тога што сматрам да сви могући приговори који се дају ставити књизи, приступу, концепцији, посебно избору текстова — иду већим и највећим делом на адресу библиотеке, односно на адресу њене релативно уске оријентације. Наравно, могуће је и другачије размишљање, па онда испада да нам библиотека пружа врло много за једну крајње прихватљиву цену (данас нимало безначајно), а да веће стручне и научне захтеве није примерено ни постављати у овоме случају. Међутим, поштујући и аутора и велики турд који је уложио да на малом броју страница искаже и сажме свеукупан проблем епа о Краљевићу Марку — ипак велим да је штета што простора (читај: и мате-

ријалних средстава) није било више. У томе случају, свакојако из избора текстова о епској легенди о Краљевићу Марку не би изостао Никола Банашевић, ни Халански, ни Милаш Будимир, ни Драгослав Срејовић, ни Иларион Руварац, ни Андра Гавриловић, ни Путилов. Ту нема даље аутора из Бугарске, из Румуније. Марко Краљевић је био омиљена тема у немачкој литератури (о чему је написана и посебна студија), о њему је писано у Француза, Едглеза, Италијана итд. итд. Извесно је да за све набројане (и многе и многе непоменуте овде) није могло да буде места у књизи. За неке је ипак морало да буде. Свакојако није популарно помињати имена, али текст Николе Банашевића морао се ту наћи далеко пре написа Бранка Лазаревића, Исидоре Секулић или Светозара Кољевића. Никола Банашевић је покушао да стави Марка Краљевића у европски контекст. Постоје опречна мишљења колико је у томе успео. Међутим, његова књига о народним песмама тзв. Марковога циклуса (а то му је једновремено и докторска дисертација) пребогата је подацима, поређењима, савременом литературом о предмету. У књизи се требао наћи и одломак студије Драгослава Срејовића, штампане својевремено у *Живој Ангици*, у којој је Краљевић Марко и његов култ — довођен у везу са култом трачкога коњаника.

Но, ипак прилике диктирају све — и облик и сам садржај. А књига Љубомира Зубовића *Народни еп о Краљевићу Марку* свакојако је дело које пружа мноштво драгоцених обавештења од којих радозналији могу да наставе даља трагања.

На крају да поменем нешто од чега је можда било потребно поћи — основни садржај књиге.

Књига је подељена на три дела. У првоме и најбројнијем делу, Зубовић читаоцима представља сложену проблематику епске легенде о Краљевићу Марку. Након уводних напомена о историјскоме лику краља Марка, следе одељци: *Између историје и поезије*, *Песма из песме расте*, *Султанов посинак или слуга*, *Циклус или еп о Марку Краљевићу*, *Јединство у различитом*, *Уз*

јунаштво и чојство, Као добар данак у години,
Доље леже горе не устаде.

У другоме деру књиге који носи општу одредницу *Певачи* нашли су се одељци: *Тешан Подруговић*, *Слепи певачи о Марку Краљевићу*, *Подаци о неким именима*, *Попис песама о Марку Краљевићу*, *Литература*. Поводом одељка *Попис песама* треба рећи да је ту дат попис песама из записа насталих пре Вука, из Вукових записа и Вукове збирке уопште, и, коначно, из збирки насталих за Вукова живота.

Трећи део књиге, о коме је у овој белешци било и понајвише речи, носи наслов *У светлу критике и науке*. Објављени су одломци из студија и текстова Светозара Матића, Пере Слијепчевића, Исидоре Секулић, Бранка Лазаревића, Војислава Бурића, Салка Назечића, Светозара Кољевића и Владана Недића.

Маја Бошковић-Stulli: *Усмено пјесништво у обзорју књижевности*, Загреб, Накладни завод Матице хрватске, 1984, стр. 402 + (1).

Усмјено пјесништво у обзорју књижевности јесте трећа по реду књига сабраних студија и чланака Маје Бошковић-Stulli. Године 1975. објављена је књига *Усмена књижевност као умјетност ријечи*, а 1983. године у Просветиној едицији „XX век“ (уредник Иван Чоловић) штампана је *Усмена књижевност некад и сад*. Битна одлика ових књига Маје Бошковић-Stulli јесте у чињеници да су текстови б и р а н и према к о н ц е п ц и ј и књиге. Располажући изузетно богатим стваралачким опусом, ауторка је могла себи да допусти „луксуз“ који мало ко може — да у истину бира, одабира и — жртвује. Тако се догодио доста редак феномен да књиге састављене од студија, чланака, речју текстова, насталих у различита времена, разнородним поводима, у неједнаким стваралачким доумицама и недоумицама — остављају на читаоца утисак осмишљене, чврсто об-

ликоване књиге у којој текстови заузимају своја природна, унапред предвиђена и одређена места.

Књига *Усмено пјесништво у обзорју књижевности* јесте такође таква књига. Књига је подељена у три веће целине. Прва (као и суштински трећа) заправо јесте управо оно што казује наслов књиге: усмена књижевност у обзорју књижевности. Садржи текстове: *Усмјено пјесништво у Крлежину обзорју, Баладе Петрице Керемпуха и Лангов Самобор, Народне пјесме у Шеноиној Антологији, Ватрослав Јагић о усменим приповјеткама, Ловрићево виђење усмене књижевности.*

У другоме делу књиге нашли су се текстови који говоре о усменим приповеткама (озбиљним и шаљивим, дужим и краћим), о предајама и, напослетку, и један текст о томе како су жене представљене у славонским народним песмама. У питању су текстови: *Однос кмета и феудалца у хрватским усменим предајама, О приповједачима у наше доба, Море у хрватским митским усменим предајама, Кухињски хумор у кајкавским свадбеним говорима, Жене у славонским народним пјесмама, Конавоско усмјено пјесништво, О Богишићевој цавтатској рукописној збирци усмених приповиједака.*

Рекох да би трећи део књиге могао условно да носи такође одредницу: усмена књижевност у обзорју књижевности. Наиме, реч је о текстовима: *Причање о животу (Из проблематике сувремених усменокњижевних врста, Представљачки аспекти усменог приповијесања.* На крају књиге налази се ауторкина напомена одакле су преузети текстови, као и драгоцени *Казало имена* које омогућује брже, једноставније коришћење дела.

Без икакве жеље да овом приликом на било који начин вреднујем студије и чланке који су се обрели у *Усменом пјесништву у обзорју књижевности* скренуо бих пажњу на два текста која значајно доприносе потпунијем поимању и тумачењу Крлежиног књижевног дела. Са пуно истанчаног смисла за читање „између редова“, М. Бошковић-Stulli је уочила изванредан (и за то време неуобичајен) Крлежин слух за фолклор који

је настајао и живео непосредно поред њега, особени фолклор улица и насеобина. Свакојако је било крајње време да се дужна и права пажња посвети *Антологији пјесништва хрватскога и српскога народнога и умјетнога са уводом о поетици* (Загреб, 1876) коју је сачинио Аугуст Шеноа. У питању је једна од најлепше замишљених и осмишљених антологија уопште. И за веома широк круг читалаца (дакле, не само за стручњаке) изузетно су занимљиви текстови о причањима у свакодневном животу и представљачким аспектима усменог приповедања.

Бузепе Кокјара: Историја фолклора у Европи, I, II, Библиотека „XX век“ (Уредник Иван Чоловић), бр. 62/1—2, Београд, Просвета, 1985, стр. 342 + (2), 399 + (2).

Захваљујући издавачком предузећу „Просвета“, њеној библиотеци „XX век“ и уреднику Ивану Чоловићу, као и преводиоцима Татјани Мајсторовић и Јулијани Вучо — читаоци у нас су добили могућност да се упознају са значајним делом Бузепе Кокјаре које је објављено у Торину 1971. године. Прва књига говори о предисторији фолклористике, обилује драгоценим обавештењима, подацима свакоје врсте. То је дело коме ће се са разлогом обраћати и радознали и стручњак, специјалиста. Прва књига, односно први део, обухвата три поглавља: *На изворима новог хуманизма — изучавање народа, Истраживање „Извора“ у раздобљу између просвећености и преромантизма, фолклор као оруђе политике и националног достојанства у романтизму.*

Друга књига разматра школе и правце у фолклористици, пружајући читаоцу такође обиље различитих информација. Другу књигу Просветинога издања чине три поглавља, и то: *Фолклор између филологије и историје у време позитивизма, Енглеска антрополошка школа и њен утицај на изучавање народних традиција, Видови фолклора у последњих педесет година.*

Несумњиво је реч о капиталном делу у смислу информатора, посебно почетног извора обавештења. Сматрам да је реч о делу које мора бити у свакој фолклористичкој библиотеци, а и у свакој већој библиотеци уопште. Међутим, постоје неколике чињенице на које треба указати када је у питању Кокјарино дело и евентуално коришћење тога дела. Пре свега, под појмом *фолклористике и фолклора* Бүзепе Кокјара у ствари подразумева *етнологију*. Друго, Кокјари треба бити захвалан за сва обавештења која јесте пружио. Али постоје и она која није пружио. Шта се догодило са функционалистичком школом Малиновског, са психолошком школом Фројда, Јунга. Да ли је уопште прихватљиво да се тек припомене (буквално припомене) знаменити руски фолклориста Владимир Јаковљевич Проп који има толико следбеника данас и у нас. Све што се догађало или се догађа у фолклористици земаља Источне Европе веома је далеко од Кокјариних знања и спознавања. Када о томе уопште говори то чини искључиво на основу текстова објављених на некоме од западноевропских језика. Укратко, у *Историји фолклора у Европи* Бүзепе Кокјаре треба тражити тачно оно што се може и добити — солидна обавештења о предисторији фолклористике и етнологије, а затим и о одређеном стању фолклористике и етнологије у земљама Западне Европе. Подвлачим ипак да и у томе треба задржати извесне резерве, јер некоја кретања и појаве су остали ван Кокјариних интересовања.

Бурица Крстић

О КРВНОЈ ОСВЕТИ

**Миленко Каран: КРВНА ОСВЕТА,
„Партизанска књига“, Лубљана, ООУР издавачко-
публицистичка делатност, Београд 1985.**

У новопокренутој библиотеци издавача „Партизанска књига“ под називом *Душевно здравље*, појавила се једна занимљива књига која обрађује феномен крвне освете — појаву из прошлости у неким крајевима наше земље, и шире, али и појаву чији се реликти јављају и данас. Занимљивост њена је превасходно у томе што аутор прилази крвној освети са социолошког и психолошког аспекта. Иначе обимна литература у нашој земљи о том феномену кретала се до сада углавном у областима историје, етнологије и права. Аутор, који живи и ради на Косову, имао је прилике да дужи низ година стручно прати појаву о којој пише, посебно стога што је она баш и карактеристична за тај део Југославије. Његова намера је да зађе у скривену страну тог феномена и притом избегне нека уврежена схватања која крвну освету посматрају искључиво са гледишта потребе за интензивнијом репресијом у циљу њеног „укидања“.

Аутор своју материју излаже, пре свега, историјски и говори о настанку и узроцима крвне освете у Црној Гори, Босни, Херцеговини, северној Албанији. Третирајући најважнија обележја крвне освете, он констатује да је она племенски образац по-

нашања и испољавања примарне солидарности чланова групе у једном друштву у коме нема чврсте државне власти ни основне сигурности за најважнија људска добра и вредности. Даља поглавља у књизи представљају релативно подробну анализу овог друштвеног феномена из прошлости који је зашао и у савременост. То су главна правила о крвној освети, затим њене установе као што су институт бесе или задате речи, који служи за сузбијање освете, умир крви, односно мирење којим се спречава наставак ланца крвне освете, улога савета старца или плећније, чија широка надлежност у племенским заједницама обухвата и крвну освету итд. Аутор у вези са овим установама крвне освете и у веза са њом приказује и осветљава неке уобичајене предрасуде у вези са тим феноменом. Аутор се, наиме, залаже за то да крвна освета није увезена, нити је везана за неке биолошке особине становништва у коме влада. Она није, штавише, ни патолошко понашање, а не могу јој се приписати ни епитети „примитиван“ или „низак“ (дело из ниских побуда — према формулацији у кривичном законодавству).

Велики део књиге посвећен је, међутим, и практичним питањима, као што су услови за задржавање крвне освете на Косову, мотиви убиства из крвне освете, савремени третман крвне освете и улога савремене психологије у њеном проучавању. Аутор у тим оквирима посвећује посебну пажњу савременим могућностима друштва да постепено искорењује ову појаву из прошлости, користећи се, поред савремених приступа и метода, и неким установама ранијег обичајног права које нису у супротности са новим временом (беса, умир и сл.). Потреба за што бржим отклањањем крвне освете потенцирана је и чињеницом да се она данас проводи готово мимо некадашњих „правила“, постајући како аутор каже „онелуђен обичај“, не штедећи никога претварајући се у дегенерисани реликт, који је утолико опаснији (затварање многобројних породица у своје домове годинама, убиства чланова заједнице који раније нису били на удару крвне освете итд.).

Посебну улогу у напорима друштва у овом смислу имају савремене организационе друштвене форме, а нарочито ако се сврсисходно комбинују са неким старим установама неписаног права које још живи у свести људи.

Аутор на крају, као уосталом и у читавом свом раду, заснованом на дубоком искуству психолога, подвлачи улогу интердисциплинарног приступа науке феномену крвне освете, који, како је он овом својом књигом поново подсетио, постаје незаобилазан. Писана без великих претензија, књига овог вредног посленика са Косова заслужује и пажњу науке, иако је писана за широк круг читалаца, а има и доста текста који би могао доћи под удар критике са разних углова, укључујући и стилистички. Но, не упуштајући се у ову врсту анализе рада о крвној освети Миленка Карана, може се са сигурношћу констатовати да је он, и поред тога, вредан прилог проучавању феномена крвне освете у нашим данима, посебно зато што указује на правце даљег систематског рада на плану научног и практичног третирања ове појаве у нас.

ПОВОДИ

Трифун Павловић

ЗОРА КАО ЛИЧНО ИМЕ

Зора је време када се рађа нови дан, када светлост разбија таму, када се буди живот. Многи народи су овај тренутак узели за означавање личног имена.

Код словенских народа постоје и мушка и женска лична имена која у својој основи садрже именицу *зора*. Женска имена су чешћа, с обзиром на то да је зора симбол рађања, нежности и лепоте. Неки сматрају да је Зора била богиња јутра и свитања у старословенској митологији. Именица зора у свом изворном облику јавља се као женско лично име.

Лично име Зорка настало је тако што је именици зора придодан наставак за женски род —*ка*. ЗОР (А) + КА. Почетком овог века постало је врло популарно и распрострањено женско име Зорица. Оно представља деминутив од Зоре. Зорка и Зорица су нарочито распрострањена и честа имена код Срба, Црногораца и Македонаца. Многа сложена женска имена у својој основи имају именицу зора: Зорослава, Зорислава, Зоринка, Зоријана, Зорисава, Зоријанка итд. Многа од њих садржана су у народним песмама.

Од мушких имена најчешће је име Зоран. Као и женско име Зорица, и оно је постало популарно и распрострањено у новије време. Неки погрешно сматрају да је Зоран „помодарско“ име. Зоран је старословенско име забележено још у Дечанској хрисовуљи. Од мушког имена Зоран изведена су женска лична имена Зорана и Зоранка, а према женском имену Зорка изведено је мушко име Зорко. Зорко је често име у Славонији. Зоки је хипокористик (име од миља) од личног имена Зоран. Настало је по узору на енглеска имена Џеки, Мики, Блеки итд. Постоје и мушка сложена имена која у својој основи имају именицу зора: Зорослав, Зоривоје, Зорун, Зорило, Зориле, Зорислав (ово име као и Зоран, забележено је у Дечанској хрисовуљи).

Поменуто имена обично се дају деци која се роде у зору. Зоран и Зорица врло често се надевају брату и сестри — близанцима.

Нека од ових личних имена могу бити истовремено и презимена. Зоран, Зорица и Зорко су лична имена која се могу јавити као презимена. Зорица се као презиме јавља у Далмацији, око Задра, Книна, Дрниша, Бенковца, али се јавља и у Лици око Титове Коренице. Зорко је као презиме присутно око Јастребарског, Кутине, Вараждина и Славонског Брода.

Зоран је често име, али је као презиме врло ретко. У Загребу постоји девет породица са овим презименом.

Од наведених личних имена изведена су и многа презимена: Зорај, Зораја, Зоранић, Зорановић, Зоре, Зоретић, Зорец, Зоричић, Зоркић, Зорковић, Зоровић, Зориновић, Зорашевић итд. Најчешће од њих је Зорић. Јавља се углавном у Лици (Госпић, Доњи Лапац, Грачац), али је присутно и у Далмацији (око Задра), Славонији, Банији, Имоћској крајини, Босни и Херцеговини итд. Заступљено је и код Срба и Хрвата.

Доба дана када живот почиње изнова узели су за лично име не само словенски, већ и многи други народи. То су углавном женска имена, мушких нема

или су врло ретка. Код Италијана је *Аурора*, Шпанаца *Алборада*, Француза *Орор*, Румуна *Аурика*. Сва ова имена су женска. Романски облик *Аурора* присутан је код неких народа код којих њихова именица зора не постоји као лично име. На пример код Немаца.

Код Маџара постоји само женско име, које означава рабање новог дана, и каже се *Хајнакла*. Ово име забележено је и у старим маџарским записима. Мушко име не постоји, али је код маџарског народа присутно презиме *Хајнал*.

Као и Маџари, и Енглези имају само женско име које означава рабање новог дана и каже се *Дон* (Dawn).

За разлику од Маџара и Енглеза, Албанци, Муслимани и Јевреји имају и мушко и женско име које означава зору.

Код Албанаца *Агим* је мушко, а *Агима* женско име. Оба ова лична имена су веома распрострањена код албанског народа, без обзира да ли је реч о муслиманима, православцима или католицима.

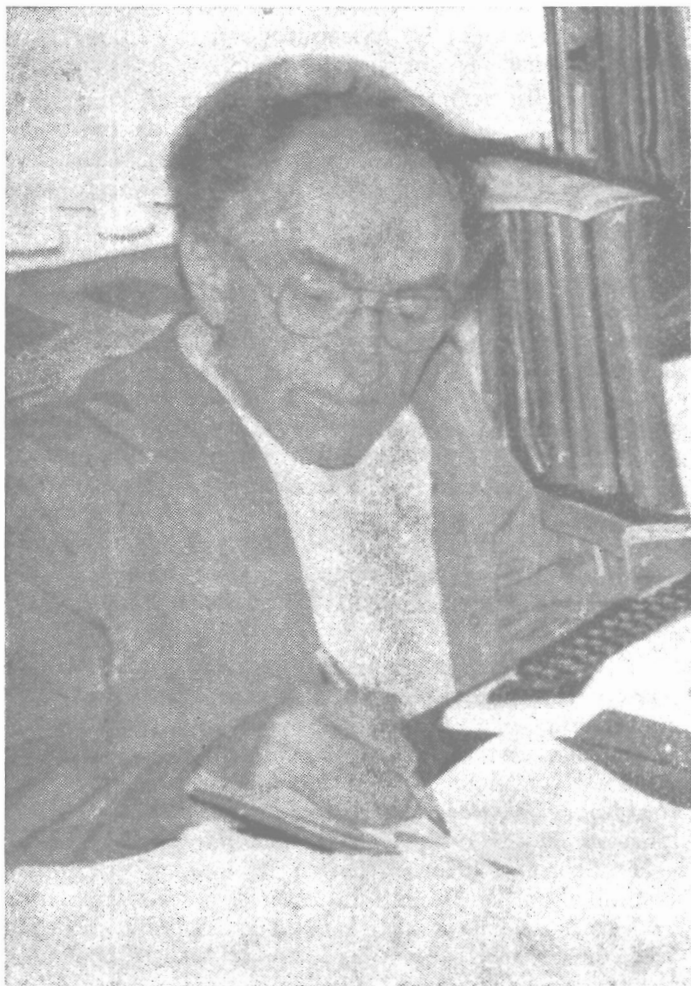
Код Јевреја је *Шахар* мушко име и значи зора, а *Шахарит* женско име и значи Зорана, Зорица и слично.

И код муслимана су заступљена и мушка и женска лична имена која означавају рабање новог дана. *Сабахудин* је мушко име и на арапском значи исто што и Зоран, а *Сабахија* женско и значи Зорка, Зорица итд.

Многе културно-просветне установе, листови и часописи носили су име „Зора“. „Зора“ је био лист за забаву и књижевност који је излазио у Мостару од 1896. до 1901. године, а уредници су му били Алекса Шантић, Светозар Ђоровић, Јован Дучић и Атанасије Шола. „Зора Далматинска“ је био лист за књижевност који је излазио у Задру од 1844. до 1849. године. Уређивао га је Анте Кузманић, а у њему је објављивао песме и Петар Прерадовић. Лист је био југословенски оријентисан. Под именом „Зора“ у Бечу је 1863. године било основано удружење српске академске омладине које је радило све до почетка првог светског рата.

Аурора се звала крстарица са које су испаљени хиџи на Зимски дворца за време Октобарске револуције, и који су најавили зору — свитање једног новог дана у историји човечанства.

Наш Драгиша Вишошевић

Драгиша Вишошевић

ДРАГИША ВИТОШЕВИЋ

(14. VI 1935 — 4. VIII 1987)

Један од покретача „Расковника“, његов дугогодишњи уредник и онај који се о њему највише бринуо — др Драгиша Витошевић, жестоко се борећи са судбином, пао је од њеног мача.

Осећајући велики дуг према Драгиши, Редакција „Расковника“ на овај скроман начин, кроз лична вишења његових сарадника, другова и пријатеља, даје прилог за боље упознавање његове племените личности.

И овом приликом да поменемо податке, који су без Драгише, суви и хладни, али и они о њему пуно говоре. Рођен је у сељачкој породици, у селу Баре гужанске код Крагујевца. Дипломирао је на Групи за југословенску и светску књижевност на Филолошком факултету у Београду, где је и магистрирао и докторирао. Био је три године на студијском боравку у Паризу, а краће време и у Москви. Био је запослен у Институту за књижевност и уметност у Београду, са највишим звањем научног саветника. Био је члан удружења књижевника Србије. Објавио је велики број научних радова, превасходно из историје српске књижевности. Бавио се и књижевним радом.

У немогућности да наведемо целокупну библиографију Драгише Витошевића, овде помињемо само најважнија дела: *Орфеј међу шљивама*, антологија савремених српских песника са села (са Добрицом Ерићем), Крагујевац 1963; *Озбиљне игре*, приче (1966); *Нов језик српског песништва на почетку XX века*, Врњачка Бања 1972; *Српско песништво 1901—1914*, I—II, Београд 1975; *Критика у Скерлићево доба*, зборник, Београд-Нови Сад 1975; *Југословенска приповетка и новела у доба модерне*, зборник, Београд 1979; *Ја мислим друкчије*, Београд 1983; *Дародавци из прикрајка*, Београд 1984; *До Европе и назад*, Горњи Милановац 1987.

Добрица Ерић

САХРАНА ДРАГИШЕ ВИТОШЕВИЋА

Иако је било доба
жетве и вршаја
кад душа пламти
и капље густа
смола август
беше то највећа тужна моба
која се овде у Грузи памти.

Довабила безбројно стадо
и савила га под свој скут
црна марама над Барама
Домилело старо и младо
да Ти се поклони последњи пут.

Дошли су сељаци и варошани
(којима баш много не прија
заједничка литургија)
Дошли угледни књижевници
школовани и богомдани
(међу њима био сам и ја)
Дошли су млади свештеници
из свих грузжанских парохија.

Твој брат их среће
испод дрвећа:
Тесна капија — пуна авлија
Отац — крстача
Мајка ко свећа

Бог лице крије за престоље:
Таква бујица досад није
поплавила баранско поље.

Твој ковчег с педест и два крилца
и с Твојом сликом место Твог лица
(лак и лакован и већ закован)
проминуо је пољем прозрочним
Ми смо ко мрави ишли по трави
и житу за њим све блећи и мањи
а Ти си однекле гледао на нас
и чудно се на свој пачини:
Што толики народ дангуби данас?

Кад смо сишли у кукурузе
С ведре неба одједном осу
кишица на тужну параду
и ја помислих да су то суже
Твоје жене и ћерке што су
плакале у далеком граду.

Кад је ковчег спуштен у раку
Твој дух већ беше у облаку
што је попут свиленог вела
надлетео поља и села
и претворен у белу птицу
слетео на цркву у Гривцу.

Колико је било тужних
глава, толико ће ветрова
разносити по целој Грузи
Посмртно слово Саше Петрова.

*

А после
крај Твог нестварног гроба
сручили смо некол'ко тона

пића и јела у своја ждрела
Била је то боговска гозба
која је трајала до сүтона.

Не знам да л страх
ил туга, брале
пробуде у нама те страшне але
па бисмо појели, ко пси, ко вуци
књигу и крст у поповој руци
кадионицу, венце, свеће
крстачу, спомење и дрвеће
канелицу и ону свраку
што кршти па једном барјаку
празно посуђе и оруђе
с којим су Ти копали раку.

Па бисмо у тој свирепој пошти
када би нас натутко неко
појели и гроб и ковчег и мошти
само да нису тако далеко
тако дубоко и високо
где не досежу рука и око
(Зато се, ваљда, покојници
у овој земљи неспокојници
и сахрањују тако дубоко)
Па бисмо на дну страха и туге
без сажалења и самилости
прождерали и једни друге
и разбацали своје кости
по гробљу, по земљи и по небу
да се види како су гости
пировали на погребу!

Па бисмо потом у сүтон ранц
онако најдерани а прождерани
отишли кућама, стоци и псима
шкрипећи зубима и костурима
(с којих би успут кучад бесна
штрпкала последње крпице меса)
да се испод рођених стреха
ослободимо страха и греха
да истуцамо и истучемо

своје ил туђе жене у глүво
доба ноћи од немоћи
и да сутрадан обучемо
ново месо и старо рүво
и да кренемо на стрништа
као да није било ништа!

(Из круга *Црна марама над Барама*)

Момчило Тешић

СВЕСТРАН УМ И ШИРОКА ДУША

Са Драгишом Витошевићем први пут сам се видео у Београду, у Уредништву листа „Задруга“, негде око половине шесте деценије овог века. Право дружење са њим почело је нешто касније, кад су он и Добрица Ерић правили антологију песника са села, „Орфеј међу шљивама“, која је штампана 1963. и наставило се све до његове смрти. Посебно су сусрети били чести кад смо основали Дружину песника са села „Сунцокрет“ и часопис „Расковник“. Драгиша је био први и дугогодишњи главни уредник овог часописа. Врата његовог скромног стана била су стално отворена за његове бројне сараднике, јер уредништво није имало посебну просторију.

У његовом крхком телу крила се огромна радна енергија, у глави дубока памет, а у грудима помало наивно, неискварено, човекољубиво срце. Поред свог редовног посла у Институту за књижевност, он је многе дане поклонио „Расковнику“ и Дружини. Увек је био пун лепих замисли и корисних идеја. Налазио је времена и за преписку са сарадницима. Његов суд је најчешће био тачан, знао је, кад човеку треба пружити подршку и савет. Његова критика није вређала ничију сујету, јер је знао како треба да је саопшти. Увек ју је осветљавао доказима.

„Расковник“ са прекидима излази већ 20 година. Стекао је велики углед код читалаца и критике. Зато је унет у „Малу енциклопедију Просвета“, у „Лексикон југословенске књижевности“ и у обе Деретићеве „Историје српске књижевности (1983. и 1987). Разноврсност његових рубрика и квалитет прилога оправдали су његов углед. Настављач Вуковог дела, сачувао је од заборава драгоцену етнолошку и филолошку грађу, открио и објавио многе радове самоуких писаца и уметника са села, прикупљао народне песме, приче, загонетке и др. За успон часописа највише заслуга имао је Драгиша. За време његовог уредниковања „Расковник“ је доживео своје „златно доба“.

Драгишиним одласком много је изгубила целокупна наша књижевност. Дао је више одличних књига из историје југословенске књижевности и других области, али је 20 година радио и на „самоуком нашем стваралаштву“. То је свакако најбоља књига на нашем језику која се бавила том тематиком, а зове се „Дародавци из прикрајка“. Штампана је 1984. године. На више од 500 страна она доноси огледе у одељцима: „Жива народна реч“, „Један век сеоског стихотворства“, „Сеоски орфеји“, „Путеви прозе“ и „Ликовне и друге теме“. У трећој рубрици су огледи о „песницима сељацима“. На више њих Драгиша је први скренуо пажњу јавности, док је другима својим бритким пером помогао да стекну књижевну афирмацију. Кад је био убеђен да је неко даровит и да му може помоћи, Драгиша није жалио времена ни труда. Док познати критичари најрадије пишу о гласовитим писцима, њега није мрзело да пише о мало познатим или сасвим непознатим, кад је био убеђен да се налази на правом путу. А умео је и те како изврсно да пише и о значајним, што показује и његово двотомно дело „Српско песништво 1900—1914“.

За Драгишу Витошевића као човека везало је писца ових редова пријатељство, а за Драгишу писца поштовање и захвалност. Мада сам почео да пишем још у међуратном периоду, тек од њега сам научио више значајних ствари књижевног заната.

Он је 1962. године први направио избор из моје лирике и написао о њој оглед „Лирски летопис Момчила Тешћа“ („Откуцаји“, 1970). Такође је први, још 1964. године, направио избор из моје поезије за децу и написао оглед „Дародавац из прикрајка“. Оглед је штампан 1964. у „Стремљењима“ и „Корацима“, а избор није штампан јер је „Младо поколење“, које је прихватило рукопис, пропало.

Да би се видело какав је Драгиша био као човек, најбоље ће се видети из овога „случаја“.

Душан Радовић је хтео да направи избор из моје поезије за децу. Ја сам му скренуо пажњу да је Драгиша то већ учинио. Онда је Душан питао Драгишу „да ли ће се љутити, ако он то учини...“. А знате ли шта му је Драгиша одговорио: „Забога, Душко, немам ја тапију на Момчилову поезију! Баш је добро да и ти направиш избор...“.

Тако се догодило да је Радовићев избор („Добро јутро, добар дан, добро вече“) штампан 1973. године, а Витошевићев нови избор „Жетеоци, добар дан“) тек 1978.

Владета Р. Кошуткић

РЕЧ О ЈУНАКУ ИЗУЗЕТНОМ

Реч је, овом приликом, о почившем пријатељу с којим друговах скоро четврт века и уредих тридесет бројева „Расковника“.

О његовом делу већ написах: „Да Драгиша Витошевић беше Вуков савременик, прозвали би га Драгиша Вукобратић“ — довољно објашњење о вредности његовог вуковског, књижевног и научног прегалаштва.

А неколико догађаја које живо упамтих о Драгиши човеку, довољно ће, са своје стране, објаснити по чему беше изузетан он који претешко бреме намученог тела носаше ћутке и са забором, сводећи несхватљивом духовном снагом, болест на привид и безначајност.

Први пут се сусретосмо на испиту из Опште књижевности коју он, као ванредни студент, дође да полаже, јесени шездесет и неке. Кад га прозвах, из средине слушаонице, прилично споро устаде тежак телесни немоћник и, кад му рекох да може остати на месту и одатле одговарати, он се беше већ запутио првој клупи, уверавајући ме с осмехом: „Могу ја изићи... није ми незгодно, не брините.“

И поштапајући се, дошавши пред катедру, с напором седе и стаде одговарати незадрживо и неоцењиво, превазилазећи знањем не само постављена питања из књижевности, већ и саму књижевност.

Кад затим, пошто се спријатељисмо, пође за Париз, на усавршавање, 1964, његови родитељи и ја дођосмо да га испратимо. Скоро се уплаших, видевши га да без икакве пратње креће на пут, с ручном торбом и кофером који би и снажан човек једва подигао. И, кад њега и пртљак попесмо у вагон, у још празан купе, умириваше нас као да је у питању путовање до Загреба, а не до Париза, мада се такав инвалид не би пуштао на пут сам ни до Загреба: „Не брините... храна је поред мене... Неко од путника ће ми помоћи да се увијем капутом ако ноћу захладни... И при скидању кофера, кад стигнемо.“

Наравно, шта је човеку занесеном књижевношћу значила тегиба згрчене вожње од тридесет шест часова, у поређењу са сврхом путовања! Нисмо осећали да се он већ налазио у „Граду светлости“!

И заиста, прво писмо које стиже беше одушевљење пуно ускличника, а долазак сведен на три речи: „Пошто добро допутовах...“.

Затим, неколико година касније, кад покренусмо „Расковник“, с њим као главним уредником, у недостатку просторија, његов тескобан стат поста уредништво, свратиште и коначиште сељака-песника и свих који долажаху у Београд доносећи рукописе... И затицах га скоро увек у дому препуном света, где често сатима подноси нагавждања разних набећених писаца, никог не опињући да је пешчаник давно истекао. Читаве ноћи ишчитаваше сваки припрео прилог, без обзира на дужину, увек спреман

да оправда туђ напор: „Ово не долази у обзир, али, ево, набох стих (или реченицу)... Вредело је због ње прочитати све остало.“ И одмах ми је саопштаваше, већ унесену у његову нераздвојну бележницу.

Затим, кад доби службеничко место, бејаш све-док његове свакидашње Голготе. Осамдесет степе-ница до трећег спрата, где се установа налазила, мораше превалити сваког јутра навише, сваког по-поднева наниже. Сретах га како савлађује степеник по степеник, држећи се једном руком за ограду, а за другу му окачени полупразна актенташна и штап. При понуди да му помогнем, увераваше ме: „Нека, полако, сам ћу... лакше ми је тако. Стићи ћу. Ако и мало закасним, не мемерају ми.“

Такви напори убрзаваху све теже клонуће, иза-зивајући стомачна крварења... Кад бих га посећи-вао код куће, затицао бих га скоро на граници жи-вота, бескрвних усана и оловно сивих образа. Једва држаше књигу пред собом, и, с уморним осмехом, као да се извињаваше што је у неизгледном стању: „Нешто се данас не осећам најбоље... Изгледá да ћу морати опет на клинику.“

Спас беше једино у добијању крви, а он, већ сутрадан пошто би је примио, беше најбодрији бол-леснички садруг, преузевши улогу невиђеног болни-чара: записиваше сваку лепореткост коју би из на-родних уста чуо; слушајући онемоћале и непокретне, срочавајући им писма за родбину која их у селу нестрпљиво очекиваше.

Пресудна операција у Енглеској, препородивши га здравствено, омогућила му је да се без предаха преда науци. Књижничарски црв, скоро неприметан од стубова часописа уздигнутих пред њим, проводио је у књижницама „осуђеничке“ дане и месеце, од отварања до затварања читаонице, сведен само на суву храну понесену у џепу. Не падаше му тешко да прелиста сто хиљада страјница наших часописа прве четири деценије овог века, и да из њих „от-копа“ скривене и неслућене податке и чињенице.

Ни помисао на смрт га не оптерећиваше. Напро-тив, пре десет година желео је отићи до Ванге, да од ње чује кад ће му куцнути час, „најсамотнији

од свих“. „Што да се плашим таквог сазнања, кад се једном умрети мора. Само ће ми помоћи да проценим могу ли урадити све што намеравам, да не остављам ствари започете.“

Најзад, кад нас минулог, сушног лета, погоди новинска вест као муња из ведрине, раздаљином спречен да присуствујем погребу, телеграфисах његовим родитељима, у име опроштаја с њим: „Драги Драгиша, не треба рећи нек ти је лака земља, јер ти на њој никада и ништа не беше тешко. Ипак, отпочини.“

Милојко П. Боковић

ПРИЈАТЕЉСТВО И ПРЕ ПОЗНАНСТВА

Грч и лед савладаше нас оног кобног 4. августа, када стиже неочекивана и неслућена вест: нема више Драгише Витошевића! Нисмо могли да поверујемо ни оном што чујемо на радију, ни оном што гледамо на телевизији... Кад смо то нашли сутрадан на страницама новина — било је све јасно! Још једном се посведочило: оно што новине нису објавиле, као да се није ни догодило! Камо лепе среће да то не објавише...

О Драгиши сам знао још док сам био уредник „Вести“ у Титовом Ужицу. Дознао сам да се интересује за писце са села, а културна рубрика „Вести“ имала је већ за своје редовне сараднике и Момчила Тешића из Глумча и Љубишу Р. Бенића из Чајетине. Њима се касније придружио и Паун Петронијевић из Рибашевине.

Драгиша је био боље среће, јер је у Шумадији имао више посленика пера, почев од Живадина Стевановића из Брестовца до Добрице Ерића из Доње Црнуће, Милене Јововић из Добраче и Перице Бељаковића из Љуљака. Да поменем само ове које смо помињали у оним првим везама, када се група у

Шумадији већ била представила јавности. Наговештаји о таквим могућностима долазили су и из источне Србије, где су челници били Милисав Павловић из Пожаревца и Србољуб Митић из Рашанца у Стигу.

Обојица смо желели да им што више помогнемо, па је Драгиша имао ту предност што је могао да помогне као књижевни критичар, а ја да прилоге објављујем не само у „Вестима“ већ сам их достављао и „Задрузи“ и неким другим листовима. Тако се о писцима са села почело све више читати, па се размишљало о њиховом окупљању на ширем подручју.

Таква могућност указале се 1964. године, када смо Радивоје Пешић и ја организовали Дописни клуб за књигу и књижевност на селу Србије. Оснивачка скупштина је одржана 2. марта, али Драгиша није могао да дође. Групу из Шумадије представљао је Добрица Ерић и то је био наш први сусрет. Добрица нас је све одушевио и стасом и гласом, стиховима и топлином коју имају само Шумадинци. Дописни клуб је представљао прву послератну организацију која је помогла песницима са села да објављују радове, приређују књижевне вечери. Маштали смо о неком свом листу или часопису...

Већ 6. марта 1961. послао сам Драгиши прво писмо у Баре, а он мени одговор 12. марта. Преписка између нас двојице, током ових 26 година, представља драгоцену грађу за проучавање стваралаштва песника са села, јер смо у међувремену, поред песника, прихватили самоуке сликаре, вајаре, као и све друге који су се интересовали за село и његове прегаоце.

Заједнички смо применили оснивачку скупштину Дружине песника са села „Сунцокрет“, одржану у Горњем Милановцу 6. марта 1968, уз свесрдну помоћ и других пријатеља села чији је број растао, што је много значило. Користили смо искуства Дописног клуба, али је „Сунцокрет“ био бројнији.

Група прегалаца припремила је и покренула „Расковник“, чији се први број појавио 8. новембра 1968, а чије су странице на располагању, мада је

много што шта остало у нашим белешкама, до сада необјављеним (примера ради — када смо (1973) бра-нили неправедно нападнуту Милену Јововић и наш „Расковник“, што је делом и знано, а делом ће се тек дознати!).

Сарађивали смо и у припреми књиге „Оорфеји међу шљивама“ 1963, а посебно је помогао рад књижевног клуба „Прво зрно сунцокрета“ у Брекову, за чија је три зборника 1974, 1980. и 1985. извршио избор свих радова (да ли је потребно да кажем — бесплатно!). Зборници „Руковети завичаја“ од првог до трећег броја, чувају успомену на Драгишину љубав и пажњу према песницима планинског, а драгог му, села Брекова, у које баш никад не дође!

Сасвим је природно што смо се обојица нашли и у Одбору за проучавање села, који постоји при Српској академији наука и уметности (председник је академик проф. др Радомир Лукић) и то Драгиша као председник, а ја као секретар, Радне групе за културу села. Наши програми су документ о жељама да се селу и његовим ствараоцима помогне...

Драгиша је био пошао поново у Европу, али је заустављен. Вратио се родним Барама, одакле зрачи позивом да наставимо тамо где је он морао да стане. Био нам је узор и путоказ, дарујући своје срце свима који су га желели...

Ствараоци са села могу да буду и срећни и поносни на његово име и дело које остаје и за будућа поколења...

Др Крунослав Ј. Спасић

БОРАВАК, РАД И ЗАПАЖАЊА ДР ДРАГИШЕ ВИТОШЕВИЋА У ПАРИЗУ

У познали смо се када је Драгиша дошао у Париз као стипендиста наше владе и одмах постали пријатељи и велики пријатељи. Чинило ми се да сам га одавно познавао и да сам срео човека кога сам одавно тражио. Јер такав је био Драгиша,

непосредан, отворен, искрен, изузетно симпатичан, благородан и мио, „очију које су се смејале“ како, би рекли Италијани, из којих су истовремено избијале живост, радозналост и људска топлина. И сви Французи, и други који су га тада упознали, одмах су га заволели и о њему у сваком погледу све најлепше говорили.

Изненадила ме је одмах његова велика и разноврсна ученост, интелектуална радозналост, изузетна енергија и динамичност, упркос томе што је био инвалид и тешко се кретао. Био је поштен и наиван као дете, заљубљен као ђак у своју Вјеру и неизмерно се радовао када сам их, убрзо по његовом доласку, венчао у Паризу. Јурио је свуда на све књижевне и културне манифестације Париза и предавања на Сорбони, таксијем и како је знао и снашао се, док га једном сасвим исцрпљеног нису пренели у болницу и спасли му живот... Чудио се са много гнева како многи наши грађани са нашом стипендијом, коју су добили преко веза и коју ни у ком погледу нису заслужили, траће своје време и наше девизе по Паризу, а не труде се да било шта ту науче, па чак ни језик, бар колико за најосновније споразумевање. Многе од њих чувени професор Сорбоне и књижевници просто су молили да прикажу неке наше вредности из књижевности, разних уметности и грана наука, нудећи се и за менторе њихових докторских теза и радова. Био је запањен како их није срамота да тако брукају своју земљу и често се питао колико је других способних особа могло да дође на њихово место и у овом светском центру науке и културе остави неко вредно дело о нама и достојно нас представља.

Као и наше поштене патриоте, интелектуалце и друге, морила је Драгишу тешка мора у Паризу што ту други народи све чине да прикажу своје вредности од туризма, књижевности и уметности, па до разних грана наука, а наша представништва и појединци, који то могу и који су за то позвани и плаћени, често ништа не предузимају. Гневили су га и наши људи који се упињу да докажу у својим радовима утицаје француске књижевности и науке

код нас и тамо где их нема и тако нас доводе, како је говорио Драгиша, „у колонијални положај“, уместо да приказују наше вредности.

За наше вредности, за нашу народну и уметничку поезију веома је заинтересовао и Р. Етиамбла, чувеног професора светске књижевности на Сорбони, који га је изузетно ценио, нескривено се дивио његовом знању и енергији и очекивао од Драгише о томе докторску тезу и то за најтежи, Државни докторат на Сорбони, који се просечно ради 12 до 15 година. Дванаест година сам слушао врло често предавања чувених професора Сорбоне директно или преко Радио-Сорбоне од 9—12 и од 14—18 часова, пет дана у недељи. Али никада нисам чуо да један професор, када међу слушаоцима примети неку особу, прекине своје предавање и о тој особи одржи безмало посебно предавање. Тако је чинио професор Етиамбл када би приметио у амфитеатру Драгишу, што је била посебна част и радост за све добронамерне и праве Југословене...

Али у Паризу Драгиша није заборавио своју земљу и свој народ, као што то многи чине. Предано је истраживао по библиотекама и архивама шта су Французи кроз векове па до наших дана писали и мислили о нама. Још тада, пре око четврт века, посебно га је интересовало шта Французи мисле и пишу о проблему „вечито распетог Косова“, што је још тада изузетно бринуло Драгишу.

Био је Драгиша веома изненађен када је нешто касније познати књижевник и марксиста у младости Марло врло документовано и убедљиво, уз много чуђења излагао чему води „наша самоубилачка политика на Косову“, како је говорио Драгиша. Чудио се Драгиша како су то Французи још тада јасно видели, наши најодговорнији нису ништа предузимали, а већина се Срба понашало као да је реч о неком далеком, непознатом народу, а не о првом и најзначајнијем средишту њихове државе, културе и националог живота у правом смислу речи. Питао се Драгиша: „Који би се народ у оваквим приликама овако понашао као Срби, а и остали Југословени? Много се говори о српском национализму, а ми, ево до-

каза, немамо ни најосновније патриотско па ни људско осећање за те људе над којима се на Косову врши плански и подмукли геноцид и прогон, једини у ово време међу цивилизованим народима. Ово је најсрамнија страница наше историје и најболнија. Таква ће остати за сва времена и оставити најдубљи траг у нашем народу и највећу срамоту пред светом...“.

Занста, мало је данас таквих патриота и таквих људи везаних за свој народ, за своје сељаке у којима је Драгиша видео тако рећи једину снагу и наду за „отрежњење и васкрсење нашег народа“, како је говорио.

Зато је због тога и много чега другог нестанак и недовршено дело др Драгише Витошевића велики и ненадокнадив губитак не само за његове најближе, него и за цео његов народ.

Др Радослав Јосимовић

БИЛО ЈЕ СЕДАМ САТИ УВЕЧЕ

Било је седам сати увече,
Гајтан од телефона к' змија се сави
Телефонска слушалица поста црна булка
Из ње запалуца крв незнаног гласа
У ухо се сручи грумен страшне вести:
„Ваш пријатељ Драгиша у близини Сиска
у аутомобилској несрећи
изгубио је живот“.

Мозак у тренутку прокључа к'о лава
Мисао усахну
Попих две пилуле да се смирим.
И једва успех да упитам:
„А шта је с Вјером и Невеном“?
„У животу су, даље ћете чути
од дежурног лекара“.

Пошао си Драгиша да књигу довршиш
у Паризу светлости, мудрости, лепоте.
Увек си оданде доносио благо
културе и знања
да души нашој олакшаш тегобе.
Сад странице беле на твом радном столу
Црна змија пише: да те нема више.

Тагоре, песниче, из дубине неба
Зар ниси рекао чудотворне речи:
„Човек није трошност, слепљена прашина
што игра и стрепи по диктату Шиве.
Тагоре, брате, свих несрећних света
оставио си нам речи које теше:
„Ништа не нестаје, само облик мења“.

Рабиндра, — „сунце што се стално раба“,
Хоћу да верујем твојим стиховима,
Јер у њима видим Драгишино лице
што смешећи се полен свога духа
к'о кумову сламу просторима сеје.

Радојко Николнћ

И СЕБЕ И ДРУГЕ ДА ЛЕЧИМО

Драгишу Витошевића сам постепено упознавао од пролећа до јесени 1975. године. Најпре дописивањем, а онда усмено, око у око. Наиме, у априлу сам се некако усудио да га, писмом, замолим да ми прегледа рукопис „Сељакова душа на камену“ (који ће се четири године доцније великом његовом заслугом претворити у „Камену књигу предака“). Драгиша ми је одмах одговорио из болнице да ће то радо учинити „ако

се све добро сврши“, јер је тада полазио на операцију у Енглеску, у Бристол. И није заборавио реч подршке: „У сваком случају ти брате, продужи“.

После успешне операције и опоравка јавља ми се из својих, грузанских, Бара да му рукопис пошаљем и тек што га је добио у руке и сумарно прегледао, шаље ми ново охрабрење: „Па ово је више него докторска теза, забога!“ Ово његово толико топло и подстицајно тројство „брате“, „продужи“ и „забога“ упућено непознатом сабеседнику указало ми је да је Драгиша човек од искреног охрабрења и одистинске помоћи. А писање три писма у року од месец дана — да је склон потпуном довршавању предузетог посла што пре.

У другом писму се огласио и мудро критичком примедбом о језику: „Морали бисте само да поправите *језик*, тј. да га „посрбите“ јер се тешко слаже „сељакова душа на камену“ с експлицирањем, генезом, редуцирањем, проблемима, адекватним, идентификовањем, компонентама, вокалом, тоталним, контактом, продуктом, третирањем итд. Од тога сви болујемо, али бар ми, „народњаци“, морамо од тога и себе и друге да лечимо“.

Зачудио сам се том позиву на лечење од туђица јер сам све до тог тренутка био убеђен да сам језички потпуно здрав и да иностране речи у својим текстовима готово и не употребљавам! И, половином октобра, стигао сам у Баре окићене добрим родом јесељих воћки. Ја, какво је то лечење било! Непрекидна четворосатна „сеанса“ и потпуно оздрављење за цео живот! Драгиша је био подвукао сваку страну реч и чекао да их заједнички, на лицу места, замењујемо нашим. Ниједну није хтео да „понародњава“ без договора са мном. (Толико је био увиђаван). Задивљујуће је како је и брзо и значењски најтачније и стилски најприкладније проналазио најбоље замене. Па и тамо где сам тврдо мислио да

су оне уопште немогуће. Пред његовим осећањем и знањем народног говора доиста сам се осетио много мање вредним. Но, он није био нетрпељив на једном месту оставио уз образложење да је она ту, каква је да је, веома „јака“. И тако смо рукопис у великој мери вратили „сељаковој души“, али сам ја, опчињен његовом вештином владања домаћим говорним благом, чим сам се вратио у Чачак, наставио још строжије „самоислечење“. Заменио сам још тридесетак страних речи и израза које је гружански језички зналац у хитњи (или због нечег другог био „прескочио“.

При раду је Драгиша испољио невероватну издржљивост и неуморност. Није помишљао ни на предах ни на јело, а рукопис је био преобиман. Док сам велијао руменкасте будимке и пружао му их да се заложи и освежи, осећао сам жељу да са радом бар на тренутак прекинемо, али он се, посленички занесен, није давао. Није се одмицао од стола и рукописа док се посао потпуно не доконча. Питао сам се откуда у њему онако слаботелесном толико радне снаге и одушевљивог заноса, и то на „туђем“ послу. Као да му је више стало до поправљања мог текста него мени! И тако, одлазећи од њега, заувек схватих да треба више, узобиљепије, дуготрајније и упорније радити.

Све особине које ми је и „дописно“ и као честити и гостољубиви домаћин при првом сарадничком виђењу открио, Драгиша је само још убедљивије потврђивао и појачавао приликом сваког доцнијег сусрета. А било их је много за дванаест година, колико их је после тога у животу имао. Али као да су све оне стале у оно осећање преке и нужне потребе да сви и себе и друге видамо од кужног загађења сопственог језика.

14. новембра 1987.

Ч а ч а к

ДРАГИША ЈЕ БИО — ОН ЈЕ ТУ НЕГДЕ

Не знам када сам први пут срео Драгишу. Пошто се у нашој кући о њему говори одавно, онда су се приче о њему и догађаји стопили и некуда затурили почетак.

Пре десетак година обновили смо познанство под хладним московским небом. Са чудном радозналешћу, која је својствена само њему, ступао је у разговор с људима, како онима који су везали живот за културу и науку, тако и са обичним, простодушним светом широке Русије. Некад ми се чинило да је он непознати брат из фамилије Исакович који постоји у некој верзији романа „Сеобе“. Он Русију није упознавао, он ју је ослушкивао. И када сам, после неколико година од тог сусрета, поново кренуо у Москву, дао ми је писмо, неколико збирки песама, Свето писмо и јабуку из дворишта родне куће, да то понесем његовим пријатељима. Нисам никог пронашао и нико ми се није јавио. Књиге сам, пред повратак, оставио на пошту, а јабуку, некако побожно, са осећањем неиспуњене жеље, појео.

Обајвивши један кратак текст о културном животу у Москви, поменуо је и име службеника Московског универзитета Богљевског, човека који је срдечно сретао све Југословене. Требало је видети радост тог човека када сам му показао страницу где је одштампано и његово име! Драгиша је и овом приликом знао да искаже праву захвалност за људски поступак.

Разумевање и стрпљење с којим је он сретао сваког, било је једно од главних обележаја Човека Драгише.

Кад сам му, пре више година, саопштио да сам дошао до свог малог простора на мансарди једне зграде у Београду, одмах је рекао: „Како се радујем, то морам да видим“. Стидљиво сам промрсио да зграда нема лифта и да је то на четвртој спрату. „Не марн“, рекао је, „могу ја“. И заиста, он се, једнога дана понео заједно са мном у тај собичак. Су-

традан, на излазу из те зграде срела ме је бака из приземља, чији је поглед био више према онима који су већ изишли из живота и рекла: „Код тебе је био један велики човек“. Знали су га многи људи. Он се својом добротом неприметно уселио у познате куће.

„Расковник“ је волео и био је врло радостан када га је „Народна књига“ прихватила и почела објављивати. На састанцима уредништва борио се да ни један прилог не буде одбачен, да бар нека мрвица буде објављена, ако не може цео текст. „Треба учинити човеку“, говорио је. Увек је покушавао да нас наговори да подржимо његов предлог. Довијао се тражећи разлоге за то, као да смо ми главни уредници а не он.

При себи је увек имао малу свесчицу где је записивао занимљиве исказе својих сабеседника, идеје, мисли, све што му се учини да је важно. Он је непрестано гледао и слушао свет, чини ми се као да није ни спавао. Зато, и сада, пуно дана после његовог одласка, држи ме осећање да је он и овде и онде и свуда, као, уосталом, што је тако увек и било. Он ће, са благим смешком и даље говорити: „Треба учинити човеку“.

Миле Недељковић

НЕДОВРШЕНИ СУСРЕТИ СА ДРАГИШОМ ВИТОШЕВИЋЕМ

Драгиша Витошевић? Човек за кога ми се чинило, у сваком сусрету, да се дуго, можда одувек, знамо. А мало пута смо се срели, чак изузетно мало. И увек смо причали непосредно, као стари знанци, размењивали мишљење о свему, јер је његова знатижеља била непресушна. Размишљао сам понекад о његовим питањима, по којима сам, некад неочекивано, увиђао како се све може прилазити стварима и појавама.

Сада ми све то личи на стално настављање неког, ко зна кад и о чему, започетог дијалога. Неки, као у Жида, искидани делови дијалога у тим недорвршеним сусретима неизбрисиво су ми остали.

Не водим, одавно, дневник. Понешто само, ту и тамо, сасвим лично, запишем. Он је, међутим, водио дневник. Зато је у свему, у написима поготову, код њега хронологија поуздана и видљиво заступљена. Када смо се први пут срели, а то је било по мом изласку из војске, запутио сам се к њему, право у стан, на Студентском тргу. И тад је, рекавши да записује у дневник, унео и неке појединости, ту, пре да мном, да му не промакну. Показивао је рукописе за „Расковник“, највише поетске прилоге. Бдео је над њима. Као да жели да провери, цитирао је низ песама пресника са села, поготову млабих, и износио ми шта мисли да треба да промене, дограде, избаце. Одушевљавале су га поетске слике, лексички зглобови...

Прошло је време, можда дуже. Потражио ме. Требало је да нешто помогнем. Схватио сам, то може да тражи само неко ко је пријатељ и дуго знан. Питао сам се: зар Драгишу муче и такве муче? Наиме, хтео је да помогне једној девојци, која му се ко зна како и којим путем обратила, а имала је проблема на послу. Нанели су јој неправду. И он прегао, залегао, по уробоном правдољубљу...

Народна библиотека. Читаоци, они преданији, углавном се међусобно знају. Виђао сам се и ту са Драгишом. Једном, под још свежим утисцима ишчитавања „Караџића“ Тихомира Р. Борђевића, причам с њим у каталогу. Стичем утисак, а убеђен сам тачан, да сваку библиографску јединицу овог већ класичног часописа зна непогрешиво, наизуст. Кажем му то. „Знаш, кад смо покретали 'Расковник' — одговара он — носили смо се мишљу да му дамо име 'Караџић', јер је он вуковски часопис, а наставља и традицију Борђевићевог 'Караџића'. Требало би поново штампати тај часопис. (Касније ми је Милојко П. Боковић, годинама недељив од Драгише и „Расковника“, потанко причао о томе како су кумовали „Расковнику“)...

Пролеће-лето 1976. Заносимо се мишљу, нас неколицина, да покренемо часопис, какав мислим и данас да би имао места у нашем издаваштву. Довршавамо концепцију, заокружујемо га, пробно форшпиглирамо, вајамо му лик, тражимо будући изглед. Називамо га „Земља“. Изокола меркамо будућег издавача. Прибира се редакција, већ се и текстови пишу. Радомир Д. Ракић, који је највише на томе радио, однесе концепт Драгиши, да чуде мишљење. Кад, што нико од нас није могао ни претпоставити, Драгиша своје мишљење објави у „Политици“, на првој страни додатка „У свету књиге“ (чланак под насловом „Земља“ — о људима Југославије и света, 8. јул 1976). Написао је тако издашно и псеубично похвалу и подршку часопису, коју је завршио овим речима: „ово би био један од оних какве немамо: сасвим особен, врло занимљив и несумњиво потребан“. Појмљиво је колико нас је то обрадовало и осоколило. Но, не задуго. Већ у следећи четвртак је изашао чланак у истом додатку, у којем смо ми нагрђени, а Драгиша поготову. Он се у том тренутку налазио у родној Грузи. Написао сам подужи одговор (на три ступца у „Политици“) и отпутовао у Пореч. Чим је текст изашао, Лала га је однела Драгиши. Потом је (8. августа) и Драгиша одговорно. И то касније унео у своју књигу. И сам мислим да су то све били непотребни неспоразуми. И да смо, у крајњој линији, сви писали тад у корист — своје штете. Кад сам се, у јесен, срео са Драгишом, захваљивао ми је. А ја сам се њему и захваљивао — оно што нас је тако безрезервно подржао, и извињавао — што је имао главобоље због тога...

Пријатан јунски дан, један од оних који издвојено стоје у сећању. Хотел „Путник“ у Новом Саду. Прилазим у башти столу за којим су Драгиша, Милена Јововић и Раде Обреновић. Змајеве децје игре су у току. Драгиша ми прича о „Расковнику“. Каже: „Ето, не стижемо у Београду, али ћемо зато овде да о томе говоримо. Можда је то судбина. Имам много обавеза, не стижем. Разговарао сам са Учом, Лалом, Милојком. Млађи треба да преузму „Расковник“, да наставе. Рачунамо и с тобом“. Неуморни

Раде Обреновић је већ прикупио остале учеснике и госте Игара и позива их да крену на књижевну приредбу у једну школу. Милена ми је у међувремену руком исписала једну песму за „Песничке новине“. Одлазе. Упућујем се у Змајеву луку поезије, до капетанчине Шолета Јанковића...

Претпоследњи сајам књига у Београду. Застајем са Драгишом. Очекује да наиђе чика Момчило Тешњи. Бука, коју смо одстранили — тихим разговором, као да не постоји. Тог поподнева смо се двапут сусрели. И двапут губили међу књигама...

Радмила Кунчер

ДРАГИША ВИТОШЕВИЋ У СВЕТУ СИМБОЛА

Ретки су људи који живе у свету неких виших система, и у свему ономе што их окружује, што се збива у њиховој околини и у самима њима, траже и налазе разрешења која само они виде, која су само њима јасна у том тренутку. Један од таквих људи био је др Драгиша Витошевић.

Сви они који су се, макар и једанпут у животу, сусрели с Драгишом, морали су да виде у његовим рукама малу бележницу у којој је увек нешто записивао.

Бележио је Драгиша имена људи с којима се сусретао, дан и датум, многе мисли које је тог тренутка чуо и које би његов саговорник често заборавио, биле су код њега заувек сачуване. Поновљени сусрети, поновљени разговори, са свим пратећим симболима, тако поређани у његовој бележници, показивали су неки систем, само њему знан, који му је много речитије, од било чијих препорука говорио о одређеним људима и збивањима.

Носио је често са собом Антологију француских песника од Фушеа. Символи на страници, на сумице отвореној, прстом дотакнути стихови, били су за њега светиња. Говорио је како га та књига никада није преварила, каснија збивања само су му потврђивала истинитост сазнаних симбола.

Једнога дана на истој страници *Политике* нашле су се Драгишине кратке приче и Борхесове. Указала сам му на ту случајност: „Ваше приче су заједно са причама, исто кратким, великог Борхеса, Ваше су лепше, нама ближе“. Он се тада само тихо насмејао и одмахнуо руком, више нисмо о томе говорили. Ту „случајност“ је он, сигурно, пре мене већ био уочио.

Нарочито је водио рачуна о бројевима и датумима. Говорио је како су његови бројеви 3 и 5. Под тим бројевима, у азбуци су и почетна слова његовог имена и презимена.

У последњем писму које је оставио у својој кући у Барама написао је да су му лоши бројеви 4 и 6. Ти датуми су били и кобни за њега, 4. августа је погинуо у саобраћајној несрећи, 6. VIII је била сахрана.

Драгиша је, поред Данице Лале Јевтовић, био утемељивач Језичко-књижевне трибине „Петар Кочић“, и ту се појавио његов систем. Наиме он је, поред проф. Асима Пеце, био предавач на првој одржаној трибини: *Језик у делима Петра Кочића*, иако је било друкчије планирано. О овој теми требало је да говори др Милан Шипка из Сарајева. Ове године, 21. маја био је стоти разговор на Трибини: *Вук и његови савременици*. Учешће др Драгише Витошевића на овој трибини се подразумевало, иако се он томе противио. Говорити о Вуку на трибини без Драгише био би грех, и према Вуку и према Драгиши. И ту се његов круг на Трибини затворио, започет првим предавањем а завршен стотим .

P. S.

Овај текст писала сам на Бурди, од марта 1987. (часопис за жене). Служила ми је као подметач, слу-

чајно сам је узела. То сам приметила тек на крају писања, и застала сам..., па у марту сам се први пут сусрела са Драгишом.

Манојле Гавриловић

САН БЕЛЕ РУЖЕ

С Добрицом у Будви на Словенској плажи,
причамо о булкама цветалим у ражи.

Изнад нас облаци, небо, две-три ласте
и сребрно море према нама расте.

Гле, однекуд талас сличан морској звезди,
можда то Драгиша према нама језди.

Можда то Драгиша сличан ноћном свицу,
лети према нама претворен у птицу.

Ил ко златно сунце свиће изнад Груже,
претворен у ветар у сан беле руже.

ГОДИШЊА ДОБА

ЈЕСЕН 1987.

ТРИДЕСЕТ ПЕТ ГОДИНА УДРУЖЕЊА ФОКЛОРИСТА СРБИЈЕ

Удружење фолклориста Србије обележило је тридесетпетогодишњицу свога постојања и рада свечаном академијом у суботу, 14. новембра 1987, у сали Етнографског музеја у Београду. Гости Удружења на свечаности су били *Марко Терсеглав* (Словенија), *Бранко Костелац* (Хрватска), *Дуња Рихтман* (БиХ), *Магдалена Веселиновић-Шулиц* (Војводина), *Вук Мишић* (у име Савеза удружења фолклориста Југославије). Са Косова је стигла поздравна честитка, док из Македоније није било никаквог одзива.

Уводну реч на скупу је дала *Андријана Гојковић*, председник Удружења, а потом су о делатности УФС и о значају, улози и

перспективама изучавања фолклора реферисали *Миле Недељковић* и др *Драгослав Антонијевић*. У другом делу програма изведен је занимљив музички програм. *Крстивоје Суботић* (Осеченица код Мионице) је свирао на двојницама и свирали, мушка група певача из Јерменоваца (Топола) је врло надахнуто отпевала песму „Под Мишаром силна војска пала“ а *Радојка Живковић* је на хармонци извела сплет народних песама и игара. На крају свечаности су *Ана Иваншевић* и *Слободан Живковић* извели три песме на народне теме: „Горо моја“ (комп. *Петра Крстића*), „Ој јабуко моја зеленико“ и „Зоро моја, зоро“ (комп. *Милана Пребанде*).

ВЕЧЕ ГОРАНАЦА

На увек добро посећеној трибини Удружења књижевника Србије пред-

стављена је антологија *Горанске народне песме* (Јединство, Приштина,

1986). Први пут објављене епске и лирске песме Горанаца сакупио је *Харун Хасани*, и тиме учинио много за овековечавање аутохтоне културе једне етничке групе. У разговору су поред приређивача учествовали *Владимир Бован*, *Радослав Златановић*, *Слободан Ракитић* и др *Миодраг Матицки*. Посебну

драж разговору поред читања поезије девојака у народној ношњи Горанаца, дале су и отпеване лирске песме као и наступ народног певача *Арифa Реџепа* уз горанску тамбуру. Вече је имало леп успех и окупило је безмало све Горанце који живе у Београду, а и велики број из других крајева земље.

НЕПРЕСАХЛИ ИЗВОРИ У БИБЛИОТЕЦИ ГРАДА БЕОГРАДА

У Читалишту Библиотеке града Београда. 30. септембра 1987. је под називом „Непресакли извори“ одржан рецитал народне поезије, који су извели *Дивна Боковић*, *Мира Бобић*, *Влада Јанковић* и *Станојло Рајковић*. После рецитала, у атријуму Библиотеке је отворена изложба везова Дивне Боковић, рађених по цртежима *Александра Дерока* на мотиве

из српске народне поезије.

Одељење уметности Библиотеке града је 12. новембра 1987. организовало разговор о књизи *Гордане Бабић „Краљева црква у Студеници“* (Просвета и Републички завод за заштиту споменика културе, Београд, 1987). Поред аутора монографије у дискусији су учествовали и *Војислав Ј. Бурић*, *Војислав Корач* и *Десанка Милошевић*.

О ВАТРИ

Огромна улога ватре у религији и култу, њена мистична снага и апотропејска моћ стално су подстицале етнологе да проучавају порекло веровања везаних за то „боравиште душа предака“. Значај који јој је придаван вековима огледа се и у поштовању, фестилизацији огњишта, веровањима, митовима... Таквав приступ култу ватре приказан је на изложби

„Ватра у обичајима и веровањима у Србији“ коју је, уз низ предавања илустрованих филмовима, организовао Етнографски музеј у Београду. О ватри у култу плодности је говорио *Петар Костић*, који је изложио и обичај паљења лила, *Драгана Савковић* је говорила о обичају „воловских богомоља“, а *Љубомир Релић* о улози ватре у култу мртвих. Ова пре-

давања и изложба полако нас припремају да још спремније дочекамо недавно најављено, обновљено

издање студије Симе Тројановића *Ватра у обичајима и животу српског народа*, београдске *Просвете*.

ДЕЦА И УМОТВОРИНЕ

Како виде и разумеју дела усмене књижевности народа и народности Југославије ученици основних школа представљено нам је изложбом њихових цртежа. У сарадњи са Домом пионира изложбу је организовао Педагошки музеј

у Београду. Овим поводом нам се још једном намеће размишљање о великој разлици између маштовитих и лепршавих, лепих дечјих цртежа и суморних, шаблонских илустрација већине њихових „великих“ колега.

УГРОЖЕНЕ КУЛТУРНЕ МАНИФЕСТАЦИЈЕ

Недавно се завршила јавна расправа о демократизацији културе коју су организовали ССРН Србије, Радио и Телевизија Београд, и којој су изнети поражавајући подаци о очајном стању у којем се налазе многе културне институције у Србији, о неефикасности културно-просветних заједница, лошој сарадњи са удруженим радом, укратко — о кризи

културе. Недостатак средстава чини да манифестације као што су „Мермер и звуци“, „Бели Венчац“, а и читаве институције, као нпр. Градско аматерско позориште у Врању остају под знаком питања. Овакве околности још више наглашавају вредност подухвата који је подузела Радио организација Минерална вода „Врњци“ из Врњачке Бање.

О ЧИКА ЈАНКУ

Уметност је нашла пут и повезала се удруженим радом, а као резултат пред нама је вредна књига *Косте Димитријевића „Казивања Јанка Брашића — Изабране песме и поуке Јанка Брашића“*. У првом делу књиге и низу разговора са чика Јанком сазна-

јемо о његовом детињству, школовању, раду на фрескама, скулптурама, сликама, о критичарима, култури на селу, моралу... Тако, читајући његово зашмљиво, умно и пада све лепо казивање полако градимо потпуну слику зачетника изворне уметности. У другом делу књиге су изабра-

ка. Повод за књигу је велики, „златни“ јубилеј — педест година од прве самосталне изложбе. Њена промоција уз ретроспектив-

не песме и поуке чика Јану изложбу је одржана у граду који је заслужан за њено издање у Врњачкој Бањи, 10. октобра 1987.

МАГИЈА БИЉА — ПУТ ДО ПРЕДАКА

Већ су минуле две године откад је објављена књига Веселина Чајкановића *Речник српских народних веровања о биљкама* (Српска књижевна задруга — Српска академија наука и уметности, Београд, 1985), а ево тек сада је одржан њен први јавни приказ. На трибини библиотеке „Петар Кочић“, у уторак, 27. X 1987, о књизи су говорили: Војислав Бурић, Ненад Љубинковић, Љубинко Раденковић и Жарко Требјешанин.

Војислав Бурић, који је приредио и допунио књигу за штампу, као разлог за овај нимало лак посао навео је уверење о огромној вредности коју ова књига има за све науке које се баве човеком. Истакао је да је она језгро-вито писана и да се чита веома лако. Њен значај је не само у томе што нам открива биљке и веровања везана за њих, већ и у томе што нам посредно разоткрива и људе који су верујући у те биљке везивали за значајне догађаје у свом животу. На тај начин *Речник* нам даје хиљаде година стару слику живота и знања наших предака.

Ненад Љубинковић је нагласио да је реч о изузетној књизи, културном и

научном догађају, која је резултат мукотрпног рада човека изузетне културе. Потом је навео изворе на основу којих је настала, као и примере свима нам познатих биљака које се крију иза загонетних имена (нпр. *опих* је целер, *лазарица* — рен, *титрица* — камелица итд.). На крају свог излагања он је навео и неколико пропуста који су се поткрали у приређивању књиге.

Укратко се осврћући на библиографске податке који говоре о интересовању Веселина Чајкановића за биљке, своје излагање је започео *Љубинко Раденковић*. Он је нагласио да је Чајкановић, речено ботаничким терминима, усамљено дрво — човек који нема ни претходника, ни правих настављача. Његов *Речник* је јединствена књига у целокупној словенској култури. Затим се Раденковић задржао на култу дрвета, на представи дрвета као средишта људске душе. Овом издању књиге он је замерио што се све информације не налазе у оквиру појединих јединица, већ су дате на крају књиге — што отежава читање.

У свом осврту *Жарко Требјешанин* је нагласио значајан допринос *Речника* изучавању српске рели-

гије- митологије — духовне културе уопште. Он је истакао да је реч о једној од оних књига које одређена култура или има, или нема. Чајкановићева заслуга је што нам је приказом религије била отворно царски друм до митске слике предака. *Речник* је у ствари речник ботаничких симбола, легенди, предања и веровања. На крају излагања Требјешанин је додао и примедбу овом издању: штета је што тексту није прикључена и Чајкановићева студија „Култ дрвета и биљака код старих Срба“, која чини саставни део *Речника*, његов финале, синтезу — поглед на читаву ту религију.

Велика је штета што се дискусија није након овог

наставила — јер су учесници дали довољно повода за њу. Занимљиво је то што смо присуствовали разговору у ком је наглашен значај, вредност, богатство *Речника*, али у ком су и изнесени подстицаји критички коментари. Можда је изостанак очекиваног свршетка вечери настао и услед малог броја слушалаца, као и пропуста у организацији. Остаје нам једино да се надамо да ће *Изабрана дела* Веселина Чајкановића (чије објављивање је неколико пута у разговору наговештено) побудити веће интересовање шире публике и бројније разговоре, приказе, осврте, студије, које је његово дело већ давно заслужило.

Приредила
Марнана Цветановић

ИЗ РЕДАКЦИЈЕ

ОТВОРЕНА ПРЕПИСКА

Владета Коларевић, Брезовац (Аранђеловац). Записи које сте нам послали показују да имате трагичног дара и скупљачку вештину. И лирске песме, и легенде, и пословице су врло лепе. Али сте нам свега тога послали по мало. Како кажете да су то само узорци, онда нам пошаљите једну по једну већу целину, редом како за најсходније намете и ми ћемо их са задовољством објавити. И наставите да скупљате, јер, очигледно, у Шумадији тога још има, и још се ствара.

Хусеин Дердемез, Баре (Сјеница). Асим Врцић, секретар СИЗ-а културе у Сјеници, скренуо нам је пажњу на Ваше нове записе. Врло радо ћемо објавити записе народног стваралаштва са Пештерске висоравни, и странице нашег часописа су Вам за то отворене. Уколико бисте желели да нам пошаљете и опис неког народног обичаја, пишите нам, да бисмо Вам послали упитник и упутства, што ће допринети употребној и научној вредности грађе коју скупите.

3 ДВА ВЕКА ВУКА

3 Вук Караџић о народној поезији (Ненад Љубинковић)

15 НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ

15 Погибија Јанковић Стојана, епска песма
(Љубиша Рајковић)

32 Лирске песме из Подгорине, Колубаре и Качера
(Томислав и Андрија Бајић)

42 Сватовска песма са Папука (Славица Гароња)

44 Клетве из Дробњака (Жарко Требјешанин)

49 НАШ НАРОДНИ ЖИВОТ

49 Борислав Крстић: Народна бајања Срба у Дунавској
клисурџи у Румунији

61 Милорад Радновић: Веровања и празновернице у
Метохији

69 Батрић-Бано Зековић: Народна вјеровања из
Васојевића

72 Благоје В. Марковић: Дипле у околини Скадарског
језера

75 РАСПРАВЕ

75 Ненад Љубинковић: Губитници Старца Милије
(II. Женидба Максима Црнојевића)

95 Александар Палавестра: Добра и лоша места

111 Жарко Требјешанин: Реторика мржње

121 ОДЗИВИ

121 Усмено стваралаштво у сведочењима,

132 О крвној освети (Бурџа Крстић)
сагледавањима, тумачењима (II) (Ненад Љубинковић)

135 ПОВОДИ

135 Зора као лично име (Трифун Павловић)

139 НАШ ДРАГИША ВИТОШЕВИЋ

139 Наш Драгиша Витошевић (Добрица Ерић, Момчило
Тешић Владета Р. Кошутин, Милојко П. Боковић,
Крунослав Ј. Спасић, Радослав Јосимовић, Радојко
Николић, Љубинко Раденковић, Миле Недељковић,
Радмила Кунчар, Манојле Гавриловић)

165 ГОДИШЊА ДОБА

165 Јесен 1987 (Мариана Цветановић)

171 ИЗ РЕДАКЦИЈЕ

Овај број је штампан захваљу-
јући посебној помоћи ОСИЗ
културе Звездаре

ПОЗИВ ВУКОВЕ ЗАДУЖБИНЕ

Вукова задужбина у Београду позива вас да јој приступите и помогнете остваривање њених циљева, у помагању народног напретка и унапређивању културног развоја у складу са трајним вредностима Вуковог дела. Уз унапређивање културе српскохрватског књижевног језика и народног стваралаштва Вукова задужбина доприносиће јединству културног живота српског народа у земљи и иностранству развијањем и унапређивањем свестране сарадње, неговањем и проширивањем културних и научних веза са свим установама у свету у којима се изучавају српскохрватски народни и књижевни језик, књижевност и стваралаштво српског и других југословенских народа.

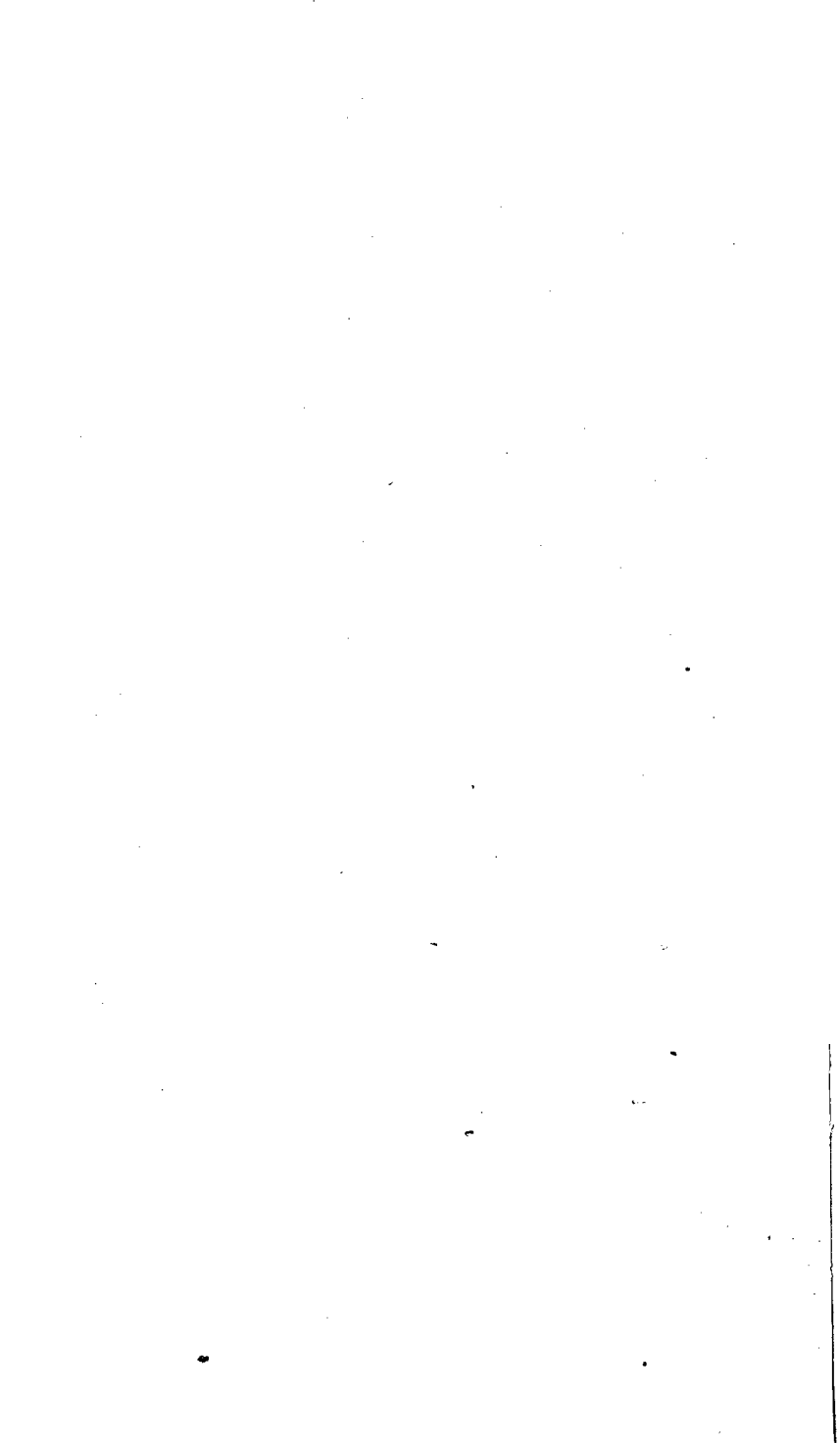
Вукова задужбина настојаће да буде савремена, жива и отворена свима.

Установе и предузећа, грађанско правна лица која до краја 1987. године приступе Споразуму о оснивању Вукове задужбине и уплате јој средства у висини од најмање један милион динара постају оснивачи Задужбине. И физичка лица, појединци, која приступе овом Споразуму и уплате износ од најмање 10% износа који уплаћују правна лица постају суоснивачи са правима и обавезама утврђеним Споразумом и Статутом Задужбине.

Чланови Вукове задужбине постају правна и физичка лица која редовно годишње улажу одређена средства у Задужбину и залажу се за остваривање њених циљева. Дародавци Задужбине су сва правна и физичка лица која једнократно уложе у Задужбину своја средства, непокретне ствари или права.

Вукова задужбина има свој жиро-рачун код Службе друштвеног књиговодства у Београду број: 60806-678-88665.

Вукова задужбина, 11001 Београд, Господар Јевремова бр. 21, поштански фах 999.

ИНДУСТРИЈА ПАДОБРАНА И КОНФЕКЦИЈЕ БЕОГРАД

„КЛУЗ“ је индустрија савременог типа са (осам) фабрика и преко 8000 запослених радника.

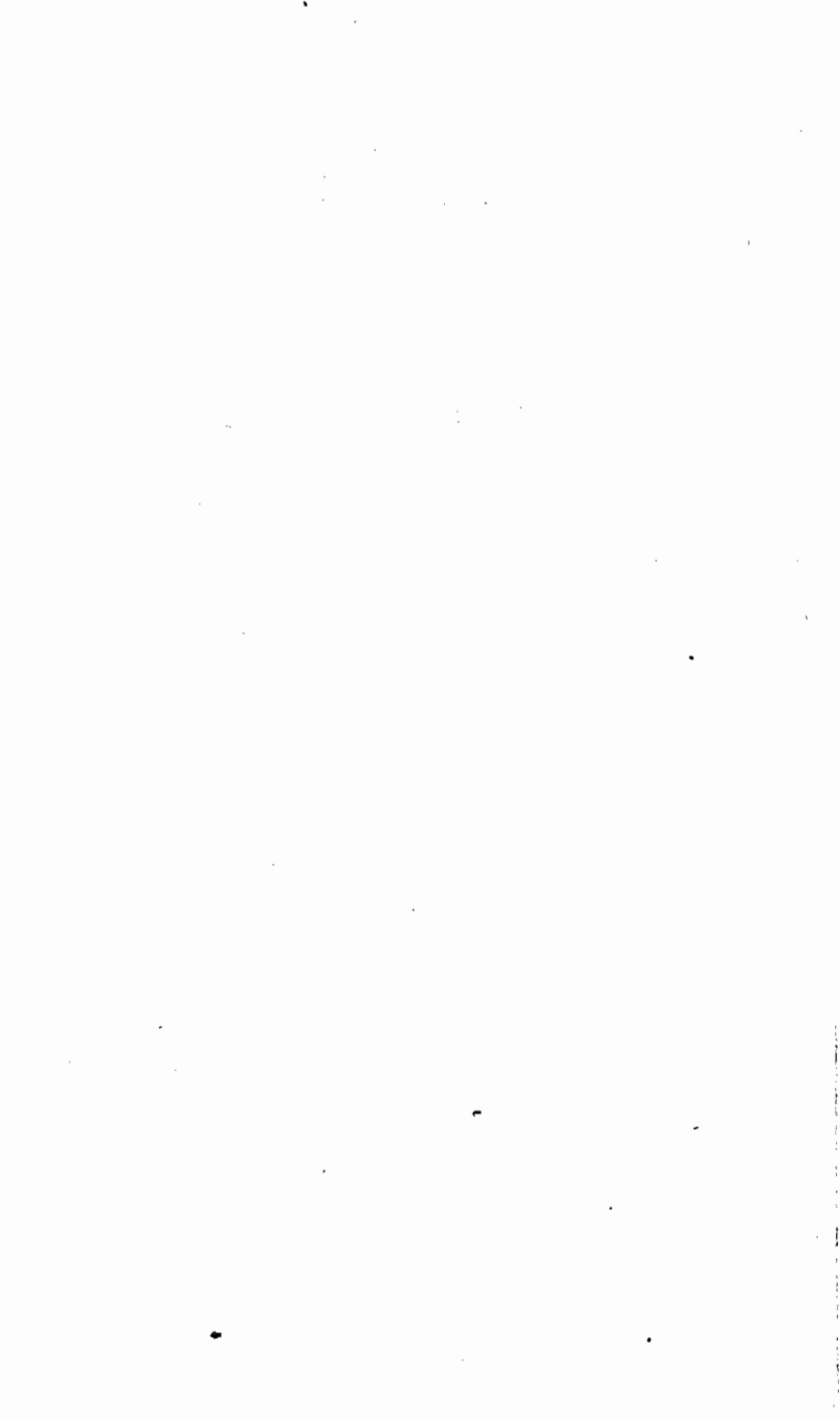
„КЛУЗОВ“ производни програм обухвата женску, мушку и дечју одећу и све врсте падобрана који се данас производе у свету.

„КЛУЗ“ у земљи има сопствену трговачку мрежу са 150 специјализованих продавница и кућа моде.

Цењен на домаћем и страном тржишту, носилац бројних награда и признања, „КЛУЗ“ преко 85% целокупне производње пласира на иностраном, првенствено конвертибилном тржишту.

„КЛУЗ“ поклања посебну пажњу побољшању животног стандарда и подизању културног нивоа радних људи.

Сарадња са Народном библиотеком „Вук Караџић“ — Звездара леп је пример „КЛУЗОВОГ“ настојања да обогати сопствени културни живот.

ИЗДАВАЧКИ САВЕТ

Др Драгослав Антонијевић
Др Петар Влаховић
Гвозден Јованић
Радул Јовановић
Бошко Карановић
Др Велимир Михајловић
Добривоје Младеновић
Др Милош Немањић
Академик Миодраг Павловић
Арх. Божа Петровић
Мр Љубинко Раденковић

На насловној страни
„Петао“ Ивана Рабузина

Корице и опрема
Радоје М. Кавецкић

Часопис за културу и књижевност „Расковник“ пре-
васходно објављује, подстиче и вреднује све облике
народне културе и изворног стваралаштва, не само
у сеоској већ и градској средини, у Србији, затим
на целом српскохрватском језичком подручју, а по-
јединим прилозима и ван тих оквира. „Расковник“
настоји да одслика појаве у народном животу, како
савремене тако и прошле. Странице часописа су от-
ворене за прилоге из народног живота и културе, за
стваралаштво песника села и самоуких сликара, за
истраживаче у подручју књижевности, језика, фолк-
лора, митологије, етнологије, историје...

